

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ

Навчально-науковий інститут денної освіти

Форма навчання: денна

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту

Завідувач кафедри _____ М. М. Логвин
(підпис, ініціали та прізвище)

« ____ » _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«Геопросторова організація сталого туризму
в країнах Західної та Південної Європи
(на прикладі Франції, Іспанії та Італії)»**

*зі спеціальності 242 «Туризм»
освітня програма «Туризм» ступеня магістр*

Виконавець роботи Кіреєв Максим Олександрович
(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Науковий керівник д. геогр. н., доц. Шуканов Павло Васильович
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Полтава – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ВИВЧЕННЯ СТАЛОГО ТУРИЗМУ.....	7
1.1. Історія та взаємозв'язок концепції сталого розвитку і сучасного туризму.....	7
1.2. Загальне поняття та сучасні особливості формування сталого туризму.....	18
1.3. Сучасні наукові дослідження та проблеми (перспективи) розвитку сталого туризму.....	26
РОЗДІЛ 2. ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА І РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ТА ПІВДЕННОЇ ЄВРОПИ.....	36
2.1. Географічні особливості розвитку туризму в країнах Західної Європи.....	36
2.2. Географічні особливості розвитку туризму в країнах Південної Європи...	47
2.3. Впровадження сталого туризму в країнах Західної та Південної Європи...	61
РОЗДІЛ 3. ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СТАЛОГО ТУРИЗМУ НА ТЕРИТОРІЇ ФРАНЦІЇ, ІСПАНІЇ ТА ІТАЛІЇ.....	74
3.1. Територіальні особливості розвитку сталого туризму Франції.....	74
3.2. Територіальні особливості розвитку сталого туризму Іспанії.....	83
3.3. Територіальні особливості розвитку сталого туризму Італії.....	91
3.4. Розробка міжнародного екологічного туру по Франції, Іспанії та Італії.....	101
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	108
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	110

ВСТУП

Актуальність дослідження. Наприкінці ХХ ст. Майже всі види господарської діяльності набули глобального характеру впливу на біосферу і стали оцінюватися з позиції широкомасштабної екологічної небезпеки. Вперше в історії виникла ситуація, коли загальне благо вимагало згуртованих дій різних країн світу. Наприкінці 1980-х років у науковій літературі, присвяченій проблемам економіки та екології, соціології та політології, глобалістики та права, а також ряду інших наук, велике поширення набув термін «стійкий розвиток». Їм позначено особливий варіант збалансованого соціально-культурного, економічного, екологічного та інституційного розвитку, що ґрунтується на дбайливому використанні природних ресурсів та збереженні навколишнього середовища, розумному задоволенні людських потреб при одночасному поліпшенні якості життя поколінь, що нині живуть, і турботі про можливості майбутніх.

Концепція сталого розвитку туризму передбачає його планування та управління з покращенням якості життя місцевого населення, охороною природного та захистом навколишнього середовища та культурної спадщини. Вона орієнтована на довгостроковий період, протягом якого досягається баланс у реалізації соціально-культурних, економічних, екологічних та інституційних цілей розвитку, враховуються інтереси всіх зацікавлених сторін на основі раціонального використання ресурсів та всебічного партнерства.

За оцінками UNWTO (Всесвітньої туристичної організації) туризм нині охоплює майже усі країни світу, проте їх місце на ринку туристичних послуг суттєво відрізняється. Це зумовлено рядом чинників, серед яких насамперед наявність туристичних ресурсів, їх доступність, рівень розвитку відповідної інфраструктури, якість тур продукту у цілому та особливості його просування на ринку, а також безпека щодо подорожі. Серед європейських субрегіонів чільне місце щодо розвитку туризму посідає Західна та Південна Європа. Цей субрегіон дуже різноманітний за складом країн, пропонує туристичним продуктом, традиціями ведення туристичної діяльності.

Досвід впровадження сталого туризму в Європейському Союзі представляє значний інтерес, обумовлений тим, що ЄС є найбільшим сегментом світового ринку туристичних послуг, його туристична індустрія стала одним із ключових секторів економіки. Позитивний досвід ЄС щодо впровадження сталого туризму є вельми важливим для України, може і повинен активно використовуватися в українській практиці, враховуючи її реалії та євроінтеграційні прагнення.

Інформаційна база дослідження. Визначення місця країн Західної і Південної Європи на ринку туристичних послуг знайшли своє відображення в дослідженнях Краєвська О. [15-17], Лепеха М. С. [19], Мандрик І. П. [24-25], Михальчук Т. В. [26], Смаль І. В. [42-45], Ткачук Л. [54], Ханова О. В. [57], та інших вчених. Також взято матеріали з офіційного сайту UNWTO [66], англomовних, україномовних електронних джерел. Вагомий внесок у теоретичні та практичні аспекти, дослідження питань оцінювання особливостей розвитку сталого туризму країн Європи, закладено у працях всесвітньо відомих зарубіжних вчених: Артеменко, В. Б. [1], Атаманчук З. А. [2], Герасименко В. Г. [5 і 6], Ісаєнко В.М. [14], Mihalic T. [62], А. Аتكиссон, Agyeiwaah E. [64], Madhavan H. [65], Drexhage J. [59] та інших. Але слід зазначити, що, незважаючи на велику кількість наукових досліджень, залишається актуальними і потребує подальшого дослідження та додаткових наукових і практичних досягнень світовий досвід, а саме, заходи які використовують уряди Європейських країн та туристичні компанії й організації для забезпечення сталого розвитку туризму, що дозволить прискорити розвиток сталого туризму в Україні.

Об’єкт дослідження – розвиток сталого туризму в країнах Західної та Південної Європи.

Предмет дослідження – геопросторова організація сталого туризму на території Франції, Іспанії та Італії.

Мета магістерської роботи – виявити географічні особливості розвитку сталого туризму на основі оцінки комплексного туристично-рекреаційного потенціалу Франції, Італії та Іспанії.

У зв’язку з метою роботи вирішувалися такі **завдання**:

- проаналізувати історію становлення та розвитку концепції сталого туризму;
- розкрити особливості розвитку та управління туристичною діяльністю в Західно- та Південно-Європейському туристичних субрегіонах;
- дослідити основні тенденції впровадження та розвитку сталого туризму в Південно- та Західно-Європейському субрегіонах;
- проаналізувати особливості формування, розвитку та територіальної організації сталого туризму в країнах Західної та Південної Європи;
- розробити екологічний тур по країнам Західної та Південної Європи (на прикладі Франції, Іспанії та Італії).

Методи дослідження. В процесі роботи над даною темою були використані наступні методи: системний аналіз і комплексний підхід для узагальнення теоретичних засад розвитку сталого туризму; графічний і табличний методи для аналізу проблем і перспектив розвитку сталого туризму в країнах Західної та Південної Європи; метод порівняння — метод наукового дослідження, пізнання дійсності, покликаний встановити спільні й відмінні ознаки між процесами, явищами, об'єктами, у нашому випадку між країнами ЄС та їх показниками; вивчення та аналіз статистичних даних щодо туристичного руху, економічного впливу сталого туризму та інших показників, що стосуються країн Західної та Південної Європи. Це дозволить оцінити поточний стан сталого туризму та ідентифікувати пріоритетні напрями для подальшого розвитку.

Область застосування результатів роботи: результати роботи можуть бути застосовані в управлінні туристичним розвитком: це дослідження може надати рекомендації стосовно пріоритетних напрямів розвитку туризму в країнах Європейського союзу. Ці рекомендації можуть бути корисними для урядових органів, туристичних організацій та інших зацікавлених сторін при плануванні та реалізації стратегій туристичного розвитку.

Маркетинг та продаж туристичних послуг: дослідження може допомогти визначити пріоритетні напрями, що мають великий потенціал для привабливості туристів до країн Європейського союзу. Це може бути використано для розробки маркетингових стратегій та продажу туристичних послуг у цих напрямках.

Розвиток туристичної інфраструктури: дослідження може виділити необхідність розвитку туристичної інфраструктури в конкретних напрямках туризму. Це може включати покращення готельної бази, транспортної доступності, розвитку культурних та природних об'єктів та інших елементів, які стимулюють туристичний рух.

Сталість туризму: дослідження можуть привернути увагу до аспектів сталого туризму в контексті пріоритетних напрямів розвитку. Це може включати розгляд впливу туризму на довкілля, соціокультурний контекст та економіку країн Європейського союзу. Результати дослідження можуть бути використані для розробки стратегій сталого туризму, залучення екотуристів та впровадження екологічно відповідних практик у туристичну індустрію.

Академічне дослідження: дослідження можуть стати основою для подальших академічних досліджень в галузі туризму. Інші вчені та дослідники можуть використовувати ці результати як вихідний пункт для своїх досліджень, або доповнювати їх новими аспектами та методиками.

Структура роботи. Логіка та структура дослідження визначаються метою роботи та поставленими завданнями. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків. **В першому розділі** розкрити особливості формування концепції сталого розвитку туризму. **В другому розділі** дана загальна характеристика туристичних ресурсів Західної та Південної Європи. **В третьому розділі** проаналізовані географічні особливості розвитку сталого туризму на території Франції, Італії та Іспанії.

Загальний обсяг кваліфікаційної роботи – 119 сторінок, з яких основний текст – 100 сторінок. Загальний перелік джерел та літератури складається з 83 найменувань. Загальна кількість таблиць – 5. Загальна кількість рисунків – 25.

РОЗДІЛ 1.

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ВИВЧЕННЯ СТАЛОГО ТУРИЗМУ

1.1. Історія та взаємозв'язок концепції сталого розвитку і сучасного туризму

Одним із найпоширеніших у сучасному суспільно-політичному, зокрема міжнародно-правовому, лексиконі є термін «сталий розвиток». Останні два десятиліття межі ХХ - ХХІ ст. дане поняття все частіше звучить на міжнародних форумах і з'являється у текстах багатьох міжнародних угод, що, очевидно, пов'язане з необхідністю виробити найефективніші стратегії вирішення сучасних проблем. Проте у правових документах поняття «сталий розвиток» досі не набуло свого закріплення. Тому «з'являються труднощі у здійсненні» концепції сталого розвитку [1, с. 96]. На глобальному рівні – в ООН – точаться дискусії з питання, чи варто дотримуватися раніше прийнятих інтерпретацій «сталого розвитку» або їх потрібно постійно коригувати. Тим часом навіть у рамках ООН кожна її структура наділяє це поняття своїм смисловим навантаженням.

У сучасних умовах, коли регіональні та глобальні загрози ставлять під питання подальше існування людства, проблема забезпечення умов для його стабільного розвитку набуває особливої актуальності. Відсутність чіткого розуміння всіма важливими акторами міжнародного життя необхідності дотримання цілей концепції сталого розвитку призводить до неможливості адекватних та своєчасних дій щодо забезпечення гармонійного розвитку людства [13, с. 56].

Поняття «сталий розвиток» з'явилося давно, але тільки на Конференції Організації Об'єднаних Націй з питань довкілля людини (Стокгольм, 1972 р.) міжнародне співтовариство вперше зібралося для розгляду глобальних потреб в охороні навколишнього середовища та розвитку, внаслідок чого і були визначені принципи збереження та поліпшення стану природного середовища, а також

наголошено на необхідності надання підтримки людям у даному процесі.

Пізніше, 1992 р., на Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку 178 глав держав прийняли три важливі документи: комплексний план дій під назвою «Порядок денний на XXI століття», Ріо-де-Жанейрську декларацію з навколишнього середовища та розвитку та Заяву про принципи сталого управління лісами. Ці плани та принципи були підтверджені на Всесвітній зустрічі на найвищому рівні зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі у 2002 р., яка зібрала десятки тисяч учасників для привернення уваги світової громадськості та здійснення прямих заходів, спрямованих на покращення життя людей та збереження природних ресурсів. Засоби масової інформації як партнери у сфері освіти для сталого розвитку [14].

До держав-учасниць тоді було звернено прохання переглянути свої моделі виробництва та споживання та взяти на себе зобов'язання щодо забезпечення екологічно безпечного економічного зростання, а також робити спільні зусилля щодо великомасштабного розширення транскордонного співробітництва, обміну досвідом, технологіями та ресурсами.

Через три роки ООН проголосила Десятиліття освіти на користь сталого розвитку (2005-2014 рр.). Десятиліття націлене запровадження принципів, цінностей і практичного досвіду сталого розвитку на всі аспекти освіти та навчання, аби сталий розвиток стало зрозумілим кожному, а що у його досягненні мала місце всіх рівнях суспільства [33].

Наприкінці XX ст. Майже всі види господарської діяльності набули глобального характеру впливу на біосферу і стали оцінюватися з позиції широкомасштабної екологічної небезпеки. Вперше в історії виникла ситуація, коли загальне благо вимагало згуртованих дій різних країн світу. Наприкінці 1980-х років у науковій літературі, присвяченій проблемам економіки та екології, соціології та політології, глобалістики та права, а також ряду інших наук, велике поширення набув термін «сталий розвиток». Їм позначено особливий варіант збалансованого соціально-культурного, економічного, екологічного та інституційного розвитку, що ґрунтується на дбайливому використанні природних ресурсів та збереженні навколишнього середовища,

розумному задоволенні людських потреб при одночасному поліпшенні якості життя поколінь, що нині живуть, і турботі про можливості майбутніх [28, с. 30].

Стрижень концепції сформували аксіоми про:

- наявності загальних тенденцій та різноманіття варіантів соціально-культурного, економічного, екологічного та інституційного розвитку різних країн та народів;

- можливостях економічного розвитку без небезпечних забруднень, руйнувань та виснаження природного середовища та ресурсів, що забезпечує постійне просте та/або розширене відтворення виробничого потенціалу на перспективу;

- обов'язковість гармонії відносин між людьми, суспільством і природою, що не накладає додаткових витрат на наступні покоління і дозволяє жити лише на відсотки з природного капіталу, не торкаючись його [32, с. 198].

Світові основи розвитку - свобода, а не насильство, гуманізм, а не ворожнеча. Туризм у межах концепції сталого розвитку придбав особливу позицію проти іншими галузями економіки, оскільки у більшою мірою може сприяти її реалізації практично. Це з динамічністю і зростанням показників, і навіть великим внеском, внесеним у розвиток туристських дестинацій - територій інтересу туристів. Туризм включає діяльність, засновану на особливих відносинах між споживачами, виробниками та розповсюджувачами туристських продуктів та послуг, охороною навколишнього середовища та місцевим населенням. Виділяють три важливі та унікальні аспекти взаємовідносин туризму та ідеї сталого розвитку:

- узгодженість (сутність туризму у наданні знайомства з певними об'єктами та територіями, що включає значну кількість прямих та непрямих взаємодій між відвідувачами, організаторами, які приймають громадами та місцевими умовами, що потребують узгодженості);

- усвідомлення (туризм робить людей - відвідувачів, організаторів, господарів та ін., більш обізнаними та усвідомлюючими екологічні проблеми та відмінності між народами та культурами, що впливає на ставлення до вирішення проблем сталого розвитку під час подорожі та у подальшому повсякденному

житті);

- успішність (туризм багато в чому базується на людях, які прагнуть відвідати місця з незайманим природним або екологічно сприятливим навколишнім середовищем, історичними та культурними традиціями та привітними господарями, а місцева промисловість починає сильно залежати від цих якостей територій) [46].

Концепція сталого розвитку туризму передбачає його планування та управління з покращенням якості життя місцевого населення, охороною природного та захистом навколишнього середовища та культурної спадщини. Вона орієнтована на довгостроковий період, протягом якого досягається баланс у реалізації соціально-культурних, економічних, екологічних та інституційних цілей розвитку, враховуються інтереси всіх зацікавлених сторін на основі раціонального використання ресурсів та всебічного партнерства [56, с. 265].

Хоча концепція сталого розвитку туризму в загальних рисах була сформульована Всесвітньою туристичною організацією (ЮНВТО) понад 10 років тому, теорія та практика управління ним розроблені вкрай нерівномірно для різних видів та напрямів туризму, включаючи масовий та інші сегменти. Систематизації потребують як історія формування концепції сталого розвитку туризму, так і його методологічні та прикладні питання для досягнення балансу та довготривалої ефективності застосовуваних моделей. У розумінні авторів сталий розвиток туризму має:

- гарантувати оптимальне, але екологічно безпечне використання та відновлення природних ресурсів, що становлять ключовий елемент розвитку, підтримання основних екологічних процесів та збереження природної спадщини, біологічної, екосистемної та ландшафтної різноманітності;

- поважати соціально-культурні особливості приймаючих співтовариств, зберігаючи притаманну їм створену культурну спадщину і традиційні звичаї, що склалася, сприяти взаєморозумінню культур і терпимості до їх сприйняття;

- підтримувати життєздатність довгострокових економічних завдань, враховуючи їхню вигоду для всіх зацікавлених сторін, включаючи постійну зайнятість та можливості надходження доходів та соціальних послуг для

приймаючих співтовариств як внесок у покращення якості життя [55, с. 220].

Знання базових документів та позитивного досвіду полегшує вирішення проблеми зробити будь-який вид туризму більш стійким шляхом підтримки єдності інтересів туристів, працівників галузі, інститутів охорони навколишнього середовища, місцевого населення, а також інших зацікавлених сторін. Багато дослідників зазначають, що практична реалізація концепції сталого розвитку туризму неможлива без створення системи його виміру не так на основі однотипних (наприклад, грошових) показників (одномірна мета), а з багатокритеріального підходу (багатомірна мета) [9, с. 130]. З цієї позиції створення матеріальної та інформаційної інфраструктури, захист довкілля та охорона природи, участь усіх зацікавлених сторін та покращення якості життя місцевого населення – головні умови сталого розвитку туризму, який виступить «локомотивом» для інших галузей економіки. Упорядкування фактів про формування, методологічні та прикладні аспекти концепції сталого розвитку туризму - основа адресного вирішення ключових завдань на найближче майбутнє: замінити культуру інтенсивного споживання культурою розумного зростання; зрівноважити соціально-культурні, економічні та екологічні складові; встановити спільні інтереси та шляхи їх дотримання для всіх зацікавлених сторін; керувати на справедливій основі вигодами для всіх учасників [14].

У ході пошуку відповіді на небезпеки та ризики, викликані прискореним та мало контрольованим зростанням туризму та його негативними наслідками для природного середовища та місцевого населення, спільними зусиллями ЮНВТО, Всесвітньої ради з подорожей та туризму та Ради Землі у 1995 р. було розроблено «Порядок денний на XXI століття для промисловості подорожей та туризму» (ПДПТ) [66]. У ній була намічена програма дій зі сталого розвитку туризму для державних відомств, національних туристичних адміністрацій (НТА), галузевих організацій та компаній.

Ідея сталого розвитку отримала продовження у «Глобальному етичному кодексі туризму», роботу над яким було розпочато експертами ЮНВТО у 1997 р., а сам він схвалено Генеральною Асамблеєю ООН (UN General Assembly) у 2001 р. У передмові до документа зазначено, що представники світової індустрії

подорожей та туризму, а також делегати членів ЮНВТО (держав, територій, підприємств, установ та організацій) встановлюють метою «сприяння розвитку відповідального, сталого та загальнодоступного туризму в рамках реалізації права на відпочинок та подорожі при повазі громадського вибору всіх народів та висловлюють бажання сприяти встановленню справедливого, відповідального та сталого світового туристичного порядку, який приносить вигоди всім секторам суспільства в умовах відкритої та змагальної світової ринкової економіки...» [55, с. 218].

У 2000 р. відомі туроператори спільно з ЮНЕП, Комісією ООН з освіти, науки та культури (ЮНЕСКО) та ЮНВТО створили добровільне некомерційне партнерство «Ініціатива туроператорів для сталого розвитку туризму», відкрите для нових членів. Його учасники визначають сталий розвиток як основу підприємницької діяльності та спільно працюють для просування практики та методів, сумісних із сталим розвитком. Вони прагнуть запобігати забрудненню навколишнього середовища; зберігати біологічну різноманітність (рослин, тварин), екосистеми, ландшафти; охороняти та зберігати культурну та природну спадщину, поважати цілісність місцевих культур та уникати негативного впливу на соціальні структури; співпрацювати з місцевими спільнотами та народами; використовувати місцеві продукти та вміння місцевих працівників [50].

У 2005 р. спільно ЮНЕП та ЮНВТО підготовлено документ «Робимо туризм більш стійким – керівництво для розробників політики» («Making tourism more sustainable – a guide for policy makers») [63, с. 145]. Глобальна концепція сталого розвитку, особливий стан туризму та домовленості, досягнуті на міжнародних форумах, допомогли намітити план конкретних дій зі сталого розвитку туризму. Він охоплює два взаємозалежні елементи сталого туризму: 1) можливість його розвитку у майбутньому шляхом створення необхідних умов; 2) здатність суспільства та навколишнього середовища відповідати ідеї сталого розвитку та вигоди від впливу туризму на неї. Виходячи з цього план дій для сталого розвитку туризму є системою з 12 цілей, що стосуються соціальних, економічних та екологічних наслідків. Вони сформульовані таким чином, що можуть бути використані як основа для розробки політики сталого розвитку

туризму згідно з двома напрямками: 1) мінімізація негативних наслідків туризму на суспільство та довкілля; 2) максимізація позитивного та творчого внеску туризму в місцеву економіку, збереження природної та культурної спадщини, підвищення якості життя населення та гостей [56, с. 270].

ЮНВТО у 2007 р. було розглянуто проблему розвитку туризму в пустелях та на територіях, де спостерігається опустелювання, та підготовлено документ «Сталого розвиток туризму в пустелях: керівництво для осіб, які приймають рішення» («Sustainable development of tourism in deserts: a guide for decision makers»). У ньому представлено бачення сталого розвитку туризму, специфічне для пустельних територій та що бере до уваги їх особливі характеристики, крихкість та багатство природних, людських та культурних ресурсів [42, с. 164].

24-27 березня 2008 р. у Хуаншані (Китай) в рамках стратегічного співробітництва між ЮНВТО та Центром всесвітньої спадщини ЮНЕСКО було проведено міжнародну конференцію «Стійке управління туризмом на об'єктах всесвітньої спадщини: підвищення координації міжвідомчих та зацікавлених сторін для спільних дій». Було розглянуто такі питання: координація між керівництвом об'єктами Світової спадщини та туристичними організаціями; розширення користі для місцевих громад; зменшення впливів туризму на довкілля; збільшення фінансування та підвищення рівня передачі цінностей спадщини за допомогою туризму [3, с. 49].

У 2011 р. була опублікована доповідь ЮНЕП «Назустріч "зеленій" економіці: шляхи до сталого розвитку та викорінення бідності». У ньому представлено главу «Інвестиції в енерго- та ресурсоефективність: туризм», підготовлену у співпраці з ЮНВТО. У документі зазначено: «Стійкий туризм не є спеціальною формою туризму; швидше за все форми туризму можуть бути більш стійкими...». Наголошено, що ясне відмінність має бути зроблено між поняттями «екологічний туризм» та «стійкий туризм»: «термін «екологічний туризм» відноситься до сегменту в межах туристичної галузі і фокусується на екологічній стійкості, тоді як принципи стійкості повинні належати до всіх типів туристської діяльності, операціям, установам та проектам, включаючи звичайні та альтернативні форми...» [28, с. 29].

ЮНЕП та ЮНВТО у 2012 р. опубліковано документ «Туризм у зеленій економіці: інформаційний звіт» («Tourism in the green economy – background report») [67]. У ньому обґрунтовано необхідність інвестицій в екологічний та сталий туризм як першочергові засоби створення робочих місць та зниження рівня бідності, а також підвищення екологізації економічної діяльності. Проаналізовано основні змінні, що впливають на розвиток туризму, та продемонстровано, що узгоджена «зелена» політика може спрямувати зростання галузі найбільш стійким шляхом. У цьому ж році вийшла «Збірка кращих практик та рекомендацій для розвитку екотуризму в Азії та Тихоокеанському регіоні» («Compendium of best practices and recommendations for ecotourism in Asia and the Pacific») [58]. У ньому розглянуто конкретні практичні результати від розвитку екотуризму як форми сталого туризму. Ця комплексна робота призначена для державних установ, приватних компаній та фізичних осіб.

ЮНВТО в 2013 р. підготовлено «Керівництво для розвитку сталого туризму - розширення можливостей для сталого розвитку туризму в країнах, що розвиваються» («Sustainable tourism for development guidebook - enhancing capacities for sustainable tourism for development in developing countries») [66]. У ньому розглянуто комплексний підхід, що охоплює найширше коло нагальних питань, що належать до планування, розробки дій та управління розвитком туризму.

У 2015 р. опубліковано огляд «Реагування на зміну клімату – туристські ініціативи в Азії та Тихоокеанському регіоні» («Responding to climate change – tourism initiatives in Asia and the Pacific») [53], в якому представлені конкретні тематичні дослідження на прикладі країн Азії та Тихоокеанського регіону.

Одним із головних трендів розвитку країн Європейського Союзу до 2020 року виокремлено забезпечення розвитку туристичної та рекреаційної індустрії в контексті дотримання стандартів екологічно безпечного, сталого та інклюзивного розвитку.

В Україні туристично- рекреаційна діяльність регулюється багаторівневою системою законів і нормативно-правових документів, які узгоджують інтереси державних, бізнесових й місцевих суб'єктів ринку

туристичних і рекреаційних послуг, визначають основи державної політики у цій сфері.

Чинником розвитку туристично-рекреаційної сфери та передумовами переходу її на вектор сталості виступає інституційне забезпечення її функціонування. Основні інститути державного регулювання туристичної галузі в Україні представлені на рис. 1.1.

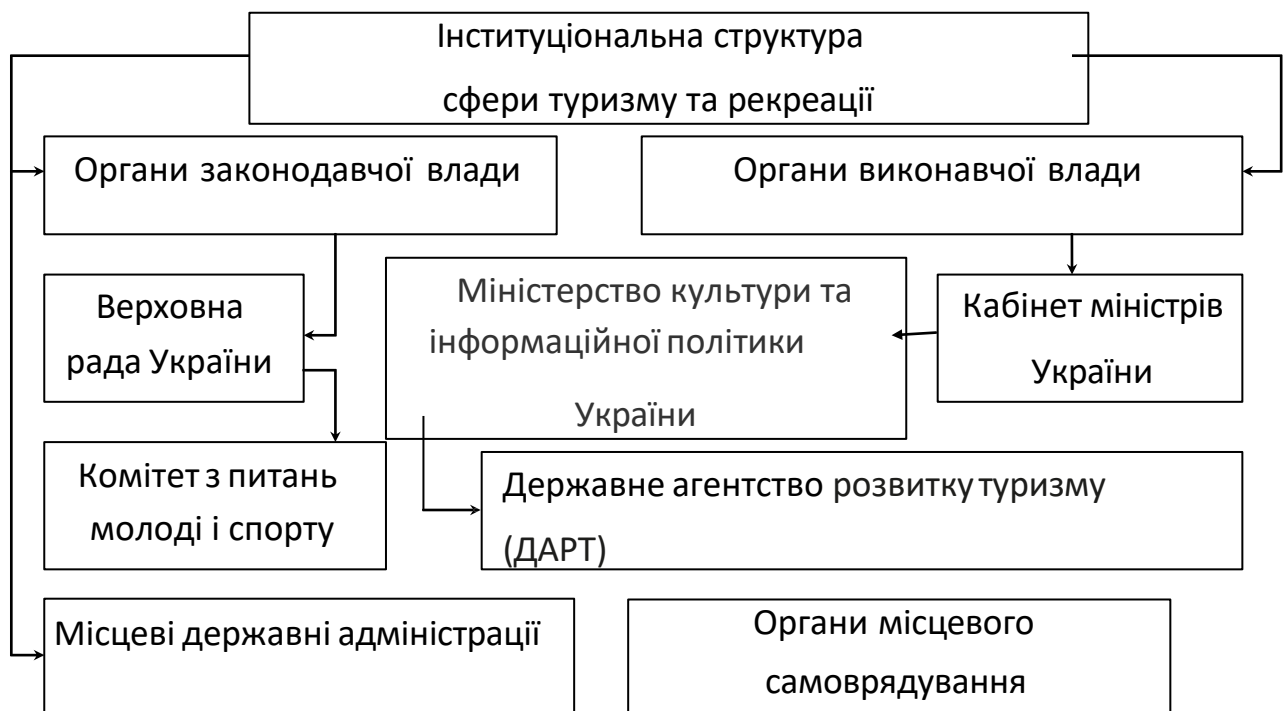

Рис. 1.1. Структура державного регулювання туристично-рекреаційної сфери в Україні

З урахуванням глобальної цифровізації та нової реальності концепцію сталого розвитку туризму пропонується доповнити ще однією складовою інформаційно-комунікаційним забезпеченням туризму. У сучасних умовах, коли відбувається цифровізація всього соціально-економічного життя суспільства, формуються нові засади та методи ведення сталої туристичної діяльності. Особливо гостро необхідність впровадження цифрових технологій виявилась у період пандемії COVID-19, коли через соціально-епідеміологічних обмежень різко знизилася кількість організованих туристських поїздок.

В індустрії туризму роль інформаційної складової завжди була великою і

досі її значення зростає. Інформаційні технології почали впроваджуватись у туристські бізнес-процеси ще в середині минулого століття, а зараз почалося застосування різноманітних цифрових технологій. Технології обробки великих даних дозволяють генерувати принципово нові знання про мандрівників, їх звички, переваги, інтереси. Спільне використання з прийомами штучного інтелекту дає можливість формувати прогностичні дані про можливі траєкторії поведінки потенційних туристів, їх наміри та напрямки подорожей [35].

Відповідно до загальної теорії стійкого розвитку соціально-економічних систем концепція сталого розвитку туризму повинна містити низку обов'язкових розділів:

- забезпечення сталого економічного розвитку туристичної системи (дестинації), що базується на активізації туристичної діяльності, залученні великого потоку туристів у цю дестинацію, що забезпечують зростання доходів від туризму та збільшення податкових відрахувань до регіональних бюджетів;
- забезпечення соціальної стійкості туристичної системи (дестинації), яка реалізується за рахунок більш активного залучення місцевого населення до туристської діяльності. Створення нових робочих місць, активізація туристичної діяльності будуть благотворно позначатися на покращенні місцевої інфраструктури та підвищать комфортне проживання місцевих мешканців на території дестинації;
- забезпечення екологічної стійкості розвитку туристичної системи (дестинації) можливе тільки за умови оцінки та розрахунку пропускнуєї туристично-рекреаційної спроможності цієї дестинації [55, с. 218].

Крім того, забезпечення сталого розвитку туристських дестинацій сприятиме активізація інформаційно-рекламного супроводу туризму. Одним із сучасних інформаційно-комунікаційних рішень просування туристських продуктів та дестинацій є соціальні мережі. Включеність і зануреність у віртуальний простір потенційних мандрівників впливає багато аспектів життя, включаючи формування туристських потреб. Основними принципами та привабливими рисами спілкування через соціальні мережі для сучасної людини є віртуальність, інтерактивність, глобальність, креативність, анонімність. Значна

роль соціальних мереж у процесах інформування та комунікації, а також зміни у характері сприйняття людиною інформації відкривають нові можливості для просування туристичного продукту. Особливо це стосується так званого цифрового покоління туристів, які найближчими роками стануть основним сегментом подорожуючих [28, с. 31].

Виконаний аналіз історичних, теоретичних та практичних аспектів концепції сталого розвитку туризму свідчить, з одного боку, про значні напрацювання у цій сфері, з іншого – демонструє крайню нерівномірність вивчення проблеми для різних видів та напрямів туризму. Серед найважливіших результатів і досягнень слід зазначити такі:

- широко представлені та доступні різні джерела інформації з проблеми; чітко встановлені три важливі та унікальні аспекти взаємовідносин туризму та ідеї сталого розвитку: узгодженість, усвідомлення, успішність;

- сформульовані основні засади та підходи до сталого розвитку туризму: досягнення гармонії з природою; внесок у збереження, захист та відновлення біорізноманіття, екосистем та ландшафтів; створення життєздатних моделей виробництва та споживання; участь усіх зацікавлених сторін; підтримка культури та інтересів місцевих спільнот; навчання, освіти та суспільне розуміння сталого розвитку [23, с. 121].

Проведений аналіз основних складових сталого розвитку туризму дозволив зробити висновок про те, що в умовах нової реальності та глобальної цифровізації концепція сталого розвитку має бути модернізованою. З урахуванням появи нової категорії цифрових туристів до концепції сталого розвитку туризму крім економічної, екологічної та соціальної складової пропонується додати інформаційно-комунікаційну складову туризму. Саме інформаційно-комунікаційний супровід туристичної діяльності найближчим часом відіграватиме ключову роль у забезпеченні туристичних потоків та сталого розвитку туристських систем.

1.2. Загальне поняття та сучасні особливості формування сталого туризму.

До кінця XX ст. туризм зайняв лідируюче місце у міжнародних зовнішньоекономічних зв'язках, став серйозно впливати на розвиток економіки окремих країн і світового господарства загалом. Туризм сьогодні не тільки найбільша, а й галузь світового господарства, що найбільш швидко розвивається.

Необхідність розвитку туризму дуже очевидна: ті блага, які він дає як окремим людям, і економіці деяких країн і регіонів, не викликають жодного сумніву. Проте туризм суттєво відрізняється від інших галузей економіки: це дуже складний сектор. Туризм здатний впливати на економіку регіону (або країни), в якому він розвивається, на його господарську, соціальну та гуманітарну основи. Як і інші економічні сектори, туризм споживає ресурси, створює відходи, породжуючи екологічні, культурні та соціальні витрати та вигоди. Є ціла низка негативних наслідків розвитку туризму [32, с. 197].

Можна виділити такі основні негативні впливи екологічного, економічного та соціокультурного характеру: - забруднення навколишнього середовища; погіршення естетики ландшафтів; проблеми утилізації відходів та побутового сміття; збитки історичним та природним пам'ятникам; велике антропогенне навантаження на території; культурна деградація території; надмірна комерціалізація; збільшення складних соціально-економічних проблем, пов'язаних з наркоманією, алкоголізмом, проституцією, витоком валюти з країни; необхідність посилення заходів безпеки [42, с. 170].

Враховуючи всі проблеми, що виникають внаслідок бурхливого розвитку туристичної індустрії, з якими доводиться стикатися туристам, місцевим жителям, керуючим структурам різного рівня, очевидно, що виникла необхідність комплексного вирішення ситуації, що склалася, на основі концепції сталого розвитку. Для того щоб туризм зміг стати чинником соціально-економічного розвитку регіону, необхідно розвивати туризм відповідно до принципів сталого розвитку. Використовуючи принципи концепції сталого

розвитку, туризм може лише подолати складності, а й вивести інші галузі, що функціонують у цьому регіоні, на шлях сталого розвитку [49, с. 23].

Сьогодні немає широко прийнятого єдиного визначення стійкого туризму, і це закономірно, оскільки саме поняття «сталий розвиток» також ще неконкретизовано. Існуючі визначення мають дуже розрізнений характер.

Аналізуючи існуючі визначення, ми дійшли висновку, що необхідно розділяти поняття «сталий розвиток туризму», «стійкий туризм» та «стійкість у туризмі», тоді як у літературі ці поняття використовуються як синонімічні. Ці визначення можуть мати такий вигляд:

Сталий розвиток туризму - це такий розвиток туризму, орієнтований на довгостроковий період, при якому досягається баланс у реалізації економічних, екологічних, соціальних і культурних цілей розвитку, враховуються інтереси всіх зацікавлених сторін (туристів, які приймають та направляють дестинацій, місцевого населення), на основі раціонального використання туристських ресурсів та всебічного партнерства [3, с. 49].

Сталий туризм - це такий вид туризму, при якому забезпечується оптимальне використання ресурсів навколишнього середовища, підтримуються соціально-культурні особливості співтовариств, що приймають, забезпечується життєздатність довгострокових економічних процесів, враховуючи їхню вигоду для всіх зацікавлених кіл.

Сталість у туризмі — передбачає позитивний загальний баланс екологічних, соціально-культурних та економічних впливів туризму, а також позитивний вплив відвідувачів один на одного.

Наслідуючи шляхи сталого розвитку туризму, стає можливим зменшення негативних наслідків від розвитку туризму та максимально ефективно використання позитивних ефектів від туристичної діяльності. Відповідно до запропонованої концепцією сталого розвитку туризму, необхідно не просто створити умови для розвитку туризму, а й подумати про наслідки цього процесу. Насамперед подбати про місцевих жителів, умови їх праці та довкілля, тобто важливо враховувати соціальні та екологічні наслідки розвитку туризму [5, с. 20].

У особі зацікавлених сторін розвитку туризму має виступати держава як у локальному, так і на національному та міжнародному рівнях. Саме держава здатна виступити як регулююча сила, здатна, використовуючи закони та податки, економічні та правові важелі, визначати умови розвитку. Триєдність економічних, екологічних та соціальних цілей у політиці, що проводиться державою, буде запорукою успіху туристичної діяльності.

Однак існує думка, що не всякий вид туризму можна зробити стійким, отже, виникає питання: чи варто займатися цим взагалі? Досліджуючи це питання, можна зустріти таке припущення, що на відміну пляжного туризму, який спочатку не сумісний з концепцією сталого туризму, деякі види туризму, такі як екотуризм, культурний туризм, сільський туризм, у своїй основі є стійкими видами туризму. Те саме можна сказати і про масовий та індивідуальний туризм. У зарубіжній літературі сама ідея, що деякі види туризму не сумісні з концепцією сталого розвитку, є ключовим питанням у дебатах щодо сталого розвитку туризму. Вона заохочує в подальшому розвитку стійкого туризму тих, хто займається спочатку «стійкими» видами туризму, і одночасно ставить у глухий кут тих, хто розвиває спочатку «нестійкі» види туризму, оскільки вони, можливо, не зможуть досягти успіху в цьому питанні [9, с. 129].

У цьому ми говоримо у тому, що потрібно прагнути зробити будь-який вид туризму стійкішим. Норми і практику управління стійким розвитком туризму можна застосовувати до всіх видів туризму. Зараз, за своєю суттю, більшість видів туризму не відповідає критеріям сталого розвитку, і необхідно намагатися зробити їх такими, переходити нові принципи розвитку.

Виходячи з цього, можна визначити, що економічні цілі розвитку є складовою частиною політики сталого розвитку туризму. На сьогоднішній день потрібно переосмислити економічні цілі розвитку як невід'ємну частину сталого розвитку держави загалом.

Розвиток сталого туризму міцно пов'язаний з якістю туристських послуг. Багато в чому якість послуг важливіша, ніж їх кількість, оскільки занадто великі обсяги туризму можуть легко перевершити межі навантаження, яке може нести відповідний регіон, тим самим ставлячи під загрозу туризм загалом. Завдання,

пов'язані зі стійкістю, можна вирішувати завдяки якості, яку може запропонувати туристам та місцевим жителям відповідний район (дестинація): тиша та спокій, відсутність пробок на дорогах, чисті вода та повітря, незаймана природа – все це «ярлики якості» для туристських центрів та зон, які при цьому є показниками сталого розвитку. Висока якість туризму забезпечується такими умовами: наявністю мінімальних стандартів, максимально повним задоволенням інтересів та очікувань туристів, оптимальним поєднанням якості та ціни послуг [12, с. 89].

У сучасній теорії виділяють такі інструменти сталого розвитку туризму: пропускний потенціал, індикатори та моніторинг сталого розвитку туризму, демаркетинг, туристські збори, управління відвідувачами, навчання та підготовка туристів та місцевих жителів, державно-приватне партнерство, обмін інформацією та досвідом, екосертифікація, кодекси поведінки та ін.

Оцінка практичних результатів у сфері сталого розвитку туризму також ускладнює нам складність процесу оцінки масштабу деяких проблем. Важко оцінити масштаб проблем, що є наслідком розвитку туризму, наприклад, негативний вплив туризму на навколишнє середовище або соціальну сферу. Тобто суб'єктивна оцінка відіграє основну роль у процесі визначення основних проблем, їх масштабів та результатів діяльності, що проводиться. Наприклад, поняття соціального пропускового потенціалу, по суті, є дуже суб'єктивним, і не буде єдиної думки у двох експертів із цього питання. Незважаючи на те, що поняття пропускового потенціалу, безсумнівно, є дуже корисним у рамках концепції сталого розвитку туризму, залишається проблематичним питання використання цього поняття для реалізації принципів сталого розвитку в туризмі. Подальші дослідження в цій галузі повинні включати вирішення питання щодо використання пропускової спроможності як показника з метою сталого розвитку туризму та контролю над його виконанням [20, с. 165].

Сталий розвиток туризму слід розглядати ширше, ніж просто управління ресурсами та задоволення потреб туристів. У трактуванні Всесвітньої туристичної організації, стійкий туризм - це «туризм, який повною мірою враховує його поточні та майбутні економічні, соціальні та екологічні наслідки,

задовольняючи потреби відвідувачів, промисловості, навколишнього середовища та спільнот, що приймають». У цій дефініції обґрунтовано ідею необхідності дотримання балансу інтересів сьогодення та майбутнього поколінь, усіх зацікавлених сторін.

У класичному визначенні баланс між поколіннями сприймається як баланс потреб. Однак слово "потреби" може трактуватися по-різному. По-перше, можна говорити про здатність задовольняти потреби у контексті забезпеченості природними ресурсами. По-друге, можна говорити про здатність задовольняти потреби в аспекті життя. Це означає, що для майбутніх поколінь він має бути як мінімум таким самим, як рівень життя нашого покоління. При цьому необов'язково, щоб цього було досягнуто завдяки забезпеченості природними ресурсами. Наприклад, ми можемо зараз інвестувати природні ресурси у розвиток людського капіталу та знань, і майбутні покоління забезпечуватимуть вищий рівень життя за рахунок приросту знань. Дві перелічені трактування започаткували дві гілки сталого розвитку - концепції сильної і слабкої стійкості [22, с. 2019].

Вивчення різних підходів дозволило нам сформулювати власну думку. На нашу думку, стійкий туризм - це туризм, націлений на досягнення соціального та економічного благополуччя з урахуванням збереження природного середовища та культурної спадщини місцевих спільнот на основі забезпечення балансу інтересів нинішніх мешканців та тих, хто проживатиме у даній туристичній місцевості в майбутньому. А зміст цього поняття виражається у системі трьох складових:

1. Економічна складова передбачає досягнення економічної ефективності, отримання максимальної вигоди при найменших витратах всіх видів ресурсів, особливо природних. Мета - досягнення економічного благополуччя у вигляді економічного зростання з урахуванням охорони навколишнього середовища.

2. Соціальна складова – соціальний добробут, справедливий розподіл вигод від розвитку туризму між усіма зацікавленими сторонами, включаючи місцеві спільноти. Шлях до соціального благополуччя лежить через підвищення якості життя місцевих жителів. Високі стандарти проживання населення

дозволяють знизити тиск місцевого населення на навколишнє середовище, а також сприяють їхньому залученню до діяльності з охорони навколишнього середовища. Соціальний добробут передбачає передусім здоров'я. А здорове населення - це висока якість трудових ресурсів туристської території.

3. Екологічна складова означає забезпечення екологічної безпеки шляхом охорони та покращення навколишнього середовища, що досягається через реалізацію екологічних заходів та програм, у яких обов'язкова участь місцевих жителів, бізнесу, держави та туристів. Мета - досягнення екологічного благополуччя, що гарантує забезпечення виробництва ресурсами, людини - всіма необхідними для життєдіяльності благами у межах можливостей довкілля [32, с. 195].

Рис. 1.2. Сталий розвиток туристично-рекреаційної сфери

Отже, сталий розвиток загалом, і стійкий туризм зокрема, є складний механізм взаємодії людей (нинішнє і майбутнє покоління), людини і природи, у якому значної ролі грає врахування інтересів всіх задіяних сторін, особливо, елементів природного довкілля.

Сучасний етап розвитку туризму має принципову відмінність від усіх

попередніх, що пов'язано зі світовими соціально-економічними подіями та процесами, включаючи пандемію та глобальну цифровізацію. Пандемія завдала величезної шкоди всьому світовому туризму. За даними ЮНВТО, у 2020 році кількість міжнародних прибутків знизилася на 1 мільярд поїздок, тобто на 74%, а втрати сфери подорожей та гостинності оцінюються у 1,3 трлн доларів. Пандемія принципово змінила підходи до розуміння якості та безпеки туристичних послуг, у тому числі до організації туристичного обслуговування. В умовах так званої нової реальності змінюється класичне тлумачення таких понять, як стійкість розвитку, якість туристичних та готельних послуг. Тепер якість має обов'язково оцінюватися з урахуванням їхньої безпеки, і це стає одним із головних критеріїв при виборі туристичних та готельних послуг. Розуміння сталого розвитку туризму також змінюється у зв'язку з появою нової категорії про цифрових туристів. Все це зумовило актуальність вивчення змін, які у рамках концепції сталого розвитку туризму за умов нової реальності [46].

В умовах нової реальності та цифровізації змінюються особливості управління туристськими системами, пред'являються додаткові вимоги до персоналу підприємств туристичної індустрії, пов'язані з наявністю цифрових компетенцій. Зазвичай до критеріїв сталого розвитку туристських систем відносять:

- постійне економічне зростання, що виражається в зростанні валової доданої вартості, яку генерує туристична система;
- дотримання туристично-рекреаційної пропускної спроможності туристичної системи, оптимізація навантаження на навколишнє середовище, забезпечення відновлення природних ресурсів, що знаходяться в межах туристичної системи;
- підвищення соціально-економічного благополуччя місцевих жителів та покращення соціального клімату в рамках території, яку охоплює туристична система (туристична дестинація) [53].

Стійкий розвиток є комплексним поняттям, що включає економічні, соціальні та екологічні аспекти. Стійкий розвиток суспільства передбачає поліпшення умов життя людини, при цьому вплив на довкілля має залишатися в

межах норми та не руйнувати природну основу функціонування людства.

Стійкий розвиток туризму є приватним поняттям і означає підтримку балансу та стабільності:

- інтересів нинішнього та майбутніх поколінь;
- інтересів туристів, місцевого населення, бізнесу, держави та всіх стейкхолдерів, які зацікавлені у розвитку туристської діяльності;
- між економічним зростанням, соціальним розвитком та збереженням навколишнього середовища (екологічна стійкість) [56, с. 270].

За визначенням ЮНВТО сталий розвиток туризму враховує поточні та майбутні економічні, соціальні та екологічні наслідки, задовольняє потреби туристів, туристичного бізнесу, довкілля та місцевого населення.

Соціальна стійкість туристичної системи виявляється у забезпеченні зайнятості місцевого населення за рахунок створення нових робочих місць у сфері туризму, зростанні якості життя та підвищення доходів мешканців за рахунок збільшення туристської активності, покращення загальної соціальної обстановки.

Екологічна стійкість туристичної системи означає дотримання рекреаційних норм використання та забезпечення цілісності природних систем, їх життєздатності.

Стійкий розвиток туризму є фактором сталого розвитку регіональної економіки. По-перше, сфера туризму має яскраво виражені позитивні екстерналії: результати діяльності суміжних з туризмом галузей набувають імпульсу розвитку, що у своє чергу надалі створює ефект зростання сфери туризму. По-друге, сфера туризму генерує та поширює технологічні, інформаційні новації. По-третє, сфера туризму – точка зростання регіонального ринку та регіональної економіки. По-четверте, сфера туризму має важливе значення у розвиток малого підприємництва і самозайнятості [57, с. 30].

Таким чином, економічна політика регіону має спиратися на положення структурної політики та політики, що реалізує принцип сталого розвитку. Такий підхід дозволяє забезпечити несуперечність галузевих та регіональних цілей

розвитку, створити передумови для стійкого та збалансованого функціонування регіональної економіки та галузей її складових.

1.3. Сучасні наукові дослідження та проблеми (перспективи) розвитку сталого туризму

Сталий туризм - це важлива концепція світового туризму, що стосується добробуту країн і народів, світогляду та світорозуміння, толерантності та екологічності, безпеки та ощадливості миру та доброзичливості. Його фундаментальне значення забезпечує конкурентоспроможність туристської дестинації, ефективний розвиток та управління туристичними територіями, визначає завдання збереження та підвищення добробуту її мешканців, закликає до збереження привабливості для майбутніх потенційних туристів, відвідувачів, гостей [28, с. 28].

Стійкий розвиток як соціально-економічний процес, що сприяє ефективності різних сфер життєдіяльності суспільства та спрямований на збереження ресурсного потенціалу заради майбутніх поколінь, став зоною особливої уваги в середині 70-х років XX століття.

Актуалізація уваги на сталий розвиток пов'язана зі збереженням природного потенціалу та культурної спадщини різних країн та народів

Насущні проблеми екологізації розробляються в різних сферах науки, кожна з яких робить свій внесок у створення стійких моделей у різних галузях економіки - від гуманітарної до інтелектуальної сфер діяльності, від сільського господарства до машинобудування та ракетобудування.

Початок досліджень сталого розвитку заклали у 1970-і роки відомі зарубіжні дослідники: Денніс Л. Медоуз (Dennis L. Meadows), Донелла Ме-доуз (Donella H. Meadows), Йорген Рандерс (Jorgen Randers), William W. Behrens, а також Томас Роберт Мальтус, Грем Тернер та ін. У 1980-ті роки на арену досліджень сталого розвитку виходять праці В.І. Вернадського, Д. Л. Арманда, та ін. Широкий резонанс набула концепція сталого розвитку у Світовій стратегії збереження природи [5, с. 17].

Світова комісія з навколишнього середовища та розвитку стверджує, що сталий розвиток є основним принципом для управління глобальним розвитком та «зеленим мисленням». Проте коли бачимо наслідки життєдіяльності людини, ми розуміємо, наскільки важко мати стійкий туризм. Туризм споживає ресурси, створює відходи, конкурує за дефіцитні ресурси, сприяє їх перевитрати, виснаження. Стійкого розвитку туризму повністю досягти неможливо, оскільки домінуючим сегментом суб'єктів цієї діяльності є приватна власність, де інвестиційні рішення засновані на максимізації прибутку, що значно ускладнює, а іноді унеможлиблює управління сукупністю туристичних бізнес-суб'єктів, що глобалізують [13, с. 45].

Всесвітня туристична організація (UNWTO) характеризує сталий розвиток туризму через задоволення потреб туристів і регіонів, що приймають, в даний час і в той же час як захист і забезпечення таких можливостей для майбутнього. Однак, на думку SHARPLEY(2000), для сталого розвитку туризму в 2000 році з'явилася нова соціальна парадигма, що має відношення до сталого способу життя, використання технологічних систем, здатних безперервно шукати вирішення екологічних проблем, створення глобального альянсу, що сприяє політиці розвитку туризму на місцевому, національному та міжнародному рівнях [66].

Згідно з Swarbroke (1999 р.), стійкий туризм - це туризм, який є економічно життєздатним і водночас зберігає ресурси, забезпечуючи майбутнє туризму, що залежить насамперед від довкілля та соціальної структури приймаючої спільноти. Обидва підходи до визначення сталого туризму наголошують на важливості захисту ресурсів, від яких залежить майбутній туризм.

Існує численна кількість наукових досліджень щодо сталого розвитку туризму, сутності поняття, зокрема в історичному контексті. Розглянемо деякі з них (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Наукові дослідження розвитку сталого туризму

Сутність поняття, тлумачення	Автор, джерело
«Туризм, у якому повністю враховуються його поточні та майбутні економічні, соціальні та екологічні наслідки, враховуючи потреби відвідувачів, промисловості, навколишнього середовища та приймаючих громад» [66]	Всесвітня туристична організація (ЮНВТО): Making Tourism More Sustainable – a Guide for Policy Makers, UNEP and UNWTO (2005)
«Сутністю сталого розвитку туризму є формування такої системи туристсько-рекреаційного природокористування суб'єктами туристичної діяльності (туристами, організаторами туризму), яка б за співвідношенням рівня, темпів та напрямів розвитку була комплексно-пропорційна розвитку економічної, соціальної та екологічної складових...» [32, с. 199]	Я. Олійник, П. Шищенко, О. Любіцева та ін. (2008)
«...за сталого розвитку туризму всі рекреаційні ресурси використовують та спрямовують таким чином, щоб задовольняти економічні, соціальні й естетичні потреби під час одночасного збереження культурної ідентичності, екологічної рівноваги, біологічного різноманіття та систем життєзабезпечення регіону відпочинку» [14, с. 61]	І. Смирнов (2009)
«...сталий розвиток туризму – це такий розвиток туристичної галузі, який дає змогу задовольнити потреби туристів на сьогодні, враховуючи інтереси регіону відносно збереження можливості надання рекреаційно-туристичних послуг у майбутньому» [21, с. 219]	Ю. Миронов (2013)
«Сталий туризм – це такий вид туризму, при якому забезпечується оптимальне використання ресурсів навколишнього середовища, підтримуються соціально-культурні особливості туристичних дестинацій та спільнот, які там проживають, забезпечується життєздатність довгострокових економічних процесів з огляду на їхню вигоду для всіх зацікавлених кіл» [22, с. 2019]	Ю. Миронов, І. Тучковська (2017)

Миронов Ю. Б., Тучковська І. І. пропонують методику оцінки сталого розвитку туристської дестинації, що складається з групи метрик, які дозволяють оцінити маркетингову, економічну, соціальну стійкість туристської дестинації, а

також стійкість рекреаційного потенціалу і потенціалу розвитку туристичної дестинації [22, с. 2019].

Смаль В. В., Смаль І. В. провели аналіз критеріїв та методологічних підходів, запропонованих на найвищому міжнародному рівні (Генеральна Асамблея ООН, Рада Європи), як універсальні принципи, що використовуються для оцінки ступеня сталого розвитку туристських регіонів та територій [42, с. 163]. Смаль В. В., розробляє та обґрунтовує ряд моделей, пов'язаних зі стійким розвитком туристських дестинацій:

- структурно-динамічна модель, що описує механізми реалізації стратегічних управлінських процесів у галузі залучення інвестицій, збереження екологічної рівноваги та розвитку людського капіталу місцевого співтовариства;
- інформаційно-математична модель управління проектами задля досягнення цілей сталого розвитку туризму у регіонах;
- детермінована структурна модель управління стійким розвитком туристських територій, яка враховує вплив наступних груп факторів: економічних, соціальних, екологічних, інституційних, відображає основні принципи та інструменти управління, логічні та функціональні процеси системи управління в туристичних територіях, що дозволяє формалізувати механізми управління та контролю розвитку туризму у суб'єктах Російської Федерації та муніципальних утвореннях [43, с. 45].

Уварова Г. Ш. у своєму дослідженні, присвяченому формуванню сталого розвитку туризму, як основні стратегічні напрями визначає такі:

- екологізацію господарську діяльність туристських підприємств з урахуванням використання нетрадиційних джерел енергії;
- екологічну сертифікацію, яка є прогресивним напрямом, що стимулює розробку нових якісних турпродуктів та послуг, що найбільш екологічно дружніх довкіллю;
- екологічний аудит як запобіжний метод зниження витрат рахунок скорочення енерго- і водоспоживання, скорочення кількості відходів, поліпшення якості вироблених товарів та послуг, поліпшення репутації, підвищення відповідальності виробників, які забезпечують підвищення

конкурентоспроможності підприємств туридустрії [55, с.120].

У зарубіжних дослідженнях проблеми сталого туризму представлені у статтях та монографіях: D. Weaver, D. Scott, R. Harris, P. Williams, T. Griffin, A. Postma, E. Cavagnaro, E. Spruyt, B. Bramwell, J. Higham, B. Lane, C M. Hall; A. Man-die та ін. Туризм описується як бізнес, що відрізняється великою різноманітністю, цілісністю та багатоплановістю. Саме великий взаємозв'язок структурних компонентів, що формують туристський бізнес, дозволяє припустити, що компанії, що надають туристичні послуги, співпрацюватимуть при впровадженні інновацій (H. Madhavan, R. Rastogi) [65].

Питання конкурентоспроможності у розвитку туризму сконцентрувалися у кількох важливих дослідженнях G.I. Crouch та J.R.B. Ritchie; S. Hassan; T. Mihalic; R. Croes та M. Kubickova [30]. У ході досліджень H. Madhavan і R. Rastogi було створено неймовірно багато індикаторів, за якими можна було б визначити просування сталого розвитку в секторі туризму, проте з'ясувалося, що вони не можуть бути використані. Декілька авторів (V.M. Waligo; E. Fayos-Solà та ін.; D. Streimikiene та Yu. Bilan; T. Mihalic et al., [62]; E. Agyeiwaah, J., L. Pjerotic та ін [50]; або дозволяють знайти простіші способи досягнення стійкості в туризмі. Виділяють сім ключових показників (UNWTO, 2014), за якими можна виміряти питання стійкості в туризмі: створення робочих місць, життєздатність бізнесу, якість життя та води, сортування відходів, енергозбереження та дух спільноти.

Зміцнення стійкості у будь-якому секторі - це безперервний процес, тому обмежувати його певними аспектами було б недоцільно і навіть небезпечно. Хоча питання стійкого туризму в основному пов'язані з просуванням зеленого та соціального туризму, є суттєві питання конкурентоспроможності, які необхідно вирішити, оскільки конкурентоспроможність сприймається як один з основних економічних вимірів стійкості, що також належать до сектору туризму.

Таким чином, проблематика дослідження має комплексний характер і вимагає осмислення на міждисциплінарному рівні для отримання нових результатів у сфері комплексного дослідження сталого розвитку регіонального туризму як системи.

Критики туризму у 1980-х роках закликали до "... більшої відповідальності

за наслідки подорожей та поведінку серед господарів, як фізичні, так і людські". [28, с. 32] Цей інтерес до "більшої відповідальності" призвів до так званих альтернативних форм туризму та концепцій, яким було дано багато імен, таких, як альтернативний, м'який, якісний, відповідальний, зелений та етичний туризм, екотуризм, мінімальний вплив туризму. Всі ці форми туризму є альтернативою пануючому масовому туризму, екологічно, соціально, етично і політично нетерпимому. У цілому нині, кульмінацією підняття глобальної екологічної проблеми, стала доповідь Г.Х. Брунтланн "Наше спільне майбутнє", в якому глобальну екологічну дискусію та поняття стійкості поставили на перший план глобального та локального соціального та політичного осмислення.

Обговорення щодо використання терміну стійкості у туризмі розпочалося на початку 1990-х років. Едвард Інскіп визначив п'ять основних критеріїв сталого туризму, в яких розглядаються економічна, екологічна, соціальна відповідальність туризму, його відповідальність по відношенню до туристів (задоволення відвідувачів), а також глобальна справедливість та рівність. Організація Об'єднаних Націй, у тому числі ЮНВТО, насамперед виділяє три складові концепції сталого туризму: екологічну, соціально-культурну та економічну. Ця концепція стала центральною ідеєю наукової літератури та програм у сфері туризму, а також увійшла до багатьох стратегій політики в галузі туризму, і в результаті стала визнаною глобальною тенденцією у розвитку сталого туризму [5, с. 23].

Тенденція до стійкості туризму була вивчена та прийнята багатьма дослідниками. З одного боку, концепція сталого розвитку послужила для деяких, орієнтиром, що вказує на розвиток моделей і форм більш стійкого, екологічного і соціально дружнього туризму. З іншого боку, концепцію часто критикують за недоліки та неадекватність. Іншими словами, обговорення стійкості допомогло звернути увагу на необхідність дотримання балансу між економічними та екологічними інтересами у сфері туризму. Його фактичне проникнення у стратегії та політику призвело до безлічі покращень та розвитку позитивної практики, такої як економія енергії, рециркуляція, скорочення відходів та викидів шкідливих речовин, а також до спроб покращити умови життя місцевого

населення [12, с. 90].

Туризм може стати ключовим рішенням для подолання багатьох глобальних проблем, таких як зміна клімату, скорочення бідності, скорочення відходів, збереження екосистем та інших проблем світу на шляху стійкішого існування на планеті.

На відміну від галузей промисловості, що видобувають корисні копалини та пов'язані з освоєнням різних видів палива та енергії, які часто чинять опір серйозним зусиллям щодо боротьби зі зміною клімату, індустрія туризму розуміє, що зміна клімату загрожує їхньому бізнесу. Якщо проблеми зміни клімату стають досить відчутними, то якість туристичного відпочинку погіршується і такий регіон залучатиме все менше туристів [20, с. 168].

Туризм також дуже зацікавлений у боротьбі зі злиднями. Бідність у туристичних районах потенційно може призвести до таких проблем, як:

- відлякування клієнтів туристичного бізнесу;
- підвищений ризик злочинності;
- збільшення поширення інфекційних захворювань;
- руйнація довкілля;
- низька якість навичок та послуг [32, с. 195].

Туристи найчастіше прибувають з більш багатих країн. Якщо туристичні місця розміщення характеризуються обтяжливою бідністю, високим рівнем злочинності, сумнівною безпекою або постійною загрозою зараження інфекційними захворюваннями, то вони можуть стати місцем, відвідування якого туристи уникатимуть або не плануватимуть більше відвідин. Туристи також стають дедалі більш розбірливими.

Туристичні напрямки та курорти зацікавлені у збереженні їх у чистоті та незайманими. Рибалка, байдарки, дайвінг, плавання, катання на човнах або прогулянки пляжем - все це може швидко перетворитися з позитивної активності на забруднення.

Туристичні райони, які містяться в чистоті та незайманими, мають не тільки більш високу вартість, але й розміщують туристів, які з більшою ймовірністю захочуть повернутися.

Туризм потребує не тільки захисту, але там, де це можливо посилення навколишніх екосистем, щоб забезпечити подальшу якість туристичного продукту. Таким чином, туризм має особливу зацікавленість у збереженні біорізноманіття та стійкого рибальства порівняно з іншими галузями, які не можуть так піклуватися про це [42, с. 170].

Генеральний секретар ЮНВТО Талеб Ріфаї зазначив, що "проголошення Організацією Об'єднаних Націй 2017 року Міжнародним роком сталого туризму на користь розвитку надає унікальну можливість для розширення вкладу сектору туризму в рамках трьох компонентів стійкості - економічного, соціального та екологічного, при одночасному підвищенні поінформованості про справжні масштаби сектора, що найчастіше недооцінюється" [35].

Посилення позитивного та мінімізація негативного впливу туризму на економіку регіону можливе при забезпеченні його сталого розвитку, тобто при створенні умов, що забезпечують поліпшення характеристик системи регіонального туризму при досягненні цілей, що динамічно змінюються, в межах допустимих меж зростання (чи обмежень). Важливу роль у забезпеченні сталого розвитку туризму на регіональному рівні відіграють різні фактори, які можна розділити на зовнішні (екзогенні) та внутрішні (ендогенні) фактори, окремо виділивши фактор часу – сезонність.

Зовнішні (екзогенні) чинники природного та антропогенного середовища фактично формують умови сталого розвитку туризму у регіоні. Серед них у першу чергу необхідно відзначити територію, що надає сильний, багатоплановий та суперечливий вплив на розвиток регіонального туризму [2, с. 15]. Природнокліматичні, географічні та культурно-історичні чинники істотно впливають на масштаби, темпи та напрямки розвитку туризму, визначають туристський потенціал та атрактивність (привабливість) регіону. Екологічний фактор визначає, наскільки турист буде задоволений подорожжю через відчуття комфортності, атмосфери гостинності, безпеки та благотворної оздоровчої дії. Вплив економічних та фінансових факторів на розвиток туризму в регіоні обумовлено тим, що між тенденціями розвитку туризму та економіки регіону існує тісний взаємозв'язок. Від економічного стану регіону залежить рівень

розвитку матеріально-технічної бази та інфраструктури туризму. Серед соціальних чинників, які впливають розвиток туризму у регіоні, необхідно відзначити збільшення вільного часу у населення (скорочення робочого часу, збільшення тривалості відпусток), що у поєднанні із зростанням рівня життя означає приплив нових потенційних туристів, підвищення рівня їхньої освіти, культури, естетичних потреб. Постійний вплив на розвиток туризму в регіоні надають також демографічні (чисельність населення, статеву структуру, сімейний стан, урбанізація, кваліфікованість кадрів, гостинність місцевого населення та ін.) та політико-правові (політична обстановка в регіоні, пом'якшення адміністративного контролю у сфері туризму, уніфікація податкової та грошової політики) фактори. Крім того, слід також відзначити вплив на сталий розвиток туризму в регіоні техніко-технологічних факторів, пов'язаних з науково-технічним прогресом, які відкривають нові можливості для вдосконалення та виробництва нових видів туристичних послуг (підвищення швидкості та комфортабельності транспортних засобів, безпеки перевезень, постійне впровадження інформаційних технологій тощо) [1, с. 91].

Внутрішні чинники, які впливають сталий розвиток туризму у регіоні, формуються і діють у самій сфері туризму. До них належать матеріально-технічні фактори, пов'язані з розвитком засобів розміщення, транспорту, підприємств громадського харчування, рекреаційної сфери, роздрібної торгівлі тощо, а також:

- попиту, пропозиції та поширення турпродукту;
- поглиблення сегментації ринку;
- посилення ролі координації туристської діяльності та обмеження процесів монополізації;
- вдосконалення засобів і методів масової інформації та зв'язків з громадськістю в просуванні, рекламі та реалізації туристських продуктів, що розробляються;
- підвищення професійного рівня кадрів у туризмі [4, с. 108].

Особливе місце серед факторів, що впливають на сталий розвиток туризму в регіоні, займає фактор сезонності. Під сезонністю розуміється властивість

туристських потоків концентруватися у певних місцях упродовж невеликого періоду часу. Згладжування чинника сезонності у туризмі, наприклад з допомогою диверсифікації туристських послуг, дає великий економічний ефект, дозволяючи збільшити терміни експлуатації матеріально-технічної бази, підвищити рівень використання праці персоналу протягом року та дохідність підприємств сфери туризму [5, с. 22].

Як було зазначено раніше, розвиток туризму на регіональному рівні носить комплексний, багатоаспектний характер, тому й управління туристською діяльністю в регіоні має здійснюватися по ряду різних напрямків. До них відносяться:

- підтримання у належному стані існуючих та створення нових об'єктів регіональної туристичної інфраструктури;
- оцінка туристичного потенціалу регіону та розробка пропозицій щодо його підвищення;
- координація та контроль діяльності регіональних туристських організацій;
- збір, аналіз та обробка туристичної інформації та статистики;
- консультаційна, методична, експертна діяльність тощо [13, с. 56].

Таким чином, для досягнення сталого розвитку туризму рівень використання ресурсів не повинен перевищувати можливості відновлення ресурсів. Стійкий розвиток туризму має ґрунтуватися на принципах підтримки якості навколишнього середовища, збереження та захисту культурної спадщини, створення вигод для місцевого населення та туристів, гармонії між місцевими спільнотами, потребами туристів та навколишнім середовищем та усвідомлених спільних зусиль усіх стейкхолдерів.

Для забезпечення гармонійної та збалансованої взаємодії між місцевими співтовариствами, підприємствами туріндустрії, органами державного та місцевого управління, дослідницькими та іншими організаціями, доцільним є впровадження кластерного підходу та розробка регіональних стратегій сталого розвитку туризму на основі вивчення зарубіжного досвіду.

РОЗДІЛ 2.

ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА І РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ТА ПІВДЕННОЇ ЄВРОПИ

2.1. Географічні особливості розвитку туризму в країнах Західної Європи

Європа – це один з найважливіших в туристичному відношенні макрорегіонів світу за основними показниками розвитку туризму на сучасному етапі. Крім того, які відомо, саме тут виникли перші осередки туризму в стародавньому світі, тут зародився організований туризм ХІХ ст. Томасом Куком. Тут знаходиться й більшість з 10-Топ туристичних країн світу – Франція, Іспанія, Італія, Німеччина, Великобританія, Туреччина [20, с. 170].

Європейський ринок туристичних послуг є найпотужнішим у світі. За даними Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО), Європейський регіон охоплює територію 43 країн. До складу регіону входять країни Західної, Північної, Південної, Центральної та Східної Європи, включаючи всі колишні республіки СРСР, а також держави Східного Середземномор'я (Ізраїль, Кіпр, Туреччина). Передові позиції Європейського регіону пояснюються певними чинниками [39].

По-перше, потужний і багатоманітний туристичний природний і культурно-історичний потенціал: тисячі кілометрів морських пляжів, освоєні гірські системи, мозаїчність і різноманітність ландшафтів, рясна річкова й озерна мережа, багаті бальнеологічні ресурси, багатство різноманітних історичних, архітектурних і археологічних пам'яток, значна кількість культурних, сакральних і техногенних атракцій (мегаліти, монастирі, церкви, музеї, тематичні парки, аквапарки, розважальні заклади тощо), численні події, які використовуються у туристичній індустрії і формують значні туристичні потоки [46].

По-друге, сприятливі соціально-економічні та суспільно-географічні чинники: високий рівень економічного розвитку більшості країн регіону, якісна транспортна і соціальна інфраструктура, тісне сусідство держав, давні та багаті культурні традиції, у тому числі напрацьована культура відпочинку і подорожі, релігійна й етнічна толерантність, притаманна населенню більшості країн Європи, відносно низький рівень злочинності і висока безпека життя, якісні трудові ресурси, традиційно високий рівень розвитку туристичної індустрії та якості обслуговування [10, с. 42].

По-третє, сприятливий політичний клімат: давні демократичні традиції суспільно-політичних устроїв, стабільність політичної ситуації в більшості європейських країн, функціонування Європейського Союзу, формування єдиної єврозони і спрощення процедур в'їзду-виїзду туристів, що дозволяє безперешкодно відвідувати ряд країн.

За особливостями розвитку туризму, ресурсною базою, формуванням туристського попиту Європейський регіон поділяється на такі субрегіони: Західна Європа, Південна Європа (Середземноморська), Центральна і Східна Європа, Північна Європа. У свою чергу кожний з них поділяється на окремі туристичні райони [4, с. 98].

Так, Західноєвропейський туристичний субрегіон представляють Франція і Монако, Федеративна Республіка Німеччини і країни Бенілюксу, країни Альпійського району; Великобританія та Ірландія. Країни Західної Європи мають ряд спільних рис, зокрема: розташовані в центральній та північно-західній частинах Європи, мають вихід до порівняно холодних морів Атлантичного океану, належать до економічно розвинених країн світу з відносно високим середнім рівнем життя населення. Крім того, західноєвропейські країни належить до районів безпечного туризму [8, с. 162].

Південна Європа об'єктивно поділяється на Адріатичний, Піренейський, Апенінсько-Мальтійський райони, а також Грецію, Східне Середземномор'я (Туреччина, Кіпр, Ізраїль).

Як було зазначено, за ЮНВТО Європейський регіон поділяється на такі субрегіони: Західна Європа, Південна Європа (Середземноморська), Центральна

і Східна Європа, Північна Європа. У свою чергу кожний з них поділяється на окремі туристичні райони.

Таким чином, туристичний субрегіон Західної Європи представлений Францією та Монако, Федеративною Республікою Німеччина та країнами Бенілюксу, країнами Альпійського регіону, Великобританією та Ірландією (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Країни Західної Європи

Західна Європа є традиційним туристичним напрямком світового рівня, а її туристична індустрія пропонує високоякісний і різноманітний туристичний продукт, починаючи від оздоровчого, рекреаційного та гірськолижного туризму і закінчуючи паломництвом та екологічними турами [15, с. 52].

Вміння раціонально організувати життя, різноманітність природи, багатовікова система гостинності, висока матеріальна і духовна культура, що проявляється у високих гарантіях особистої безпеки, політична стабільність, міжособистісна, етнічна і релігійна толерантність та можливість вільного

перетину кордонів зробили Західну Європу зразковим туристичним регіоном перетворили Західну Європу на зразкову туристичну дестинацію. Беззаперечними лідерами за багатством туристичних ресурсів, їх різноманітністю та залученістю в туристичну індустрію є Франція, Іспанія та Німеччина. Розглянемо це трохи детальніше.

Франція - одна з провідних туристичних країн світу. Франція має дуже вдале географічне розташування з точки зору геотуризму. Займаючи західну частину європейського континенту та острів Корсика, країна має виняткове природне розмаїття, багату культурну спадщину та давні традиції гостинності.

Ключовим словом для опису Франції як туристичної країни є «різноманітність», що підтверджується розмаїттям її природних і культурних ландшафтів і традицій, культурною спадщиною, яка налічує близько 40 000 культурних об'єктів, включаючи 10 000 замків, абатств і садіб (з яких понад 30 є об'єктами Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО), 6 000 музеїв, де зберігаються найкращі витвори мистецтва та історичні пам'ятники французьким знаменитостям. Все це ґрунтується на багатстві її спадщини [30, с. 28].

Про різноманітність і привабливість природних і культурних пам'яток Франції свідчить постійний інтерес туристів. Територія.

З усієї Франції, регіони та кантони просуваються та розвиваються туристами (Рис. 2.2). Однак найпопулярнішими туристичними напрямками є Париж та його «візитівки»: Собор Паризької Богоматері, Ейфелева вежа, Лувр, Монмартр, Єлисейські поля та Музей Помпиду,

«Блошиний ринок» Сент-Уан входить до топ-20 найбільш відвідуваних визначних пам'яток Франції [37].

Рис. 2.2. Туристичні центри Франції

Позиціонування геотуризму в Німеччині вважається досить сприятливим завдяки її центральноєвропейському розташуванню та близькості до основних зимових гірськолижних курортів і теплого середземноморського узбережжя. Індустрія рекреаційних зон розвивається в Німеччині вже давно. Перші відомості про користь підземних водних джерел на території сучасної Німеччини датуються ще античністю. Сьогодні німецька курортна мережа налічує близько 300 курортів. Баден-Баден, Вісбаден, Бад-Кіссінген, Бад-Хомбург і Бад-Ельстер є одними з перших і найвідоміших курортів Німеччини, де туристи можуть насолоджуватися якісними послугами з різноманітними функціональними можливостями (рис. 2.3). Німеччина має мережу гірськолижних курортів, що задовольняють широкий спектр потреб, від масового споживача до професійного лижника [39].

Німеччина - країна музеїв з багатою колекцією різноманітних творів мистецтва та свідчень матеріального і духовного культурного розвитку з усього світу. У Берліні Музейний острів, об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, виділяється як історичний, архітектурний і культурний простір, унікальний за своїми розмірами і змістом, а на острові Шпрее, утвореному річкою Шпрее,

знаходяться численні музеї, художні галереї та архітектурні пам'ятки. Німецький музей першим у світі запровадив інтернет, і тепер відвідувачі можуть віртуально подорожувати його залами та контактувати зі світовими шедеврами, що там зберігаються [40].

Третім за популярністю туристичним напрямком є Ісландія розташована на південному заході Європи яка займає 85% Піренейського півострова, омивається Атлантичним океаном, Біскайською затокою і Середземним морем. Її загальна площа становить 504,8 000 км², а населення - 40,5 мільйонів, 77% з них живуть у містах.

Рис. 2.3. Туристичні центри Німеччини

До особливостей позиціонування геотуризму в Іспанії можна віднести наявність двох міст в Африці та острівного регіону, природні умови якого дозволяють розвивати пляжно-купальний відпочинок протягом усього року. Королівство має унікальну культурну спадщину, що є результатом тривалої взаємодії християнського та мусульманського світів. Основними природними туристичними ресурсами Іспанії є середземноморське узбережжя та острови

(рис. 2.4) [44].

Середземноморське узбережжя має відомі курорти, серед яких: Коста-Брава, Коста-дель-Маресме, Коста-дель-Гарраф, Коста-Даурада, Коста-Азар, Коста-Бланка і Коста-дель-Соль, а також Майорка, Ібіца та острови Майорка, Ібіца, Гран-Канарія і Тенеріфе користуються популярністю серед туристів.

Розташовані у водах Середземного моря, Балеарські острови мають ряд унікальних особливостей. До них відносяться цікава і різноманітна берегова лінія, багатий пташиний світ і вражаючі ландшафти. Ібіца, третій за величиною з Балеарських островів, відомий у всьому світі як один з найкращих курортів для молоді. Молоді люди приїжджають сюди з усієї Європи в пошуках розваг. Майорка - найбільший з Балеарських островів, який можна відвідувати цілий рік завдяки сприятливому середземноморському клімату [47].

На Балеарські острови припадає приблизно 25% готельних місць в Іспанії, і їх відвідують понад 10 мільйонів туристів на рік.

Рис. 2.4. Туристичні центри Іспанії

У Великобританії склалися сприятливі умови для розвитку туризму: у країні немає районів, що віддалені від моря більш ніж на 160 км, багато міст розташовані безпосередньо на узбережжі. Наявні різноманітні ландшафти, в

кожній з частин країни є гірські чи горбкуваті райони, величезна кількість річок і озер. У населення в приватній власності налічується понад 400 тис. морських і більш ніж 100 тис. річкових прогулянкових суден [50].

Понад 10% території Великобританії займають національні парки і так звані ландшафтні території, вони є у всіх частинах країни. Найбільші за розмірами національні парки розташовані в Шотландії (Нортумберленд, Нордворкмурс, Ворюдир Далес), Уельсу (Ексмур, Дартмур) і Північної Англії (Дервент). Туристів приваблюють історичні та архітектурні пам'ятки, представлені практично у кожному місті країни.

Великобританія залучає туристів з усього світу своєю багатовіковою самобутньою культурою, історією, неповторним "чисто англійським" шармом і колоритом. Достаток визначної пам'яток, знаменних пам'ятників, що несуть відбиток різних епох від Древнього світу до Новітнього часу, різноманіття музеїв, що представляють найбагатшу культурну спадщину (у різні періоди Великобританія подарувала світу сонм найбільших письменників, учених і державних діячів) забезпечують нескінченний інтерес до цієї унікальної держави. Імениті британські університети (Кембридж, Оксфорд, Единбург і інші) залучають студентів з усього світу. У Лондоні й інших найбільших містах Великобританії (Глазго, Ліверпуль тощо) проводиться величезна кількість бізнесів-форумів і конгресів, що також сприяє залученню туристів-бізнесменів [51].

За даними соціологічних досліджень, три чверті економічно активного населення країни проводить свою відпустку поза постійним місцем проживання, причому велика частина — у межах країни (близько 25 млн.). Основний потік туристів вирушає з найбільш урбанізованих центральних районів до морського узбережжя Південне-Східної Англії, у райони курортів Брайтона, Уертінга, Сифорда, Маргіта та ін. Близько 15 % туристів відпочивають у гірських районах Шотландії й Уельсу, 8 % на берегах річок і озер у різних частинах країни. Національні парки і ландшафтні території щорічно відвідують понад 15 млн. осіб, особливо у вихідні і святкові дні [38].

Королівство Нідерландів - західноєвропейська країна на березі Північного

моря. Столиця - Амстердам, але парламент, уряд і посольства багатьох країн розташовані в Гаазі. Площа країни становить 41 500 кв. км, з яких 33 900 кв. км - суша, і на ній проживає майже 17 мільйонів людей.

Основними характеристиками геотуризму країни є: 1) розташування в центрі європейського туристичного ринку; 2) прибережне розташування; 3) входження до складу Карибського королівства Аруба та Нідерландських Антильських островів, що експоненціально розширює ресурсну базу туристичної індустрії країни; 4) положення в центрі західноєвропейської цивілізації. 5) географічне розташування [40].

Унікальність Нідерландів, яка викликає все більший інтерес у туристів, полягає в тому, що значна частина території була отримана за рахунок осушення болотистих ділянок уздовж узбережжя. Ці території відомі як польдер. 40% території країни, де проживає 60% населення, знаходиться нижче рівня моря, досягаючи абсолютної висоти 1 м.

Клімат в Нідерландах морський і м'який: середня температура січня +1-3°C, липня +16-17°C. Сонячні дні бувають рідко, погода дуже мінлива і тумани - звичайне явище.

Багата культурна спадщина та цікаві події є основою для розвитку туристичної галузі країни. Головними туристичними містами є Амстердам з його численними каналами і мостами, Роттердам, найбільший порт Європи за вантажообігом, і Гаага з музеєм під відкритим небом, де дбайливо зберігаються пам'ятки минулого (Табл. 2.1) [50].

Таблиця 2.1

Головні туристичні центри Нідерландів

Місто	Головні туристичні об'єкти, події та видовища
Амстердам	Королівський палац (одна з резиденцій, яка знаходиться у розпорядженні монарха і відкрита для відвідування – у численних залах розміщені полотна Рембрандта, Йорданса, Боля й інших художників); Музей Мадам Тюссо; середньовічні башти Амстердаму – Схрейерсторен та Монтелбансторен; численні канали з будинками на воді; Кафешопи – заклади, де дозволене вживання легких наркотиків; квартал Червоних Ліхтарів;
Роттердам	Всесвітній музей, раніше відомий як Музей географії й етнографії; Кубічні будинки – житлові будинки, зведені за новаторським проектом Піта Блома (паралелепіпед будинку повернутий на 45° і поставлений кутом на шестигранний пілон); Євромачта – 185-ти метрова башта зі спеціальною панорамною кабіною; Джазовий фестиваль Північного моря;
Гаага	Мадуродам – музей під відкритим небом з мініатюрними копіями головних пам'яток країни; Музеон – освітній музей; пам'ятник Сталіну; Панорама Месдаха; Будинок Мауріца – художній музей, де експонуються полотна Рембрандта, Вермера, Поттера та ін.; "HaSchiBa" - мультикультурний фестиваль; "Pasar Malam Besar" – індонезійський фестиваль; палацовий комплекс Бінненхо;
Утрехт	Домський собор; Музей музичних автоматів;
Маастрихт	Місто і собор св. Сервація; ратуша; фрагменти бастіонів; церква св. Іоанна; Боннефантенмузеум – зібрання творів давньонідерландського мистецтва.

Королівство Бельгія розташоване на узбережжі Північного моря в Західній Європі. Його площа становить 30,5 тис. км² (площа Чернігівського кантону - 31,9 тис. км²). Її площа становить 30,5 тис. км² (площа Чернігівського кантону - 31,9 тис. км²). Загальна кількість населення - 10,4 млн осіб, що майже в 10 разів більше, ніж у Чернігові.

Подорож до Бельгії - це також подорож до середньовічної Європи. Найбільш відвідувані міста - Брюссель, де в центрі міста знаходиться Гранд-Плас - одна з найкрасивіших площ світу; Гент, відомий як мініатюрна «Венеція»; Брюгге - місто, оточене каналами з мостами, повитими плющем, і численними

пам'ятками середньовічної архітектури, готичним стилем, ювелірів, Антверпен - місто творців всесвітньо відомої моди, і Монс - університет і туристичний центр у стилі готики та бароко [52].

Найвідоміший туристичний символ Бельгії - Хлопчик, що стоїть на вітру. Його бронзова статуя знаходиться в центрі Брюсселя, біля середньовічної Ринкової площі, і щодня її відвідують тисячі туристів.

Навряд чи знайдеться турист, який не купив би бельгійський сувенір, будь то бельгійське мереживо в подарунок або мисливська зброя, яка вважається однією з найкращих у світі.

Велике Герцогство Люксембург займає площу всього 2,6 000 км² і має населення 500 000 чоловік. Незважаючи на свої скромні розміри, Люксембург є мініатюрною європейською туристичною країною і дуже цікавою з точки зору дозвілля, відпочинку та подорожей [40].

По-перше, Люксембург є центром ділового туризму. У Люксембурзі розташовані найбільші банки та штаб-квартири багатьох транснаціональних компаній і міжнародних організацій. Існують також унікальні гастрономічні тури, засновані на майстерності місцевих виноробів у долині Мозеля, які виробляють вишукані вина, лікери та фруктові соки. Містечка Реміхо та Гревенмахер відомі як центри винного туризму. Курорти Мондорф і Мондорле-Бен відомі як центри валеології. Старовинний Ехтернах, разом зі столицею країни, відомий як центр пізнавального туризму. Палади, собори, унікальні технічні та фортечні споруди, музеї та бібліотеки не залишають байдужими шанувальників європейської культурної спадщини та «старого каміння». Природа також не забула про любителів активного та екологічного туризму. Тріасові вапняки і юрські пісковики утворюють приголомшливо красивий ландшафт, що робить «Люксембурзьку Швейцарію» раєм для альпіністів і любителів незайманої природи [39].

Міжнародний туризм є дуже важливим для формування світогляду людей та задоволення їхніх всебічних потреб, а також є фактором економічного розвитку країн. Європа має багатий туристично-рекреаційний потенціал для розвитку міжнародного туризму. Висока матеріальна і духовна культура, що

проявляється в умінні оптимально структурувати життєвий простір, різноманітна природа, створена століттями система гостинності, високі гарантії особистої безпеки і можливість вільного перетину кордонів роблять її західну частину зразковою туристичною дестинацією. Франція, Німеччина та Іспанія є беззаперечними лідерами з точки зору багатства своїх туристичних ресурсів, їх різноманітності та залучення до їх використання.

2.2. Географічні особливості розвитку туризму в країнах Південної Європи

Європейське Середземномор'я є одним з найбільш популярних і відвідуваних регіонів світу. Теплі та приємні кліматичні та погодні умови, тепле море з чудовими пляжами, мальовниче та природне біорізноманіття, добре розвинена транспортна та туристична інфраструктура, давні традиції гостинності та надзвичайно багата культурна спадщина перетворили Південну Європу на міжнародну туристичну «мекку». Провідними туристичними напрямками регіону є Іспанія та Італія, які приваблюють 60 та 50 мільйонів туристів на рік відповідно [19].

Королівство Іспанія - країна на південному заході Європи, що займає 85% Піренейського півострова. Її загальна площа становить 504,8 000 км², а населення - 40,5 млн. осіб, 77% з яких мешкають у містах. Іспанія омивається Атлантичним океаном, Біскайською затокою та Середземним морем [26].

Географічне розташування країни є напрочуд сприятливим для геотуризму. Вона має доступ до теплого морського узбережжя, різноманітність ландшафтів і близькість до основних ринків споживчого туризму в регіоні з приємними погодними і кліматичними характеристиками, характерними для більшої частини країни протягом більш ніж половини року. Особливості геотуристичного розташування Іспанії включають наявність двох міст в Африці та островних регіонів, і ці природні умови дають можливість розвивати пляжний і купальний відпочинок протягом усього року. Королівство Іспанія має унікальну

культурну спадщину, що є результатом тривалої взаємодії з християнським та мусульманським світом [45].

Під геотуристичним розташуванням розуміють положення географічного об'єкта (окремої культурної чи історичної пам'ятки, населеного пункту, регіону, країни тощо) по відношенню до інших об'єктів, регіональних концентрацій рекреаційно-туристичних ресурсів, туристичних потоків, транспортних вузлів і магістралей, ринків збуту/прийому туристичних послуг тощо. Це питання про те, де розташована країна.

Іспанія багата на природні, соціальні та подієві туристичні ресурси.

Північний захід і північ країни мають помірний морський клімат, з теплими температурами і великою кількістю опадів протягом усього року. Південь і середземноморське узбережжя належать до середземноморського клімату з м'якою і дощовою зимою та спекотним, сухим літом. Внутрішні райони мають континентальний клімат з прохолодною зимою і теплим сухим літом. Середньорічна кількість опадів становить 1600 мм на північно-західних і західних схилах Піренеїв і 250 мм на Арагонському плато і Ла-Манші. Більше половини території Іспанії має менше 500 мм опадів на рік, і лише 20% країни - більше 1 000 мм [47].

Температури, як правило, м'які, за винятком внутрішніх районів. Середня температура січня на північному заході $+7^{\circ}\text{C}$, у серпні $+21^{\circ}\text{C}$, а на східному узбережжі $+10^{\circ}\text{C}$ і $+26^{\circ}\text{C}$ відповідно. Зими у внутрішніх районах країни холодні, з частими сильними морозами і сніговими бурями. Літо спекотне, з середньою температурою $+27^{\circ}\text{C}$ у липні та серпні. У Мадриді середня температура січня становить $+4^{\circ}\text{C}$, а липня $+25^{\circ}\text{C}$. Південно-східне узбережжя захищене від північних вітрів горами Бетіка, тому клімат схожий на африканський, з дуже сухим і спекотним літом. У регіоні широко вирощують фінікові пальми, банани та цукрову тростину. Влітку найспекотніші райони знаходяться в низинах Андалусії. На південному узбережжі середня температура в серпні становить $+29^{\circ}\text{C}$, але вдень може підніматися до $+46^{\circ}\text{C}$. Зими м'які, середня температура січня становить $+11^{\circ}\text{C}$ [51].

Основними природними туристичними ресурсами Іспанії є середземноморське узбережжя та острови (Рис. 2.5).

Рис. 2.5. Туристичні центри Іспанії

На узбережжі Середземного моря розташовані відомі курорти: Коста Брава, Коста дель Маресме, Коста дель Гарраф, Коста Дорада, Коста Азар, Коста Бланка і Коста дель Соль. Тут також розташовані острови Майорка, Ібіца, Гран-Канарія і Тенеріфе.

Коста-Брава, що означає «нерівний і скелястий берег», - це знаменита ділянка узбережжя Каталонії, що простягається від французького кордону до курорту Бланес.

Скелі, що обриваються в море, і чудові піщані пляжі - характерні риси цього прибережного ландшафту. Серед найвідоміших туристичних визначних пам'яток Коста-Брави - Паламос, Льорет-де-Мап (популярний курорт для молоді) і Бланес, відомий своїми ботанічними садами.

Коста-дель-Маризма («болотисте узбережжя») є південним продовженням каталонського узбережжя. Найвідоміші туристичні визначні пам'ятки включають Марграт де Мап, Пінеда де Мап і Калелья.

Далі на південь знаходиться Коста Дорада, відома як «Золоте узбережжя».

Коста Дорада може похвалитися другим за величиною тематичним парком в Європі, Порт Авентура (Port Aventura).

У регіоні Валенсія є 120-кілометрове узбережжя під назвою Коста-Азар з центром у місті Кастельон [26].

На південь від Валенсії знаходиться знамените узбережжя Коста-Бланка, відоме як «Біле узбережжя», а також відомі курорти Гандія, Хавеа, Бенідорм і Аліканте. Бенідорм особливо відомий своєю близькістю до Terra Mítica, тематичного парку, який відтворює в мініатюрі стародавні легендарні цивілізації Середземномор'я. Територія Валенсії розташована не лише вздовж узбережжя Середземного моря, але й у глибині країни в сільськогосподарських районах, з низкою природних заповідників, що привертає інтерес мандрівників [39].

У найпівденнішій частині Андалусії знаходиться знаменитий курорт Коста-дель-Соль, відомий як «Узбережжя сонця». Ця частина Іспанії відома як фешенебельна курортна зона.

Острови також популярні серед туристів. Канарські острови розташовані на протилежному узбережжі Африки, за 1000 км від Піренейського півострова. Завдяки приємному цілорічному клімату і чудовим пляжам, Канарські острови пропонують прекрасні води цілий рік. Санта-Крус, Пуерто-де-ла-Крус і пляжі південного Тенеріфе, Лас-Плаяс-дель-Інглес і Маспаломас на Гран-Канарія, Пуерто-дель-Кармен на Лансароте і Корралехо на Фуертевентура є одними з найпопулярніших напрямків.

Розташовані у водах Середземного моря, Балеарські острови мають багато унікальних особливостей. Цікаві та різноманітні берегові лінії, багатий пташиний світ і вражаючі ландшафти. Ібіца, третій за величиною острів Балеарських островів, відомий у всьому світі як один з найкращих курортів для молоді. Молоді люди приїжджають сюди з усієї Європи в пошуках розваг. Майорка - найбільший з Балеарських островів. Завдяки сприятливому середземноморському клімату туристи відвідують Майорку цілий рік. На Балеарські острови припадає приблизно 25% готельних номерів в Іспанії, і їх відвідують понад 10 мільйонів туристів щороку [45].

«Зеленою Іспанією» називають узбережжя Біскайської затоки.

Незважаючи на природну мальовничість регіону та його літні погодно-кліматичні особливості, він ще не повністю увійшов до туристичного сектору.

Іспанія має велику культурну спадщину. Дійсно, кожне місто і багато сільських поселень можуть похвалитися унікальною архітектурою, музеями, пам'ятниками і святинями. Однак найбільша концентрація туристичних ресурсів зосереджена переважно у великих містах, таких як Мадрид, Барселона та Валенсія (Табл. 2.2) [39].

Столиця Іспанії - Мадрид. Мадрид бере свій початок з будівництва фортеці арабським шейхом Мухаммедом для захисту іспанців від спроб повернути свої землі та звільнитися від арабського панування. В результаті Реконкісти весь Піренейський півострів був звільнений до кінця 15 століття. Доля Мадрида була вирішена в 1561 році, коли король Філіп переніс столицю з Толедо, і Мадрид став політичним і культурним центром Іспанії.

Головною визначною пам'яткою Мадрида є архітектурний комплекс Пласа-Майор, що в перекладі означає «центральна площа». З ранку до пізньої ночі на Пласа-Майор працюють численні кафе, ресторани, бари та сувенірні крамниці. Туристів розважають вуличні музиканти.

Таблиця 2.2

Найвизначніші культурні та історичні пам'ятки Іспанії [26].

Місто	Головні культурно-історичні пам'ятки
Барселона	Готичний кварталі Старе місто, де збереглися пам'ятки давньоримської епохи, середньовічні будівлі: каплиця св. Люції, церква Сант Пау дель Камп; Пагорб Монжуїк – один з найбільших міських парків Європи, на вершині якого збереглася фортеця, де розміщено Військовий музей; окрасами Монжуїка є Національний палац, в якому діє Національний музей мистецтва Каталонії, "Чарівний фонтан" (світломузичний), архітектурний музей під відкритим небом – "Іспанське село", де зібрані копії будівель з різних регіонів країни; Пагорб Тібідабо з парком атракціонів і храмом Святого Серця; Палац і парк Гуеля, будинок Бальо, собор Святого Сімейства, будинок Вісенс, будинок Кальвет – пам'ятки архітектури, створені А. Гауді;

Продовження таблиці 2.2

Мадрид	"Музейний трикутник", який утворюють музей Прадо, музей королеви Софії і музей Тіссена-Борнеміси, розташовані в одному районі; Національний археологічний музей; Пласа Майор, на якій розташовані 136 будинків, збудовані у стилі мадридського бароко з 437 балконами, з яких у минулому спостерігали за королівськими церемоніями, рицарськими турнірами, коридою й аутодафе; у центрі площі – пам'ятник королю Філіпу III; Площа Пуерта дель Соль, з центру якої ведеться відлік дорожніх відстаней у країні; на площі встановлено пам'ятник "Ведмежа і полуничне дерево", який є символом міста і пам'ятник королю Карлу III; Площа Сібеліс, у центрі якої розташовано фонтан із колісницею богині Кібели, запряженою левими і пантерами; площу оточують чотири пам'ятки архітектури: Банк Іспанії, палац Буенавіста, будинок Головного поштового управління і особняк маркізів де Лінарес; Королівський палац в оточенні садів Сабатіні і парку Кампо дель Моро; Східна площа зі сквером із скульптурами іспанських королів і кінною скульптурою короля Філіпа IV; Арена для кориди "Лас Вентас"; пустинь Святого Антонія Флоридського; площа Іспанії; парк Ретіро; Район AZCA – фінансовий центр, район хмарочосів;
Валенсія	Місто мистецтв і наук – грандіозний музейно-виставковий комплекс; Будинок гільдії ткачів шовку та ін. архітектурні пам'ятки;
Толедо	Історичний центр міста – цілісний ансамбль середньовічного міста із численними рідкісними пам'ятками архітектури XII-XV ст.; Фортеця – унікальна фортифікаційна споруда, де збереглися стіни, 8 башт-воріт і 2 мости
Гранада	Альгамбра – резиденція маврських правителів; сади Хенераліфе; археологічний музей; науковий парк.
Севілья	Алькасар – палац-фортеця іспанських королів; Площа Іспанії; Арена для кориди;

Невелика за площею та населенням (92,3 000 км², 10,1 млн жителів), Португальська Республіка щорічно приймає понад 10 мільйонів туристів. Вона займає південно-західну частину Піренейського півострова і широко омивається Атлантичним океаном. Маргінальна позиція геотуризму по відношенню до

європейського ринку туристичного споживання компенсується великим ресурсним потенціалом і не є серйозною перешкодою для розвитку туризму. Наявність островів з цілорічною рекреаційною погодою та кліматом також є особливістю португальського геотуризму [40].

Туристичні ресурси Португалії включають мозаїку ландшафтів, з горами і долинами на півночі і в центрі, і рівнинами на півдні. У Португалії м'яка зима і спекотне літо, але вони пом'якшуються впливом Атлантичного океану. На узбережжі моря є багато приємних пляжів. Багато міст мають унікальні пам'ятки матеріальної та духовної культури. На особливу увагу заслуговують Лісабон і Порту.

Романські собори дванадцятого століття і готичні монастирі чотирнадцятого століття поєднуються з палацами в стилі бароко в Мафра і Келуш, а також з палацами в Ажуді і Сан-Бенту періоду класицизму.

У Лісабоні є низка комфортабельних готелів для тих, хто може собі це дозволити. На околицях Лісабона розташовані популярні курорти Ешторіл і Кашкайш. Розкішні вілли, евкалиптові гаї, найкращі пляжі в центральній Португалії, фешенебельні готелі, вишукані ресторани, поля для гольфу світового класу, найвідоміші в Європі казино і знаменита траса Формули-1 - все це приваблює мільйони відвідувачів [24].

Порту, друге за величиною місто Португалії, є не лише батьківщиною популярного вина, але й назвою цілої країни. Порту є центром нафтохімічної, текстильної та рибоконсервної промисловості, а його порт є другим за величиною в Португалії. Готельна індустрія також досить добре розвинена, оскільки приваблює як ділових людей, так і туристів.

Острів Мадейра утворює архіпелаг разом з Порто-Сайту та безлюдним природним заповідником і вже три століття є одним з найпопулярніших туристичних напрямків у Європі. Мадейра знаходиться за 500 км від африканського узбережжя та за 1 000 км від материкової Португалії.

Найважливішим туристичним напрямком Португалії є Азорські острови в Атлантичному океані.

Середньовічні заїжджі двори, замки, палаци та особняки були перетворені

на сучасні туристичні готелі під назвою пусади. Середньовічні заїжджі двори, замки, палаци та особняки були перетворені на сучасні туристичні об'єкти під назвою «пусади», з сучасними інтер'єрами та найсучаснішими зручностями, але зі збереженням архітектурних, декоративних та гастрономічних особливостей різних регіонів Португалії [47].

Незважаючи на свою тисячолітню історію, Італійська Республіка є досить молодою країною: вона існує на політичній карті світу в нинішніх кордонах з 1861 року. Об'єднання Італії завершилося у 1871 році проголошенням Риму її столицею. Загальна площа країни становить 301,2 тис. км². Територія Італії поділяється на 20 регіонів, п'ять з яких мають особливі адміністративні повноваження. Провінції поділяються на 109 префектур. Регіони складаються з комун [25].

Італія має вигідне стратегічне та геотуристичне розташування. Вона займає весь Апеннінський півострів, який простягається вглиб Центрального Середземномор'я, і частину континентальної Європи, знаходиться на шляху товаропотоку з Близького Сходу до Європи, розташована в зоні сприятливих кліматичних і погодних умов у безпосередній близькості до основних ринків споживчого туризму, має дуже багате ландшафтне різноманіття і неперевершену культурну спадщину.

Всесвітньо відома історія, культурні пам'ятки, релігійні святині, витвори мистецтва, природна краса, теплі морські узбережжя, вино і гастрономія, мода та італійський стиль життя - це ті основи, які зробили Італію одним з провідних туристичних напрямків у світі. Туристична індустрія Італії є однією з найрозвиненіших у світі та Європі. На неї припадає 12% ВВП Італії і вона є одним з основних секторів національної економіки (26% ВВП генерується італійською промисловістю в цілому). З початку 21-го століття вона приймає від 35 до 40 мільйонів іноземних туристів на рік і приносить від 28 до 30 мільярдів євро доходу в національну економіку. для національної економіки [36].

Рельєф Італії переважно гірський. Рівнини займають лише 21% території країни.

Клімат типово середземноморський на Апеннінах і Сардинії та

центральноєвропейський у передгір'ях Альп і в басейні річки По. За винятком гірських районів, де температура падає з висотою, на решті території Італії панує довге тепле літо. Зими на узбережжі м'які та сонячні. Однак лише південну частину Апеннінського півострова і Сицилію можна назвати країною сонця і теплого моря. У внутрішніх районах півострова на північ від Неаполя зимові морози заважають дозріванню цитрусових, тоді як у верхній частині Апеннін сніг лежить до травня. Зими в басейні річки По більш суворі, з частими туманами. В Альпах з жовтня по травень випадають рясні снігопади, за якими слідують тривалі періоди сонячної погоди [19, с. 149].

В Італії проживає близько 58,1 мільйона людей, більшість з яких живуть у містах. Середня тривалість життя італійців становить 80 років.

Основною мотивацією для подорожей до Італії є культурна спадщина. Найбільш відвідувані міста - Рим з руїнами стародавнього Колізею, одного з сучасних «семи чудес світу»; Флоренція з її церквами і музеями Ватикану, неймовірним італійським періодом Відродження, і Піза з її вежами, що постійно падають, на перший погляд сонна, але грізна Неаполь з його Везувієм; Венеція - фантастичне водне місто з палацами, мостами і каналами; і десятки інших центрів, розкиданих по всій Італії, в яких зберігаються неперевершені витвори людського генія (Табл. 2.3) [25].

Таблиця 2.3

Видатні культурні та історичні пам'ятки Італії

Місто	Головні культурно-історичні пам'ятки
Рим	Римський Форум – економічний, політичний і релігійний центр Давнього Риму; Імператорські форуми – залишки античних споруд; Колізей – давньоримський амфітеатр; Пантеон – давньоримський храм всіх богів; Замок Святого Ангела – мавзолей, який у середні віки був перебудований у замок; Собор Святого Петра – одна з найбільших церков світу (Ватикан); Площа Навона з фонтаном чотирьох річок; Площа Іспанії та Іспанські сходи, що ведуть до церкви Трініта-дель-Монті; Фонтан Треві – найбільш знаменитий фонтан Риму; Вілла Боргезе із розташованим у ній музеєм мистецтв; Площа дель Пополо з 36-метровим єгипетським обеліском і трьома фонтанами; Вікторіано – монумент на честь об'єднання Італії; Музей Пігоріні з колекціями із давньої історії, антропології й етнографії; Близько 400 церков;

Продовження таблиці 2.3

Мілан	Дуомо- готичний кафедральний собор з білого мармуру, який будувався майже 600 років; Замок Сфорца – резиденція міланських герцогів династії Сфорца, де розміщено ряд музеїв: давнього Єгипту, доісторичний, музичних інструментів, посуду; Ка Гранда (Університет Мілану); Площа і театр "Ла Скала"; Палаццо делла Раджоне; Палаццо Реале; Центральний вокзал (найбільший в Італії); Палаццо Сербеллоні; Галерея Вітторіо Емануеля II; Башта Веласка; Башта Пирелли – одна з найвищих будівель Італії; Новий міланський торгово-виставковий комплекс М. Фуксас; Картинна галерея Брера; Вулиця Montenapoleone;
Турин	Собор Іоанна Хрестителя, де зберігається Плащаниця Ісуса Христа. Вважається, що саме нею було накрите тіло Ісуса після його розп'яття; Башта-синагога Моле Антонелліана, в якій розташовано національний музей кінематографії Італії; Єгипетський музей – перший у Європі спеціалізований музей, присвячений давньому Єгипту; Давньоримський театр і ворота порту Палатина; Монастир Суперга – шедевр барокової архітектури, традиційне місце поховання представників Савойського дому;
Венеція	Палац Ка'д'Оро, в якому розміщена галерея Franchetti – зібрання гобеленів, бронзових виробів і картин XV-XVI ст.; Палац Дожів – найкращий зразок венеціанської готики; Музей Венеціанського мистецтва – величезне зібрання творів мистецтва XVIII ст.; Галерея академії мистецтв, яка містить незмірне зібрання полотен художників XIV-XVIII ст.; Колекція сучасного мистецтва Пеггі Гуггенхейм; Міст Ріальто з гамірним базаром навколо нього; Площа Сан-Марко; Собор Сан-Марко;
Неаполь	Національні музей і галерея Каподімонте; Національний археологічний музей, де зібрана колекція знахідок у Помпеях і Геркуланумі; Сан-Карло – оперний театр Неаполя; Кастель-дель-Ово – середньовічна фортеця; Катакомби Сан-Гaudіозо, Сан-Дженнаро, Сан-Северо – ранньохристиянські підземні кладовища з античними мозаїками; Королівський палац – головна резиденція Бурбонів; Церква святої Клари – готична церква, монарша усипальня; Собор Святого Януарія – соборна церква Неаполя; Національний музей Сан-Мартіно; Замок Сант-Ельмо;

Туристичні ресурси Сицилії надзвичайно різноманітні, включаючи тепле узбережжя, багату флору та культурну спадщину, які є основою для розвитку пляжного, плавального, подієвого та гастрономічного туризму. Пляжі острова не всі піщані, деякі з них скелясті з колоніями морських їжаків. Сицилія - це острів, який відвідують переважно заможні люди. Ціни тут вищі, ніж в інших регіональних містах Італії.

Сардинія - другий за величиною острів у Середземному морі. Сардинія була заселена з давніх часів, про що свідчать величезні кам'яні вежі під назвою «Крагі». Туризм є одним з основних джерел доходу в регіоні. Острівні курорти, такі як Санта-Маргеріта-ді-Пула та Смарагдове узбережжя, сьогодні є одними з найвідоміших і найпрестижніших, а отже, і найдорожчих.

З населенням 11 мільйонів і площею 132 000 км², Грецька Республіка є важливим центром міжнародного туризму в Середземномор'ї. Основними характеристиками геотуристичного розташування країни є: середземноморська кліматична зона, доступ до дуже фрагментованої берегової лінії, що складається з теплого моря з численними островами; в країні переважають помірно високі гори і плато; розташування в центрі культурного світу, створеного давньою елліністичною цивілізацією; європейська близькість до європейського ринку споживчого туризму [45].

Греція характеризується багатими туристичними ресурсами. Водночас її структура створює ідеальні умови для розвитку туристичної індустрії, оскільки зберігається баланс між природними, культурними та історичними елементами. Неподалік від мису Тенало на Пелопоннесі знаходиться колодязь Інус (4850 метрів над рівнем моря), найглибший колодязь у Середземному морі. Тим часом, пам'ятки минулого Греції знаходяться повсюди. Античне і середньовічне, турецьке і сучасне, світське і духовне життя тут нерозривно переплетені.

Грецька туристична індустрія найбільш інтенсивно використовує територіальні ресурси острова.

Крит - найбільший острів Греції. Пляжний і купальний сезон триває з квітня до кінця жовтня. Крит є одним з центрів стародавньої егейської культури: у 1900 році археологічні розкопки на Криті призвели до відкриття Кносського

палацу, однієї з найбільших визначних пам'яток острова.

Родос вважається найсонячнішим островом Греції. У місті Родос знаходиться замок Кастелане, який колись був місцем зустрічі середземноморських купців. Родзинкою туризму на острові є так звана «Долина метеликів». Десятки тисяч метеликів з околиць приваблює сюди особливий аромат смоли, який виділяють дерева, що тут ростуть.

Корфу - найпівнічніший острів Греції. Головне місто, що носить його назву, - це місто венеціанських будинків і площ, мезонінів в англійському стилі та аркад у французькому, оточене давньогрецькими легендами та міфами, з історією землі, застиглою в камені [50].

Афіни, столиця Греції, відома як світовий центр туризму. Головними туристичними визначними пам'ятками є давньогрецькі та давньоримські пам'ятки: Акрополь, Одеон, Театр Діоніса, Храм Зевса на Олімпі, Ареопаг, Лікабітос, Храм Гефеста, Вежа Вітрів та Афінська Агора. Афіни мають десятки музеїв з унікальними експонатами, що представляють матеріальну та духовну культуру різних періодів. Серед них Національний археологічний музей, Національний історичний музей, Музей Нового Акрополя та Археологічний музей кераміки [51].

Турецька Республіка зі столицею в Анкарі розташована в 2 частинах світу: Європі (Східна Фракія) і Азії (півострів Анатолія і Мала Азія). Туреччина-досить велика країна за площею і населенню - 779,5 тис.км² і близько 7700 тис. осіб.

Туреччина розділена на частини Європи та Азії стратегічно важливими протоками Босфор і Дарданелли, а також Мармуровим морем. Близькість до грецького, християнського, ісламського та європейського ринків споживчого туризму, приємні погодні та кліматичні умови, розташування певних регіонів в розмаїтті ландшафтів, які створили світ унікальних культур.. Негативною особливістю геотуристичного положення Туреччини є розташування її території в зонах з підвищеною сейсмічною активністю.

Туризм є одним з варіантів міжнародної спеціалізації країни.¹ у Туреччині багато екологічно чистих курортів, які в більшості випадків поєднують відносну дешевизну з висококласним сервісом. Розвиток туризму і комфортний

відпочинок в Туреччині приваблюють туристів з європейських країн, особливо з Німеччини та Росії. Крім того, турки століттями вважалися відмінними торговцями, і туристи можуть здійснювати тут вигідні і відносно недорогі покупки. Це приваблює сюди мандрівників з багатьох країн. До найвідоміших курортів належать Анталія, Аланья, Белек, Кемер, Саєд, Мармаріс і Кушадаси. У готелях на турецьких курортах відпочинок часто поєднується з різними туристичними програмами, ярмарками та виставками [25, с. 55].

Кемер розташований на схилах Таруських гір, недалеко від моря. Мережа соснових лісів, упорядковані пляжі, сонце і сучасні готелі і клуби зроблять ваше перебування комфортним. Недалеко від Кемера знаходяться руїни стародавнього міста Олімп, заснованого в середині 1-го тисячоліття до нашої ери.

Популярним місцем відпочинку є Регіон Кушадас на узбережжі Егейського моря. На його території розташований Національний парк Ділек-місце гніздування різних видів птахів і тварин в природних умовах. Недалеко від міста розташовані давньогрецькі міста Ефес і Прієна, відкриті в результаті археологічних розкопок. Однією з визначних пам'яток цього району є гарячі джерела [45].

Мармарис розташований на кордоні Егейського і Середземного морів. Він виріс на території стародавнього міста Фіскос. Тому тут пам'ятники стародавньої архітектури поєднуються з ультрасучасними будівлями. Ще однією цінністю курорту є ліс, який займає більше половини території Мармаріса. Популярний курорт Аланья, що виріс на місці стародавнього піратського Коракесіона, називають "містом бананів і німців". Так вийшло, що в другій половині 20 століття багато Алена працювали в Німеччині. Заробивши грошей, вони повернулися на батьківщину, купили ділянки землі, де вирощували банани, і побудували готелі. Вони запросили свого колишнього роботодавця та колег по роботі відпочити. Зараз туристи з усього світу приїжджають влітку в Аланью. Крім моря і сонця, у них є можливість досліджувати цікаві природні та архітектурні пам'ятники: печери Дамлаташ, корисні відвідування для астматиків, фортифікаційні споруди XII століття і т. д. [19, с. 149].

Ізраїль розташований на південному заході Азії, біля східного узбережжя

Середземного моря. Його площа становить 22 000 кв. км, а населення - 7,2 мільйона осіб. Основою економіки Ізраїлю є промисловість, зокрема огранювання алмазів, та субтропічне сільське господарство.

Сучасний стан геотуризму в країні є суперечливим і складним. З одного боку, Ізраїль має потужний ресурсний потенціал, розташований на узбережжі теплого моря і знаходиться в зоні взаємодії світових релігій і культур. З іншого боку, його відносини з арабським світом є складними, часто призводять до збройних конфліктів і роблять його однією з держав з найвищим потенціалом для терористичних актів [50].

Курортні зони Тель-Авіва та Яффи розташовані на узбережжі Середземного моря. Південна частина регіону виходить до Червоного моря. Уздовж його узбережжя розташоване курортне місто Ейлат, а також місто Хайфа, яке також представляє інтерес для туристів. Тут можна знайти свідчення сучасної та стародавньої культур, найвідомішим з яких є Храм Бахаї.

Близько мільйона років тому Мертве море було відрізане від моря і перетворилося на безстічне озеро з високою концентрацією солі та мінералів. Його води містять у 80 разів більше броду, в 35 разів більше магнію і в 10 разів більше солі, ніж морська вода. Мертве море розташоване на 395 метрів нижче рівня моря, що додатково «фільтрує» повітря і затримує сонячні ультрафіолетові промені [40].

Цілющі властивості води Мертвого моря та періодів використовувалися здавна. Археологічні розкопки показали, що на берегах цієї водойми діяла оригінальна косметична фабрика, яка задовольняла забаганки давньоєгипетської цариці Клеопатри.

2.3. Впровадження сталого туризму в країнах Західної та Південної Європи

Сьогодні досягнення цілей сталого туризму визнано одним із пріоритетних напрямів національної та наднаціональної політики країн ЄС. Перші національні

законодавства, націлені на сталий розвиток у багатьох європейських країнах, почали ухвалюватися на рубежі нинішнього століття. Як і раніше, регулювання та гармонізація туристичної сфери європейських країн перебуває у компетенції національних держав, будучи прерогативою центральних урядів. Вони діють у зв'язку з національними галузевими міністерствами та відомствами, що виконують багатосторонню комплексну роботу з охорони навколишнього середовища та культурно-історичної спадщини із залученням міжнародних організацій, регіональних та спеціалізованих служб, що прагнуть зробити свій внесок у популяризацію ідеї стійкого туризму, розробку базових документів загальнонаціонального характеру, включаючи роботу щодо затвердження та реалізації довгострокових та середньострокових національних та регіональних планів сталого розвитку, що існують практично у всіх європейських країнах [20, с. 173].

Стратегії туризму зазвичай розраховані на 5-10 років. Загальні для більшості країн напрямки розвитку включають цифровізацію, конкурентоспроможність, маркетинг, підвищення якості туристичних продуктів, навичок та стійкості. Інші питання мають на увазі регіональний розвиток, продовження туристичного сезону, участь суспільства, стимулювання інвестицій у галузь [28, с. 32].

При Федеральному міністерстві економіки та енергетики Німеччини створено Центр передового досвіду в галузі туризму для досягнення цілей політики федерального уряду в галузі туризму шляхом моніторингу та аналізу економічних, технічних та соціальних змін у сфері подорожей [32, с. 199]. Робота ведеться у рамках спеціального модуля «Туризм 2030» за тісної співпраці з приватним сектором та науково-дослідними організаціями для вивчення довгострокових сценаріїв та перспектив розвитку туризму в Німеччині.

Стійкий туризм та цифровізація мають вирішальне значення для успішного розвитку галузі та є пріоритетними напрямками реформ у цій сфері. До інших питань належать регіональний розвиток та зниження нерівності територій, а також пов'язані з цим способи продовження туристичного сезону; розробка туристичного продукту, заохочення зайнятості та навичок у сфері туризму [42,

с. 165].

У міру того як туризм продовжує зростати, все більшого значення набувають заходи заохочення регіонального розвитку та відвідування туристами менш розвинених районів, щоб зменшити навантаження на найпопулярніші напрямки та ширше поширити економічні вигоди від індустрії подорожей.

Багато країн нещодавно досягли успіху, вживши заходів щодо включення принципів стійкості як у політику у сфері туризму, і у пов'язані з нею стратегії. Однак постійною проблемою є їх реалізація для узгоджених дій та устремлінь. У зв'язку з цим участь місцевої спільноти дедалі частіше розглядається як важливий чинник у розвитку інклюзивного та сталого туристичного сектора [53].

У Великобританії в рамках нової ініціативи великі технологічні компанії проводять цільове навчання цифровим навичкам для малих туристичних підприємств у запланованих туристичних зонах, а Британське управління з туризму надає бізнес-підтримку МСП, щоб їх веб-сайти були більш доступними, в рамках нещодавно представленого галузевого плану туризму [57, с. 31].

У той час як уряди спочатку, як правило, зосереджуються на стійкості, цифровізації, регіональному розвитку, навичках та розробці продуктів, широке коло інших питань також потребує довгострокових дій. Різноманітність сектора, його динамічний характер і вплив на інші сфери припускають політичні дії, наприклад, регулювання нової економіки спільного використання, надання підтримки бізнесу, заохочення інвестицій, поліпшення іміджу країни та посилення маркетингової активності, стимулювання більш якісних послуг та покращення транспортного сполучення [28, с. 29].

Пріоритетним напрямом розвитку туризму у низці країн є підтримка виробництва для галузі. Проблеми у цьому секторі пов'язані з нематеріальним та неоднорідним характером туристичних послуг.

Люксембург заохочує та отримує вигоду з інновацій у приватному секторі за допомогою заснованого у 2018 році щорічного конкурсу туристичних проєктів. У Португалії Центр інновацій у туризмі (NEAT) є основною опорою ініціативи «Туризм 4.0», спрямованої на перехід до цифрових технологій та стимулювання інновацій та підприємництва [24, с. 158]. Основні напрямки його

діяльності включають цифрову академію для стартапів у сфері туризму, послуги інкубації та акселерації, консультування мікро-, малих та середніх туристичних підприємств, розробку нових продуктів та прототипів, а також консультування щодо цифрових тенденцій.

Державний сектор традиційно грає провідну роль у маркетингу та просуванні DESTINACIЙ, оскільки його фрагментований характер і невеликий розмір багатьох туристичних підприємств ускладнюють розвиток окремих підприємств та залучення відвідувачів з віддалених туристичних ринків. Отримання іноземної валюти та позитивний вплив на платіжний баланс означає, що просування на закордонні ринки залишається одним із пріоритетних завдань для більшості національних туристичних адміністрацій. Багато країн тепер приділяють більше уваги маркетингу своїх ринках, визнаючи, що обсяг внутрішнього туризму часто значно перевищує масштаби в'їзного. Угорщина, наприклад, прагне максимально вигідно використати внутрішній ринок, продовжуючи сезон та пропагуючи маловідомі напрямки. Індонезія визначила пріоритетні ключові напрями маркетингової діяльності на національному рівні, що враховують сегментацію внутрішнього туристичного ринку [2, с. 12].

Відомі напрямки в Європі швидко збільшили кількість своїх відвідувачів за останні 30-40 років, і, як би привабливо це не звучало для економіки, ситуація з масовим туризмом призвела до серйозних проблем серед місцевого населення, культурної спадщини та навколишнього середовища. Для майбутнього важливо мати план, щоб прибуття туристів тривало в більш якісному контексті, який матиме велику стійкість та захистить як відвідувача, так і країну, яка його приймає. Більшість європейських країн реалізують проекти та розробили стратегії, які забезпечать туристичному сектору стійке та зеленіше майбутнє. Отже, країни ЄС змінили свою стратегію на більш стійкий та «зелений» розвиток, щоб захистити навколишню середовище та забезпечити соціальну справедливість. Ці проекти є прикладами для наслідування, оскільки вони реалізуються в Європі та інших країнах і вже дали результати [46].

Внутрішній туризм виділив необхідність хорошої місцевої транспортної системи усередині країни. Система громадського транспорту Європи

складається з поїздів, метро, трамваїв та автобусів (а іноді й таксі). Більшість європейських міст досить ефективно координують свої залізничні та автобусні системи. Квитки можна легко придбати в автоматичних кіосках на станціях, які також зазвичай надають туристичну інформацію та карти. Крім того, у Європі є міжміські потяги, що сполучають усі великі міста всередині країни. Міжміські поїзди курсують по більшу частину Європи, надаючи безліч безцінних послуг міжміського сполучення [50].

Тим не менш, в межах міста було доведено, що велосипе є найстійкішим та найекологічнішим способом пересування, тому багато міст у Європі проводять програми та підтримують компанії, що просувають використання велосипедів, щоб зменшити дорожнє рух та викиди палива. У найвідоміших туристичних напрямках Європи такими програмами з просування велосипедного руху для Франції є «Проект Vélib' Métropole», що є паризькою громадською велосипедну систему, запущену в липні 2007 року одним із провідних світових рекламних агенцій JCDecaux. Це була заявка міської адміністрації на покращення транспортної системи для парижан. JCDecaux змодельовав Velib на основі своєї успішної програми прокату велосипедів Velo'v, яка була запущена в Ліоні, Франція, у травні 2005 року [80]. «Проект нових велосипедних маршрутів у Монпельє», який являє собою новий проект велосипедних маршрутів протяжністю 230 км до Монпельє, один з «зелених» проектів у Франції, спрямований на розширення велосипедного руху по всій країні та просування стійких способів пересування з бюджетом у 100 мільйонів євро. Для створення близько п'ятнадцяти безпечних маршрутів, які зв'яжуть муніципалітети мегаполісу з Монпельє Крім того, існує проект «Верхом у майбутнє», який просуває повсякденне використання велосипеда за допомогою Policy Recommendation in Sustainable Tourism знаменитої велогонки "Тур де Франс". Заздалегідь з усім вищезгаданим французький парламент вирішує, що все автомобільні рекламні ролики повинні просувати повідомлення «Для коротких поїздок розгляньте можливість піших прогулянок або їзди велосипедом» [48].

Слідом за Францією в Італії є приклад «Проекту спільного використання велосипедів у Флоренції». Проект стосується найму та обміну мобілями,

інноваційної програми спільного використання велосипедів «вільного потоку», яка дозволяє місцевим жителям та туристам з легкістю пересуватися містом, керована на 100% через додаток. Зараз на підході спільні для перевезень Франції та Італії інноваційні проекти. В Італії «Зелений проект мобільності в Римі» надає туристам скутери Segways пропонує прокат екологічно чистих автомобілів та транспортних засобів у Римі. Крім того, у Римі розпочали використовувати нові електричні автобуси, більше трамваїв та тролейбусів, які всі в разі компенсуватимуть відсутність великої інфраструктури метро, і вони є частиною капітального ремонту міста зі стійкою мобільністю, який останніми роками допомагає Риму відповідати вимогам ЄС щодо екологічних цілей. У 2017 році італійський уряд створив Управління транспорту та навколишнього середовища з метою допомогти політикам знайти стійкі альтернативи, які можуть задовольнити потреби в мобільності. Зрештою, дуже важливим проектом є «Проект нульових жертв», який є проектом міністерства транспорту за нульовою кількістю жертв Policy Recommendation in Sustainable Tourism дорожньо-транспортних пригод. Який до 2050 року просуває Італію як безпечний туристичний напрямок через «відчуйте себе в безпеці за кермом і подорожуй по Італії» [81].

В Іспанії програма «Розумні туристичні напрями» підтримує інновації щодо діагностики, планування та поліпшення туристичного сектора. Програма використовує структурований процес оцінки, який охоплює п'ять стратегічних областей: управління, інновації, технології, стійкість та доступність із використанням до 400 різних показників [26 с. 140].

В епоху, коли на перший план виходять стійкість та технологічний прогрес, Саміт інновацій у сфері туризму (TIS) 2024 Проведений в Іспанії став плавильним котлом для ідей, що формують майбутнє туризму. Оскільки Іспанія очікує прийняти понад 91 мільйон іноземних туристів у 2024 році — на 7% більше, ніж у 2023 році — прийняття стійких та ефективних стратегій туризму ніколи не було таким важливим. Цей саміт зібрав лідерів із різних регіонів Іспанії, кожен з яких виклав плани щодо перетворення туристичного сектору Іспанії за допомогою ініціативи у сфері сталого розвитку та розумного

менеджменту туризму [45].

Команда Відкриття Форуму регіональних туристів-інноваторів (Відкриття Форуму інноваційних туристичних регіонів) стало яскравою подією TIS 2024. Лідери з Андалусія, Канарські острови та Валенсія обговорили свої регіональні ініціативи, зосередившись на створенні більш стійкого, насиченого досвідом туристичного сектору. Вони наголосили на важливості соціальної та екологічної стійкості як ключових факторів підвищення якості туризму як для відвідувачів, так і для місцевого співтовариства.

На її адресу Джессіка де Леон, міністр туризму та зайнятості Канарських островів, наголосив на важливості енергоефективних поновлень для готельної інфраструктури та скорочення вуглецевих слідів. На Канарських островах було запроваджено жорсткий регламент, щоб спонукати готельєрів прийняти стійкі методи, подаючи приклад іншим регіонам. Вона представила унікальну програму, яка дозволяє компаніям вимірювати та відслідковувати свої Викиди CO₂, допомагаючи підвищити обізнаність та заохочувати прийняття екологічно усвідомлених рішень у сфері туризму.

Андалусія є маяком у туристичному секторі Іспанії, просуваючи ініціативи, спрямовані на соціальну стійкість. Артур Бернал, міністр туризму Андалусії, визначив соціальну стійкість як головне завдання регіону, особливо у плані балансу між потребами мешканців та вимогами туристичної галузі. 40 млн € виділені з європейських фондів, Андалусія приступила до проектів зі збереження водних ресурсів для боротьби з посухою в регіоні. Крім того, освітні кампанії спрямовані на те, щоб прищепити почуття відповідальності щодо використання води серед громадськості та туристів. Бернал підкреслив, що туризм має приносити користь як місцевим жителям, так і відвідувачам, представляючи його як сектор, який виступає за ефективність та відповідальність [68].

У рамках зусиль Іспанії зі створення більш ефективного туристичного сектору, штучний інтелект (II) стала центральною темою TIS 2024. Мігель Анхель Родрігес, Генеральний директор уряду Канарських островів, та Артур Бернал Оба погодилися, що II може зробити революцію в туризмі, покращивши

управління напрямками, персоналізацію та реагування на виклики. Від аналітики даних до передиктивного моделювання, програми ІІ можуть допомогти регіонам передбачати тенденції та більш ефективно адаптуватися до переваг мандрівників [45].

Нурія Монтес наголосила на невідкладності діяльності державних адміністрацій у впровадженні технологій штучного інтелекту. Завдяки можливостям ІІ оптимізувати процеси та пропонувати персоналізовані послуги туристичний сектор Іспанії може побачити значні покращення в ефективності та конкурентоспроможності. Однак для широкомасштабного впровадження підтримка державного управління матиме вирішальне значення у сприянні екосистемі, дружній ІІ, яка принесе користь як бізнесу, так і мандрівникам.

Оскільки кількість туристів продовжує зростати, Іспанія стикається з проблемою балансу між зростанням та стійкістю. Однак за допомогою інноваційних стратегій та регіональної співпраці лідери туризму Іспанії працюють над створенням відповідальної, розумної моделі туризму, що приносить користь як мандрівникам з усього світу, так і місцевій спільноті. Ідеї, представлені на TIS 2024, служать керівною основою для сталого управління туризмом, гарантуючи, що Іспанія залишиться одним із кращих напрямів, приділяючи при цьому першорядну увагу благополуччю її людей та навколишнього середовища [69].

Реалізуючи ініціативи, що обговорюються, Іспанія знаходиться на шляху до зміцнення своїх позицій як лідер у галузі стійкого туризму, демонструючи модель, яку можуть використовувати інші країни. У міру розвитку туристичного ландшафту, відданість Іспанії стійкі практики та розумний менеджмент туризму продовжить формувати майбутнє своєї галузі, вітаючи гостей з усього світу, які бажають познайомитися з унікальними та різноманітними пропозиціями цієї чудової країни.

Відповідно до останніх тенденцій країни продовжують удосконалювати стандарти якості туризму, а також розробляти нові критерії та схеми, зокрема, для їх інтеграції до програм розвитку екологічних показників. У цьому контексті уряди звертаються до сертифікації якості туристичних об'єктів та послуг. Такі

стандарти надають уряду інструменти підтримки місцевих підприємств, поліпшення якості своєї продукції, і навіть реалізації більш широкомасштабної політики вдосконалення туристичних пропозицій [4, с. 100].

Важливим для стійкого туризму є принцип "вуглецевої компенсації", який полягає в тому, щоб відшкодувати шкоду природі, заподіяну їй вихлопними газами під час подорожі. Найвідоміший приклад – посадка дерев. За цією схемою кожен турист має розрахувати кількість вуглекислого газу, який буде випущений під час його подорожі, і посадити рівно ту кількість дерев, яка дозволить поглинути його, тим самим "нейтралізувавши" шкідливий вплив на природу під час поїздки. Тим не менш, виникає низка питань: про який ґрунт йдеться, що тут росло раніше, як довго проживуть тут дерева, чи відповідатимуть дерева місцевій флорі та фауні.

Існують й інші ідеї щодо боротьби із забрудненням атмосфери: використання відновлюваних енергетичних джерел, застосування альтернативних джерел освітлення, наприклад, енергозберігаючі лампочки, замість ламп розжарювання, де використовується вугільна нитка, печі для спалювання дров та продаж квот на викиди шкідливих газів.

Особливе місце у цій програмі посідає громадянська ініціатива "Скороти свій слід". Це програма зі скорочення викиду вуглекислого газу, авторами якої є АБТА (Асоціація Британських Турагентств), Туристична асоціація та АНТО (Асоціація Незалежних Туроператорів). "Скороти свій слід" надає інформацію та поради як знизити кількість вуглекислого газу, що випускається, а також можливість проведення вуглецевої компенсації за допомогою різних проєктів, що куруються компанією "The Travel Foundation" і TICOS (Послуги Туристичної Індустрії з Вуглецевої Компенсації)[68].

Важливим інструментом системи екологічного моніторингу є сертифікат ISO 14001. Авіакомпанія "Thomas Cook Airlines" успішно пройшла екологічний контроль на атестати та перевірки NQA (державний контроль якості). Експертиза включала всебічний шестиденний аудит головного офісу та кількох відділень у Великобританії, яка визначала, відповідність суворим правилам сертифіката ISO 14001. Видача сертифіката виразно показала, що "Thomas Cook Airlines" розуміє

важливість навколишнього середовища, в якому працює. Надалі кожні шість місяців NQA проводитиме перевірки на те, чи триває робота у напрямі захисту навколишнього середовища та чи робляться дії щодо покращення якості системи екологічного контролю [67].

"Thomas Cook Airlines" усвідомлює, що авіація також впливає на зміну клімату, тому намагається скоротити негативні наслідки скрізь, де можна. Дуже важливо ефективно використовувати паливо, щоб зменшити викиди CO₂. Також авіакомпанія виконує вимоги системи екологічного контролю та розробила політику в галузі охорони навколишнього середовища, щоб показати, що має зобов'язання перед природою. "Thomas Cook Airlines" є членом-засновником "Ініціативи екологічно безпечної авіації", що є об'єднанням авіакомпаній, аеропортів, підприємств авіабудівного комплексу та управління повітряним рухом Великобританії, діяльність якого спрямована на зниження шуму та забруднень атмосфери. Була створена робоча група, метою якої є одночасно вивчення способів досягнення максимальної ефективності використання палива та його економічної витрати. Розглядаються проекти зі скорочення ваги контейнерів, що використовуються для перевезення продовольства, покращення програми планування польотів, покращення системи передачі інформації екіпажу та, коли можливо, застосування безступінчастого зниження [66].

The Thomas Cook Group, компанія-спадкоємиця легендарного засновника туризму Томаса Кука, продовжує проводити в життя принципи соціально відповідального туризму і так пише у своїй концепції сталого туризму: "Ми знаємо, як забруднює природу транспортування їжі з місця виробництва до пунктів споживання, ми знаємо про вуглецевої компенсації і тому ми закликаємо всіх замість використання машини, зайвий раз проїхатися велосипедом або пройти пішки, тим самим допомагаючи зменшити кількість вихлопних газів.

У практиці планування південноєвропейських країн (Іспанії, Португалії, Італії), основна увага приділяється створенню так званих *intelligent destinations* і *smart cities* (розумних територій і міст), серед яких - Мадрид, Барселона, Малага, Валенсія, Дюссельдорф - Сан-Себастьян, Лісабон, Венеція та ін. Поряд із програмою охорони навколишнього середовища та культурно-історичних пам'яток акцент

робиться на спеціальній програмі цифровізації розумних територій (наприклад, Digital Agenda for Spain), яка дозволить значно підвищити ефективність управління господарської, транспортної, соціальної, рекреаційної структур цих міст, включаючи підготовку необхідних кваліфікованих кадрів у цій галузі. Стратегічне планування цих територій передбачає десезоналізацію, деконцентрацію, диверсифікацію (Три Д) туристичних потоків, їх розосередження за межі міських центрів та високого сезону (з червня по вересень), створення єдиних міських систем управління, що здійснюють моніторинг та кількісне лімітування. їх об'єднання з сусідніми сільськими районами [57, с. 29].

В Греції була створена амбітна комплексна «Програма сталого розвитку навколишнього середовища, транспорту та інфраструктури на 2014-2020 рр.», що має на меті просування та диверсифікацію (за рахунок культурного, релігійного, круїзного, рибальського, дайвінг-туризму) грецького туристичного бренду та іміджу «Греція. Завжди в сезон», а також вирішення проблем сезонності та надмірної концентрації туризму в п'яти регіонах (Південні Егейські острови, Центральна Македонія, Крит, Аттика, Іонічне море) [46].

До речі, саме розвиток сільського туризму за рахунок освоєння великих сільських територій, на яких сьогодні проживає 72% європейського населення, став головним напрямом політики сталого туризму в країнах ЄС у 2024 році. За останні два-три десятиліття багато з цих територій зіткнулися з економічною та соціальною деградацією (зниженням чи стагнацією господарської активності, збільшенням безробіття та аграрної еміграції). Так, у найбільш економічно розвиненій європейській країні, в Німеччині частку сільськогосподарських територій, що займають 60% її загальної площі і мають більш ніж 1/3 готельного фонду країни, припадає всього 12% ВВП [67]. Саме тому федеральний уряд одним із перших у ЄС та за його підтримки ініціював розвиток сільського туризму в рамках програми «Покращення регіональної аграрної структури та захист прибережних зон», спрямованої на розвиток кооперації с/г виробників, туристичної інфраструктури (будівництво та модернізація готельних комплексів, громадського харчування), створення робочих місць, навчання молоді, що

працює в турбізнесі, розробку спеціалізованих «безбар'єрних» туристичних маршрутів для пенсіонерів, а також інших програм, орієнтованих на відродження культурної ідентифікації сільськогосподарських регіонів країни як основи їх туристичної привабливості та фактору створення доданої вартості. Одним із таких успішних проектів стало святкування у 2017 р. «Року Мартіна Лютера у Віттенберзі», яке залучило до регіону кілька тисяч туристів та значне зростання регіональних доходів. Аналогічні проекти соціально-культурного розвитку сільських територій (Монт Сан Мішель, Долини Луари, регіону Шампань та ін.) реалізуються у Франції [2, с. 14].

Щороку багато дрібних і середніх туристичних компаній припиняють своє існування і йдуть з бізнесу через неможливість слідувати критеріям розвитку сталого туризму. Але багато хто розвивається і виживає. Як правило, найбільшу стійкість демонструють компанії, які займаються екологічним туризмом та його модифікаціями. Майже третина з них знаходиться у віддалених сільських регіонах, займаючи специфічні ніші традиційних укладів європейської глибинки, що забезпечують їм виживання та підтримують їх конкурентоспроможність шляхом надання індивідуальним, груповим і сімейним мандрівникам бюджетних варіантів проживання в сільській місцевості з широкими додатковими можливостями. , спеціалізованими "винними", "сирними", "шинковими", "гірськими", "озерними" та ін. маршрутами, персоніфікованими видами спортивних занять (гірські лижі, дайвінг, геотуризм, повітроплавання тощо). Деяким із них вдається на свій страх і ризик або за підтримки держави брати участь у реалізації освітніх, медичних, інжинірингових, будівельних, торгових, інфраструктурних та інших проектах сталого туризму місцевого значення. За успішну діяльність у цій галузі вони нагороджуються спеціальними міжнародними сертифікатами та екологічними логотипами (Green Gglobe, Greenke, Sustainable Certificate, Smart Voyager, Legambiente Turismo, Naturens Basta та ін.) [67].

Як було зазначено, задля досягнення сталого розвитку дуже важливо узгодити три основні елементи - економічне зростання, соціальну інтеграцію та охорону навколишнього середовища. Ці елементи взаємопов'язані і дуже

важливі для благополуччя людини та суспільства загалом. Стійкий туризм може бути потужним чинником, які забезпечують сталий розвиток. Ми показали лише невелику частину можливостей організаторів туризму реалізувати у своїй діяльності принципи та напрямки сталого розвитку. Зараз дуже важливо, щоб поняття сталого розвитку та сталого туризму вкоренилися у суспільній свідомості та кожне підприємство індустрії туризму, і кожен турист зрозуміли свою відповідальність щодо збереження природи та культури для збереження Землі та виживання людства.

РОЗДІЛ 3.

ГЕОРГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СТАЛОГО ТУРИЗМУ НА ТЕРИТОРІЇ ФРАНЦІЇ, ІСПАНІЇ ТА ІТАЛІЇ

3.1. Територіальні особливості розвитку сталого туризму Франції

Територія Франції поділена на 7 туристичних районів. (табл.3.1) Розглядаючи туристичні райони країни, можна помітити значні відмінності в розвитку туристичної діяльності та туристичних ресурсів взагалі. Такі територіальні диспропорції призвели до того, що відповідні органи влади почали приділяти більшої уваги саме регіональній політиці в сфері туризму, з метою збалансувати розміщення підприємств туристичної галузі й робочих місць населення [37].

Таблиця 3.1

Туристичні райони та регіони Франції

Туристичний район	Туристичні регіони
Столичний	Іль-де-Франс, Шампань-Ардени, Бургундія
Північний	Пікардія
Західний	Нижня Нормандія, Бретань
Східний	Ельзас-Лотарингія, Франш-Конте
Альпійський	Овернь
Південно-західний	Аквітанія
Середземноморський	Прованс-Альпи-Лазурний берег, Корсика

Регіон Іль-де-Франс саме тут знаходиться столиця Франції – Париж. Цей регіон має найбільшу площу й один з найвідвідуваніших туристичних регіонів Франції. Це самий густонаселений регіон країни, тут мешкає майже 19% населення, а це більше 12 млн чоловік. Територія регіону дуже урбанізована, хоча є і природні об'єкти: долини річок Сени, Марні, Уаз, лісові масиви і численні парки, сільськогосподарські угіддя. Любителям архітектури будуть цікаві Триумфальна арка в Парижі, Будинок інвалідів, Версальський палац, замки Во-ле-віконт, Фонтенбло. У романо-візантійському стилі побудована знаменита базиліка Сакре-Кер на Монмартре. У іспано-мавританському стилі - Велика мечеть Парижу [41].

Рис. 3.1. Туристичні райони Франції

Все життя цього району тісно пов'язане з Парижем – столицею і головним туристичним центром країни. Найважливішими культурно-історичними пам'ятками Парижа є: музей Лувр із найкращими у світі колекціями полотен

Ренуара, Моне, Дега, Ван Гога; Національний музей сучасного мистецтва, в експозиції якого є роботи Матісса, Пікассо, Шагала; історичний центр міста – о-в Сіте з собором Паризької Богоматері (Нотр-Дам, 1163–1257); Базилика Секре-Кер; Будинок Інвалідів із собором XVII ст.; Марсове поле, Пантеон; Сорбона, Бастилія, Палац Шайо, Триумфальна арка, Монмартр, Національний центр мистецтв і культури ім. Ж. Помпіду; Ейфелева вежа – 300-метровий символ Парижа [48].

Більшість самих відвідуваних музеїв регіону знаходяться в столиці: Лувр, музей сучасного мистецтва Центр Жоржа Помпіду, музей природної історії, музей д'Орсе, музей на набережній Бранли-Жак-Ширак, музей Родена, музей мистецтва Азії Гіме, Науковопромислове містечко; за межами Парижу - музей Ренесансу в Екуане.

Даний регіон має 4 об'єкта, що входять в культурну спадщину ЮНЕСКО: береги Сени в Парижі, палац і парк Фонтенбло, палац і парк Версаль, Провэн – місто середньовічного ярмарку [18].

У Парижі і в регіоні постійно проходять різні фестивалі (Рок на Сені, джазові фестивалі, фестиваль гумору, Весна поетів, цирковий фестиваль, кінофестивалі та ін.) і свята.

Регіон Шампань–Ардени знаходиться на схід від Паризького регіону. Регіон розділений на 4 департаменти: О, Ардени, Верхня Марна і Марна. У регіоні протікають численні річки: Сена, Марна. Щоб оберезити Паризький регіон від повеней, були зведені 4 греблі: озеро Дер – найбільше штучне озеро в Європі), Східне озеро, озеро Таплі і озеро Аманс.

На північний схід від Реймса пейзажі зеленої долини Меза змінюються невисокими (до 650 м) лісистими схилами Арденн і Аргону.

З історичних пам'яток міста цікаві забудована особняками XVII століття жива площа Декале, музей Артюра Рембо в старому кам'яному млині і Музей Арденн; могила Рембо на кладовищі в західному кінці авеню Чарльза Буте, а також міська школа і Інститут лялькового мистецтва, що є організатором всесвітньо відомого Фестивалю театру маріонеток [18].

У XIX ст. він був відомий завдяки старовинній традиції коронації королів

Франції в кафедральному соборі м. Реймса. Сьогодні ж він славиться, насамперед, виробництвом 15 французького шампанського. Регіон пропонує різні туристичні маршрути: з активними формами переміщення, по фортифікаційних укріпленнях і, звичайно, по місцях виробництва шампанського. Регіон Бургундія позиціонує себе на туристичному ринку як «справжню» Францію. Він пропонує культурно-пізнавальні тури по історичних місцях, маршрути для цінителів вина, подієвий туризм (ярмарки, свята, карнавали, концерти, театралізовані дійства на історичні теми), водні прогулянки по 1200 км судноплавних шляхів. Спеціалізацію двох регіонів масового туризму Франції – Центр і Землі на Луарі – визначають перлини палацової та замкової архітектури Франції. Пам'ятниками різьбленого каменю в стилі Ренесанс й одночасно садово-паркового мистецтва стали замки Шамбор, Блуа, Амбуаз, Шеверні, Шенонсо та ін. [30, с. 21]

Регіон Бургундія розташований в центрально-східній частині Франції. До її складу входять чотири департаменти: Йон, Кот-д'Ор, Сона і Луара. Назва регіону утворилася від імені племені бургундів, що мешкали на цій території в епоху Каролінгів. Столиця регіону – Діжон. Територія регіону чітко ділиться на декілька географічних зон. Нижня Бургундія на півночі регіону – це зона рівнин, що включає Сеноне і Від. Район з річкою Сена на сході характеризується рівнинами, покритими луками і полями. Бургундські плато перетинають увесь регіон з північного заходу на південний схід. У зоні розташування лісового масиву Морван поширено тваринництво [37].

У Бургундії добре розвинений туризм, який дає значний дохід в казну. Туристичним успіхом користуються гастрономія, мистецтво, озера, канали і річки заповідника Морван.

З півночі на південь регіон перетинають виноградники. Популярними в регіоні є виноробні туристичні маршрути : "Дорога кращих вин", "Дорога Макон" або "Дорога Каменю і Вина".

У Бургундії розвинені майже всі види туризму: пішохідні походи, вітрильний спорт, рафтинг, велосипеди, риболовлю, кінну їзду, спелеологію. Більше 1200 км судноплавних річок і каналів. Регіон знаходиться в центрі

басейнів трьох найбільших річок Франції : Сени, Луари і Рони, вони сполучені між собою каналами [44].

Регіон Пікардія (або О-де-Франс – «Верх Франції») – до складу регіону входить Пікардія та Нор-Па-де-Кале. Назва не випадкова: регіон знаходиться на півночі країни. Західна його частина омивається водами Ла Манша, Опаловий берег – Північним морем. На сході регіон граничить з Бельгією.

Пікардія мало відомий регіон, але відіграє важливу функцію – транзитне пересування. Через нього проходять важливі торгово транспортні шляхи. Але Північний район характеризується багатим природним і культурно-історичним потенціалом, що є необхідним для подальшого розвитку туристичної галузі. Пікардія багата на готичну архітектуру та багате культурно-історичне минуле.

Нор-Па-де-Кале, з точки зору відвідування туристів, це 8-й регіон у Франції. Найбільше сюди приїжджають самі французи – жителі столичного регіону. Але і іноземців також досить, особливо з сусідніх країн – Бельгії і Англії. Найпопулярніший туристичний об'єкт – державний центр по вивченню моря Навсікая – це науково-технічний центр, присвячений морю і його вивченню; тут зібрані спеціалізовані фільми, проводяться виставки, конференції, педагогічні програми. Названий центр на честь принцеси Навсікаї з грецької міфології, про зустріч цієї принцеси з Одисеєм оповідає Гомером [18].

Друге за популярністю місце називають другим Лувром – це музей Лувр-лан, розташований в містечку Лан. З природних об'єктів туристів найбільше притягає Опаловий берег, куди приїжджають на пляж для ідеального сімейного відпочинку. Це дрібний м'який пісок і можливість зайнятися водними видами спорту.

Регіон Нижня Нормандія простягнувся уздовж узбережжя Ла-Маншу. Велика протяжність пляжів, м'який морський клімат сприяли розвитку активного туризму та пляжному відпочинку. Нормандська Швейцарія – це частина регіону Нормандії, яка отримала таку назву внаслідок схожості свого рельєфу, поцяткованого численними річечками з Швейцарією, що дає можливість займатися водними видами спорту, альпінізмом, риболовлю і пішими походами. Абатство Ле-Мон-Сен-Мішель, містечко з вузькими

звивистими вуличками, яке розташоване на вершині гори Ле- Мон-Сен-Мішель. В одному селі Нормандії перед туристами представляється дім-музей відомого французького художника Клода Моне. Маєток славиться своїми розкішними садами і ставками в японському стилі [39].

Цей регіон забезпечує культурно-пізнавальний туризм у всьому західному туристичному районі, завдяки своїй насиченій історії, особливій культурі, та об'єктами культурної спадщини ЮНЕСКО.

Регіон Бретань – перший за відвідуванням туристів регіон Франції. Він розташований на величезному півострові на заході Франції. Це регіон з найпротяжнішим узбережжям в 2730 км по Атлантичному океану.

Регіон дуже різноманітний. Це і Смарагдовий берег, що простягнувся по тій і іншій стороні мису Фріель, бухта Сен-Бріє – 5-а у світі по амплітуді приливів і відливів. Бухта Сен-Бріє з сотнями видів птахів, мідіями і ловом черепашок Сен-Жак є національним заповідником.

Ельзас вважається сьогодні прообразом нової Об'єднаної Європи. У головному місті Ельзасу – Страсбурзі засідають Європейський парламент, Рада Європи і Європейський Суд із прав людини. Тут знаходиться один із найважливіших центрів ділового життя Європи й бізнес-туризму. Ельзас славиться своєю кухнею та відомий всьому світу прекрасними винами. У Кольмарі бере початок Винна дорога, що пов'язує частину виноградників, невеликих містечок і колоритних сільських поселень. Франш-Конте займає гористу область (Юра) з різноманітними природними ландшафтами. На туристичному ринку він спеціалізується на активних видах відпочинку на природі (зимових, водних тощо) [41].

Місто Мюлуз – велике індустріальне місто, яке довгий проміжок часу було столицею ткацької справи Франції. У місті можна відвідати музей друку на тканинах та дізнатися всю історію розвитку цього ремесла. Не так давно оновлений та об'єднаний музей залізниць і автомобілів [47].

Лотарингія знаходиться на північному сході Франції. Територія регіону представлена здебільшого рівнинами, але на заході розташувалися гори Аргон і Мез. Саме це і забезпечує зимовий відпочинок для любителів лижної їзди.

Регіон Франш-Конте – південно-східна частина Франції знаходиться в альпійській зоні. Регіон поділений на департаменти Юра (Жура), Савойя, Альпи, Дром і Ізер майже цілком покриті складною вяз'ю гірських хребтів, гірських долин і озер, обрамлених древніми змішаними лісами, альпійськими луками і високогірними пустками. Це один з наймальовничіших районів країни, що помітно відрізняється від іншої території Франції як за своїми природно кліматичними умовами, так і по етнічному складу населення, архітектурі і кухні. Юра дуже багатий на мінеральних джерела і соляні поклади, а в районі Арк-е-Сенан навіть розташовані старі соляні копальні, що мали колись статус "королівських", що входять зараз в Список Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [57, с. 32].

На південь від Понтарлье лежить переконливий замок Де-Жо (XI - XVII вв.), до модернізації якого також доклав руку Вобан. Тут варто відвідати Будинок-музей живописця Гюстава Курбе. На південь від Безансона лежить містечко Арбуа – винна столиця Юри і батьківщина Луї Пастера.

На південь від Шампаньоля починається найкрасивіший Озерний край, багатий ущелинами і водоспадами, крихітними пляжами по берегах озер і безліччю маленьких сіл з дуже характерними для цих місць церквами з мозаїчними куполами. Візитна картка цих місць – водоспади Ерісон – сім каскадів, що спускаються за 3 км русла річки майже на 300 метрів. Трохи вище, за красивим дубовим лісом і полями диких нарцисів, лежить ще один водоспад – Гран-Со (висота 60 м), де ще дрібніших каскадів і декілька мальовничих невисоких гір, навколо яких взимку відкриваються лижні курорти [48].

Регіон Овернь – це історична провінція і адміністративний регіон Франції, розташований в самому центрі країни і в середині Центрального масиву. Щорічно регіон відвідує більше півмільйона іноземних туристів. Цьому сприяють: красива природа, термальні джерела і лікарні, гірськолижні станції, історичні пам'ятники і музеї і знамениті на весь світ сири. Регіон ділиться на чотири департаменти: Альє, Канталь, Верхня Луара і Пюї-де-Дом. Овернь знаменита передусім своїми рельєфами, гористою місцевістю і численними термальними джерелами. І, якщо індустрія в регіоні майже не розвивається, то

екологічний туризм тут, навпаки, процвітає. На території регіону розташовані три великі вулканічні масиви він представлений як парк «Вуканія», який включає себе 80 вулканів, що простяглися майже на 35 км. [39].

Овернь регіон, який славиться своїм успіхом, тричі приймаючи на своїй території зимові Олімпійські ігри. Взагалі туристична галузь в цьому регіоні почала розвиватися в 60-70-і роки, цьому сприяла програма по створенню центрів для зимових видів спорту. На сьогодні країна має найбільшу в Європі гірськолижну зону «Три долини». Це 11 гірськолижних станцій, 190 підйомників, термальні курорти, понад 600 км. трас. На зміну гірськолижному виду відпочинку приходить екологічний туризм, в цьому регіоні А гордість альпійського району – це бальнеологічний курорт Віші [41].

Регіон Аквітанія – регіон на південному заході Франції, що складається з п'яти департаментів. У Аквітанія дві великі річки – Дордонь і Гаронна. Атлантичний океан омиває регіон із заходу, тут берегова лінія протяжністю майже 270 км. Її називають "срібний берег". Особливості кожного департаменту відбиваються також в традиційних архітектурних будівлях, що розрізняються в різних місцях регіону. Регіон характеризується пляжним та екологічним туризмом, екстремальним (рафтинг, сплави на каное), пішохідні маршрути, кінні і велосипедні тури різних категорій складності, пара планеризм, але південний захід Франції – це в першу чергу винний туризм. Аквітанія – перший виноробницький регіон Франції, що виробляє чверть вина в країні. Виноградник Бордо – найзнаменитіший не лише в регіоні, але і в усій країні [37].

Регіон Прованс-Альпи-Лазурний берег розташований на південному сході Франції. На півдні омивається Середземним морем. Регіон з багатою історією і спадщиною, красивими і різноманітними пейзажами, з величезним туристичним потенціалом. Найбільш розвинений вид туризму в цьому регіоні пляжний, сюди приїжджають не тільки купатися у водах Середземного моря, а й зайнятися парусним спортом, віндсерфінгом, підводним плаванням, водними лижами. Найвідомішими курортами Середземномор'я є Канни та Сен-Тропе [40].

Французьке Середземномор'я поділяється на дві зони у природньому контексті: східну зону та західну зону. Східна зона має низовинний характер с

косами та лиманами. Мілина в цій території не дає можливості будувати порти, це і стало наслідком того, що міста стали туристичними центрами. Західна зона або Лазурний берег, утворений приморськими Альпами з мальовничими ландшафтами та численними бухтами. Тут розвинені всі умови для занять верховою їздою, гольф, піші, велосипедні прогулянки, теніс [19, с. 150].

Регіон Корсика – це острів та регіон Франції, розташований в Середземному морі. Корсика має особливий регіональний статус, офіційна назва цього адміністративного утворення – Територіальна спільнота Корсика. До її складу входить два департаменти Верхня Корсика та Південна Корсика. Острів відомий своїми мальовничими пейзажами.

Утворені скелями вулканічного походження і кручами з рожевого граніту. До речі, кручі з рожевого граніту можна зустріти тільки в трьох місцях на планеті: тут, на Корсиці; на Березі Рожевого граніту у Бретані (Франція) і в Китаї. Тут прекрасні пляжі. Історія Корсики багата на події від античності через середньовіччя аж до часу, коли вона стала частиною Франції. Ви знайдете безліч підтверджень цьому на узбережжі. Старовинні квартали і фортеці знайдуться і в інших містах острова. Вони розташовані як уздовж узбережжя, так і в глибині острова, наприклад, Корт – колишня столиця Корсики. Бальнеологічний курорт на сході острова з пляжами виняткової краси, Санта Жулія або Калу Роса [47].

Отже, сталий розвиток туризму у Франції є найбільш розвиненим та впливовим у світі. Завдяки своїй багатосторонній культурі, історії та надзвичайному красивому ландшафту, Франція збирається більш як 90 мільйонів туристів щорічно. Країна має висококласні готелі, ресторани та інші сервіси, які забезпечують комфортне перебування туристів. Франція має величезний туристичний потенціал: культурні пам'ятки, дивовижна архітектура, історія, природні пам'ятки, пейзажі та багато іншого. Багато пам'яток, як природніх так і історичних внесені до списку ЮНЕСКО, що безумовно є причиною такої популярності країни серед туристів.

3.2. Територіальні особливості розвитку сталого туризму Іспанії

Іспанія є однією з найпопулярніших туристичних країн світу, що приваблює мільйони відвідувачів своїми мальовничими пляжами, історичними пам'ятками та багатою культурною спадщиною. Туризм відіграє важливу роль у розвитку національної економіки, забезпечуючи робочі місця та внесок у ВВП країни. Проте масовий туризм створює значний тиск на екосистеми, природні ресурси та місцеві громади. Це стимулює розробку стратегій сталого розвитку туризму, спрямованих на збереження природного середовища, підтримку культурної автентичності та покращення якості життя місцевого населення.

Сталий туризм у Іспанії розвивається відповідно до принципів екологічної стійкості, соціальної відповідальності та економічної ефективності. Особливу увагу приділяють територіальним аспектам, оскільки географічне різноманіття країни дозволяє реалізовувати різні підходи до організації сталого туризму. У кожному регіоні існують свої специфічні природні, культурні та соціальні умови, які визначають напрямки розвитку цього сектору.

Прибережні регіони Іспанії одні з головних центрів туристичного тяжіння. Сонячний клімат, піщані пляжі та кришталево чисті води Середземного моря щорічно приваблюють мільйони відвідувачів. Водночас інтенсивна експлуатація цих територій ставить під загрозу їхню екологічну стійкість. Для подолання цих викликів у прибережних районах активно впроваджуються заходи сталого туризму, серед яких ключову роль відіграє екологічний менеджмент пляжів та морських заповідників.

Одним із головних напрямків сталого туризму є забезпечення екологічної чистоти пляжів. Іспанія активно реалізує програму "**Блакитний прапор**", яка є міжнародним знаком якості для пляжів, що відповідають найвищим екологічним стандартам. Станом на 2024 рік, Іспанія має найбільшу кількість пляжів із цією відзнакою серед усіх країн світу. Досягнення таких результатів стало можливим завдяки систематичному моніторингу стану води, організації ефективного збору та утилізації відходів, а також популяризації екологічної культури серед туристів.

Ще одним важливим аспектом екологічного менеджменту є захист морських заповідників. У прибережних водах Іспанії створено кілька природоохоронних зон, таких як Національний парк Кабо-де-Гата у провінції Альмерія та морський заповідник Іслас-Колумбретес у Валенсії. Ці території охороняються від надмірного рибальства, забруднення та неконтрольованого туристичного потоку. Наприклад, у заповіднику Іслас-Колумбретес для відвідувачів встановлено жорсткі обмеження щодо кількості туристів, дозволених одночасно, та обов'язкове дотримання правил поведінки для збереження крихких екосистем коралових рифів.

Екологічний менеджмент також включає заходи щодо мінімізації вуглецевого сліду туристичної індустрії. У прибережних містах, таких як Барселона, Валенсія та Малага, запроваджено системи громадського транспорту з низьким рівнем викидів, організовано пункти прокату велосипедів і створено пішохідні зони. Такі ініціативи не лише сприяють покращенню якості повітря, але й роблять туристичний досвід більш комфортним та екологічним.

Особливу увагу приділяють освітнім програмам для туристів і місцевого населення. Наприклад, у багатьох прибережних регіонах проводяться інформаційні кампанії щодо важливості збереження морських екосистем. У деяких морських заповідниках організовують екскурсії, які знайомлять відвідувачів із біорізноманіттям підводного світу та пояснюють наслідки впливу людини на океани. Ці заходи сприяють формуванню екологічної свідомості та відповідального ставлення до природи.

Ще одним прикладом сталого розвитку туризму є проекти з відновлення екосистем. На півдні Іспанії, у регіоні Андалусія, проводяться програми з відновлення дюн, які є природним бар'єром від затоплень та ерозії. Туристам надається можливість брати участь у волонтерських заходах з висадки рослинності та очищення територій, що сприяє залученню їх до процесів захисту природи.

Сталий туризм у прибережних регіонах Іспанії вже став яскравим прикладом того, як можна гармонійно поєднати економічну вигоду, природоохоронні заходи та соціальний прогрес. Утім, внутрішні регіони країни,

які часто залишаються поза увагою масового туризму, також мають величезний потенціал. Їхні мальовничі пейзажі, багата історія та автентична культура відкривають нові можливості для розвитку туризму, зокрема агротуризму, який усе частіше стає ключовим інструментом відродження сільських громад.

Віддалені регіони Іспанії стикаються з низкою соціально-економічних проблем, серед яких найбільш актуальними є демографічний спад, депопуляція, занепад традиційних промислів і втрата культурної самобутності. У таких умовах агротуризм відіграє важливу роль у подоланні цих викликів, залучаючи туристів, які прагнуть автентичного досвіду, і надаючи місцевим громадам нові можливості для розвитку.

Іспанія має різноманітні сільськогосподарські райони, кожен із яких пропонує унікальний досвід для туристів. Від виноградників Ла-Ріохи до оливкових гаїв Андалусії (рис. 3.2-3.3), сільська Іспанія приваблює як іноземних, так і внутрішніх туристів, які шукають спокій, природу та можливість зануритися в життя місцевих громад.

Рис. 3.2. Виноградники Ла-Ріохи

Рис. 3.3. Оливкові гаї Андалусії

Одним із провідних прикладів агротуризму є проекти в Каталонії, які активно популяризують традиційні способи землеробства, виробництво органічних продуктів і збереження культурної спадщини регіону. Туристи можуть брати участь у зборі врожаю винограду, відвідувати виноробні з багатовіковою історією та навчатися традиційних ремесел, таких як випічка хліба чи виготовлення сирів.

Однак найбільш важливим аспектом агротуризму є його внесок у відродження сільських громад. Наприклад, у регіоні Естремадура, який історично був одним із найбільш економічно відсталих регіонів Іспанії, агротуристичні ініціативи дозволили створити нові робочі місця, модернізувати інфраструктуру та повернути молодь до сільських місцевостей.

Агротуризм сприяє відновленню соціальної динаміки в селах, які раніше були покинуті через еміграцію місцевого населення до міст. Завдяки розвитку агротуристичних проектів громади отримують нові джерела доходу, а молодь має змогу залишатися у своїх рідних регіонах, працюючи у сфері туризму.

Наприклад, у провінції Гранада кілька сіл створили кооперативи, які займаються організацією агротуристичних програм. Ці програми включають екскурсії на оливкові ферми, майстер-класи з приготування традиційної

іспанської кухні та знайомство з ремісництвом. Туристи не лише споживають, але й активно беруть участь у відновленні місцевих традицій, що сприяє формуванню нового типу взаємодії між відвідувачами та громадами.

Розвиток агротуризму стимулює місцеву економіку через створення робочих місць і розвиток нових бізнесів. У районі Ла-Манча фермери, які раніше займалися виключно сільським господарством, тепер пропонують туристам екскурсії своїми виноградниками, дегустації вин і проживання в традиційних сільських будинках. Такі ініціативи приваблюють не лише туристів, а й інвесторів, які бачать перспективу розвитку регіону. На рис. 3.4 зображено млини в Ла-Манчі.

Рис. 3.4. Млини в Ла-Манчі

Економічна вигода також відображається у зростанні попиту на місцеву продукцію. Туристи охоче купують органічні продукти, сувеніри, виготовлені вручну, та інші товари, що створюються у сільських регіонах. Таким чином, агротуризм стає не лише туристичною діяльністю, а й каталізатором для розвитку малого бізнесу.

Одним із найяскравіших прикладів є ініціатива "**Ruta del Queso**" (Сирний маршрут) у регіоні Кастилія-Ла-Манча. Цей проект об'єднує кілька сироварень, які організовують дегустації, екскурсії та кулінарні майстер-класи. Туристи

мають змогу дізнатися про традиційні методи виготовлення сиру, які зберігаються в регіоні вже понад століття.

Ще одним успішним прикладом є проект "**Almazaras de Jaén**" в Андалусії (рис. 3.5), який зосереджений на популяризації виробництва оливкової олії. Відвідувачі можуть відвідати оливкові ферми, побачити процес виробництва олії та навіть взяти участь у збиранні врожаю. Такий досвід не лише приносить задоволення, а й сприяє підвищенню екологічної свідомості туристів.

Рис. 3.5. Проект "Almazaras de Jaén"

Агротуризм у внутрішніх регіонах Іспанії підтримує концепцію сталого розвитку через впровадження екологічно чистих методів ведення господарства. Фермери, які займаються агротуризмом, часто переходять на органічне землеробство, щоб задовольнити зростаючий попит на екологічно чисту продукцію. Крім того, агротуристичні проекти сприяють збереженню ландшафтів, оскільки туристи надають перевагу відвідуванню регіонів, які зберігають свою природну привабливість.

Наприклад, у регіоні Наварра був реалізований проект із відновлення традиційного способу вирощування винограду на терасах, що не лише покращило економічний стан громади, а й сприяло збереженню унікального ландшафту регіону.

Попри численні переваги, агротуризм стикається з низкою викликів, зокрема недостатньою інфраструктурою у віддалених регіонах і відсутністю фінансування для розвитку проектів. Вирішення цих проблем вимагає активної участі держави, місцевих органів влади та приватних інвесторів.

Перспективи розвитку агротуризму в Іспанії пов'язані з подальшим просуванням концепції сталого розвитку та популяризацією сільських регіонів як туристичних напрямків. Ініціативи, які об'єднують екологічну, економічну та соціальну складові, забезпечують сталий розвиток як для громад, так і для країни загалом.

Зусилля щодо сталого розвитку сільських регіонів Іспанії через агротуризм демонструють, як туризм може бути ефективним інструментом соціального та економічного відновлення. Однак поряд із розвитком агротуризму, важливу роль у збереженні природних ресурсів та сприянні сталого туризму відіграють національні парки країни. Ці унікальні території не лише захищають біорізноманіття, а й слугують майданчиками для впровадження інноваційних екологічних ініціатив.

Іспанія, з її розмаїтими екосистемами, є домівкою для 16 національних парків, багато з яких розташовані в гірських районах, таких як Піренеї та Сьєрра-Невада. Ці парки відіграють важливу роль у збереженні природних багатств і водночас залучають туристів завдяки своїй унікальній природі, пропонуючи сталий і відповідальний підхід до подорожей.

Національні парки Піренеїв і Сьєрра-Невади є одними з найважливіших природоохоронних територій Іспанії. Піренеї, розташовані на північному сході країни, характеризуються багатством флори й фауни, зокрема, ендемічними видами, такими як піренейський козеріг (*Capra pyrenaica*). Сьєрра-Невада, яка є найвищою гірською системою Піренейського півострова, також відома своїм унікальним біорізноманіттям та значними запасами прісної води.

Ці території були визнані національними парками для захисту природних ресурсів, які знаходяться під загрозою через зміни клімату, людську діяльність і урбанізацію. Завдяки створенню національних парків тут реалізуються

програми, спрямовані на збереження екосистем, відновлення деградованих територій і підтримку сталого туризму.

Національний парк Ордеса і Монте-Пердідо в Піренеях є зразковим прикладом сталого управління природними ресурсами. Серед ключових екологічних ініціатив:

1. Відновлення місцевої флори та фауни.

У парку проводяться програми реінтродукції зникаючих видів, таких як піренейський ведмідь. Завдяки суворим природоохоронним заходам вдалося стабілізувати популяцію цього виду, який раніше опинився на межі зникнення.

2. Зменшення вуглецевого сліду.

У парку активно впроваджуються програми щодо використання екологічно чистого транспорту для туристів. Наприклад, відвідувачам пропонуються електричні автобуси, які з'єднують ключові точки парку, що знижує рівень забруднення.

3. Екологічна освіта туристів.

У Піренеях організовано численні еко-стежки та освітні програми, які сприяють формуванню екологічної свідомості серед відвідувачів.

Туристам пропонуються інтерактивні тури з гідами, під час яких вони дізнаються про крихкість екосистеми та важливість її захисту.

Національний парк Сьєрра-Невада став прикладом успішного поєднання охорони природи та розвитку туризму:

1. Збереження водних ресурсів.

В умовах кліматичних змін, які загрожують зменшенням запасів прісної води, в Сьєрра-Неваді реалізується масштабна програма відновлення гірських озер. Ці водойми не лише відіграють важливу роль у збереженні біорізноманіття, а й забезпечують потреби місцевих громад у воді.

2. Сонячні електростанції.

У парку побудовані сонячні електростанції, які забезпечують енергетичні потреби туристичних об'єктів, таких як кемпінги та інформаційні центри.

Завдяки цьому вдалося знизити залежність від традиційних джерел енергії та зменшити рівень викидів CO₂.

3. Реставрація лісів.

Програма з відновлення лісів спрямована на висадку місцевих видів дерев, таких як пінія та дуб, що сприяє стабілізації ґрунтів і збереженню природних ландшафтів.

Екологічні ініціативи у Піренеях і Сьєрра-Неваді приваблюють екотуристів, які прагнуть не лише насолодитися природою, а й зробити внесок у її збереження. Туристи можуть долучатися до волонтерських програм, наприклад, брати участь у висадці дерев чи прибиранні території.

Крім того, на території парків активно розвивається зелений туризм: створюються еко-готелі, використовуються перероблювані матеріали, а також застосовуються принципи енергоефективності.

Екологічні проекти національних парків також сприяють покращенню умов життя місцевого населення. Завдяки розвитку туризму громади отримують доступ до нових робочих місць у сфері готельно-ресторанного бізнесу, екскурсійних послуг та природоохоронних програм.

Наприклад, у Сьєрра-Неваді місцеві жителі залучені до виробництва сувенірів із перероблених матеріалів, що не лише забезпечує їхні потреби, а й сприяє популяризації екологічної культури серед туристів.

Головними викликами залишаються вплив кліматичних змін і зростання кількості відвідувачів, що створює додаткове навантаження на екосистеми. Для вирішення цих проблем необхідна подальша інтеграція екологічних ініціатив, посилення контролю за діяльністю туристів і активна співпраця держави, громад і бізнесу.

3.3. Територіальні особливості розвитку сталого туризму Італії

Розвиток сталого туризму в Італії відображає її прагнення зберігати унікальне природне та культурне багатство, інтегруючи сучасні принципи

екологічного менеджменту. Особливої уваги заслуговують північні регіони країни, де розташовані італійські Альпи. Ця гірська система не лише приваблює туристів з усього світу, але й має величезне значення для екології та економіки країни. В рамках розвитку сталого туризму Альпи пропонують унікальні можливості для подорожей, заснованих на відповідальному ставленні до природи.

Італійські Альпи охоплюють кілька відомих регіонів: Ломбардію, Трентіно-Альто-Адідже, Валле-д'Аоста і П'ємонт. Кожен з них має унікальні характеристики, які створюють ідеальні умови для сталого туризму. Для аналізу цих регіонів важливо розглянути конкретні місця та міста, що стали центрами екологічного туризму.

Доломітові Альпи, включені до списку Світової спадщини ЮНЕСКО, розташовані в регіоні Трентіно-Альто-Адідже. Міста, такі як Кортіна-д'Ампеццо і Мерано, є прикладами того, як поєднати масовий туризм із екологічними ініціативами.

У Кортіна-д'Ампеццо активно впроваджуються програми сталого розвитку. Наприклад, гірськолижні курорти зменшують вуглецевий слід, використовуючи альтернативні джерела енергії для освітлення трас. У Мерано екологічні маршрути спрямовані на популяризацію піших прогулянок, щоб зменшити залежність туристів від автотранспорту.

Туристичні об'єкти в Доломітах, такі як парк Фанес-Саннес, пропонують інтерактивні освітні програми для відвідувачів. Екоцентр у парку організовує лекції про біорізноманіття регіону, особливо акцентуючи увагу на рідкісних видах, які можна побачити під час прогулянок екологічними стежками. На рисунку нижче, зображено частину парку Фанес-Саннес. [71]

Рис. 3.6. Парк «Фанес-Саннес»

Регіон Валле-д'Аоста, найменший в Італії, є воротами до Монблану — найвищої вершини Європи. Курортне містечко Курмайор є яскравим прикладом адаптації масового туризму до принципів сталого розвитку. Тут активно використовується громадський транспорт, що працює на електричній тязі, зменшуючи забруднення.

Один із проєктів, який реалізується в регіоні, передбачає створення маршрутів, які з'єднують міські зони з природними пам'ятками, такими як льодовики Монблану. Наприклад, спеціальні автобусні тури до Панорамної доріжки Монблану дозволяють мінімізувати кількість приватного транспорту в цій зоні.

Курмайор також славиться гірськолижними курортами, де запроваджено систему екологічного менеджменту. Підтримка трас відбувається з мінімальним впливом на ландшафт, а значна частина обладнання працює на відновлюваних джерелах енергії. Це сприяє збереженню унікальної природи регіону, зокрема альпійських луків і лісів. [72]

Рис. 3.7. Гірська траса в містечку Курмайор

Ломбардія - більш відома своїми озерами, такими як Комо, вона також має доступ до альпійської частини, де екологічний туризм розвивається навколо природних парків, таких як парк Адамелло-Брента. Це місце стало прикладом успішного впровадження концепції сталого туризму.

Туристи, які відвідують парк Адамелло-Брента, можуть скористатися численними екологічними маршрутами, які дозволяють вивчати флору і фауну регіону без шкоди для довкілля. У регіоні активно пропагується концепція "повільного туризму", яка заохочує туристів проводити більше часу на природі, зупиняючись у традиційних гірських хатинах і долучаючись до місцевої культури. На рис. 3.8 показано водоспад в Адамелло-Брента.

Рис. 3.8. Водоспад в парку Адамелло-Брента

Озеро Комо, розташоване у підніжжі Альп, пропонує іншу перспективу сталого туризму. Курортні містечка Белладжо та Варенна стали центрами для вивчення культурних і природних ресурсів регіону. Тут екологічний туризм поєднується з гастрономічними турами, які пропонують дегустацію місцевих продуктів, вирощених за принципами органічного землеробства. [76]

Рис. 3.9. Озеро Комо

Гірський масив Монте-Роза, розташований у регіоні П'ємонт, пропонує унікальні можливості для екологічного туризму. Наприклад, містечко Альянья-Вальсезія стало популярним серед туристів завдяки своїм інтегрованим програмам із захисту природи. Тут місцеві громади співпрацюють з екологічними організаціями для створення маршрутів, що дозволяють досліджувати льодовики, альпійські ліси і рідкісних тварин, таких як альпійські сарни.

У регіоні також активно розвивається біодинамічне землеробство, що є важливим аспектом сталого туризму. Виноробні, розташовані біля Альп, організовують екскурсії та дегустації, пропонуючи туристам дізнатися більше про методи екологічного виробництва вина.

Кожен регіон і місто в Альпах вносить свій внесок у розвиток сталого туризму, проте їх підходи мають певні особливості. Наприклад, у Трентіно-Альто-Адідже акцент робиться на збереженні ландшафтів через регулювання туристичних потоків і підтримку піших маршрутів. Валле-д'Аоста більше зосереджений на інтеграції екологічного транспорту і забезпеченні сталості у гірськолижних курортах. У Ломбардії розвивається "повільний туризм", тоді як П'ємонт активно просуває біодинамічне землеробство як складову сталого туризму.

У той час як північні регіони Італії демонструють приклади успішного впровадження екологічних ініціатив у гірських районах, інший важливий аспект сталого туризму стосується збереження унікальної культурної спадщини країни. Італія відома своїми історичними містами, які є всесвітньо визнаними туристичними центрами, такими як Венеція та Флоренція. Однак значний туристичний потік у ці міста ставить під загрозу їхню архітектурну і культурну унікальність, вимагаючи нових підходів для забезпечення стійкості як культурного, так і соціального середовища.

Сталий туризм у таких містах спрямований не лише на збереження їхньої історичної цінності, але й на інтеграцію сучасних екологічних і соціальних стандартів, які допомагають підтримувати добробут місцевих громад. У цьому контексті Венеція та Флоренція виступають яскравими прикладами того, як

можна поєднувати збереження історичної спадщини з розвитком туризму, не порушуючи екологічний і соціальний баланс.

Венеція, внесена до списку Світової спадщини ЮНЕСКО, є одним із найбільш відвідуваних міст світу. Її унікальне розташування на воді, розгалужена мережа каналів і багатовікова історія приваблюють мільйони туристів щороку. Однак надмірний туризм став серйозною проблемою для міста. Постійний потік туристів створює значне навантаження на інфраструктуру, сприяє забрудненню води та руйнуванню історичних будівель.

Сталий туризм у Венеції розвивається через обмеження кількості туристів у найбільш пікові періоди. Наприклад, міська влада запровадила систему попереднього бронювання для відвідування головних туристичних об'єктів, таких як площа Сан-Марко (рис. 3.10) та Палац дожів. Введення спеціальних податків для туристів, які приїжджають лише на один день, дозволяє зменшити кількість короткотермінових відвідувань і спрямувати ресурси на підтримку міської інфраструктури. [75]

Рис. 3.10. Площа Сан-Марко, Венеція

Одним із ключових проєктів сталого туризму у Венеції є програми збереження каналів і водних екосистем. Наприклад, для транспорту в межах міста активно впроваджуються електричні човни, які знижують рівень забруднення води і повітря. Крім того, проводяться кампанії з підвищення екологічної свідомості туристів: спеціальні інформаційні стенди та мобільні додатки інформують відвідувачів про правила поведінки в місті та важливість збереження його унікальної екосистеми. [75]

Окремо варто зазначити культурні ініціативи, які спрямовані на популяризацію менш відомих районів Венеції. Це допомагає перерозподілити туристичні потоки і зменшити навантаження на центральні частини міста. Наприклад, райони Каннареджо (рис. 3.11) або Дорсодуро пропонують туристам не менш захопливі враження, дозволяючи водночас зберігати автентичність міста. [77]

Рис. 3.11. Район Каннареджо

Флоренція, яка вважається колискою епохи Відродження, також стикається зі значними викликами через високий рівень туристичного потоку. Місто славиться своїми архітектурними шедеврами, такими як собор Санта-Марія-дель-Фьоре, галерея Уффіці та Понте Веккіо. Щороку мільйони туристів

приїжджають до Флоренції, щоб відвідати ці іконічні місця, що створює значний тиск на історичні пам'ятки та інфраструктуру міста.

Флоренція активно впроваджує програми сталого туризму, зосереджені на збереженні культурної спадщини та підтримці місцевої громади. Одним із таких заходів є обмеження доступу до центральних частин міста для приватного транспорту. Туристам пропонується користуватися громадським транспортом або велосипедами, які можна взяти в оренду. Це сприяє зменшенню викидів парникових газів і захищає історичні будівлі від руйнівного впливу вібрацій, викликаних рухом автотранспорту.

Крім того, у місті діють програми, які стимулюють туристів відкривати нові місця за межами традиційних маршрутів. Наприклад, розвиток "повільного туризму" пропонує відвідувачам насолодитися неквапливими прогулянками по менш людних районах, таких як Ольтарно, відомий своїми автентичними майстернями і затишними кафе. Це дозволяє зменшити концентрацію туристів у центральній частині міста, зберігаючи її для довготривалого користування.

Флоренція також робить акцент на освіті туристів. У музеях і галереях, таких як Уффіці, проводяться спеціальні лекції та семінари, спрямовані на підвищення обізнаності відвідувачів щодо важливості збереження культурних цінностей. Додатково, місцеві підприємці активно співпрацюють із владою, щоб впроваджувати практики екологічного управління, наприклад, у сфері готельного бізнесу. Багато готелів перейшли на використання екологічно чистих матеріалів і запровадили системи енергозбереження.

Хоча обидва міста є ключовими культурно-історичними центрами Італії, їхні підходи до сталого туризму дещо відрізняються. У Венеції основний акцент робиться на зменшенні екологічного навантаження, спричиненого надмірною кількістю туристів, і захисті водної екосистеми. Флоренція, у свою чергу, зосереджена на збереженні архітектурної спадщини та створенні умов для сталого розвитку туризму через підтримку місцевої культури та інноваційних транспортних рішень.

Обидва міста демонструють, як принципи сталого туризму можуть адаптуватися до конкретних викликів, залежно від місцевих умов. Унікальність

кожного з них не тільки сприяє збереженню їхньої культурної і природної спадщини, але й слугує прикладом для інших туристичних центрів світу.

Екологічний туризм у природних регіонах, таких як Альпи, і зусилля зі збереження культурної спадщини в історичних містах, як-от Венеція та Флоренція, демонструють багатогранність підходів Італії до сталого туризму. Об'єднання цих підходів дозволяє створювати нові можливості для синергії між природними ресурсами, культурними традиціями та гастрономічними практиками, формуючи цілісну модель сталого розвитку.

Природна краса італійських Альп, яка є основою для розвитку екологічного туризму, доповнюється глибокими історичними і культурними зв'язками, представленими у таких містах, як Венеція та Флоренція. Це формує можливості для комплексних туристичних маршрутів, які інтегрують природні, культурні та гастрономічні елементи. Наприклад, туристи, які відвідують екологічні маршрути Альп, можуть завершити свої подорожі знайомством із культурними перлинами північної Італії та дегустацією місцевих страв і напоїв.

Унікальність підходу Італії до туризму полягає у використанні принципів сталого розвитку не лише для збереження окремих аспектів, таких як природа чи архітектура, але й для їх об'єднання. Туристичні ініціативи у Венеції, спрямовані на зменшення впливу масового туризму, або зусилля зі збереження альпійських екосистем гармонійно поєднуються з просуванням місцевих гастрономічних традицій. [75]

Італія створює туристичні маршрути, які враховують екологічні, соціальні та економічні потреби регіонів. Наприклад, маршрути, що охоплюють Венецію, Флоренцію та їхні навколишні території, інтегрують екологічно чисті транспортні засоби, залучають локальні громади до створення туристичних продуктів та акцентують увагу на культурній і природній спадщині.

Сталий туризм в Італії будується на залученні місцевих громад до процесу створення туристичних продуктів. Наприклад, у сільських районах навколо Флоренції чи у гірських селах Альп локальні жителі виступають провідниками, які знайомлять відвідувачів із традиційними ремеслами, екологічними методами

господарювання та культурними особливостями регіону. Це не лише зберігає місцеві традиції, але й забезпечує стабільний дохід для місцевого населення.

Загалом, синтез природного, культурного та гастрономічного туризму в Італії створює унікальну модель сталого розвитку, яка поєднує екологічну відповідальність із підтримкою місцевих громад і збереженням культурної спадщини. Такий підхід не лише сприяє розвитку туризму, але й дозволяє захищати унікальні ресурси країни для майбутніх поколінь, забезпечуючи їхню привабливість і цінність у глобальному масштабі.

3.4. Розробка міжнародного екологічного туру по Франції, Іспанії та Італії

Екологічний тур по Франції, Іспанії та Італії — це унікальна можливість зануритися в багату природу, традиції та культуру цих країн, досліджуючи природні парки, виноградники, оливкові гаї, історичні селища та екологічні ферми. Тур триває 16 днів і починається в Парижі, Франція, а завершується у Флоренції, Італія.

Точка збору пасажирів — аеропорт Шарль де Голль у Парижі або інше зручне місце в місті для місцевих жителів.

День 1: Париж, Франція.

Ранкова зустріч групи в Парижі, знайомство з гідом та огляд маршруту. Прогулянка екологічними маршрутами через Паризькі сади та історичні вулиці. Відвідування екологічного кварталу Батьо-Лавуар та огляд Парку-де-ла-Віллет. Обід у ресторані з органічною кухнею. Вечірня прогулянка вздовж Сени до Музею д'Орсе та вечеря у локальному ресторані.

Рис. 3.12. Парк «Ла-Віллет»

День 2: Долина Луари.

Ранній виїзд до Долини Луари, регіону з чарівними замками та виноградниками. Відвідування біодинамічної виноробні з екскурсією про органічне вирощування винограду. Дегустація місцевих вин у супроводі традиційних сирів. Обід у ресторані з видом на мальовничі виноградники. Екскурсія до замку Шамбор, зануреного у природний парк.

День 3: Прованс.

Переїзд до Провансу, відомого своїми лавандовими полями та оливковими гаями. Відвідування лаванди (в сезон цвітіння) або оливкової плантації з майстер-класом з виробництва оливкової олії. Прогулянка історичним містечком Горд з його автентичною архітектурою. Обід із локальних органічних продуктів у фермерській садибі. Вечірня прогулянка природними стежками в оточенні лавандових полів.

День 4: Барселона, Іспанія.

Ранковий переїзд до Барселони, екологічна екскурсія містом. Відвідування Парку Гуель, створеного Антоніо Гауді, з його унікальними архітектурними формами. Прогулянка на Монжуїк з оглядом ботанічного саду та зелених терас. Обід у ресторані, який підтримує концепцію стійкої гастрономії. Вечір на узбережжі Коста-Брава з знайомством із програмами захисту морської фауни.

Рис. 3.13. Храм Святого Сімейства, Барселона

День 5: Виноградники Пенедесу.

Подорож до винного регіону Пенедес, відомого виробництвом органічних вин. Екскурсія традиційним винним господарством із розповіддю про місцеві сорти винограду. Дегустація витриманих вин та знайомство з процесом їхнього виробництва. Обід на мальовничій терасі з видом на виноградники. Прогулянка історичним містом Сітжес, знаменитим своєю середньовічною архітектурою.

День 6: Оливкові гаї Андалусії.

Ранковий виїзд до оливкових плантацій Андалусії, де вирощують найкращі сорти оливок. Майстер-клас із збору оливок та виготовлення оливкової олії методом холодного віджиму. Відвідування місцевого кооперативу з дегустацією традиційних страв на основі оливкової олії. Обід у фермерському будинку з видом на оливкові гаї. Вечірній відпочинок у традиційному андалузькому селищі. [74]

Рис. 3.14. Оливкові гаї Андалусії

День 7: Ла-Манча, Млини Сервантеса.

Екскурсія регіоном Ла-Манча з відвідуванням знаменитих вітряних млинів, які описані у романі "Дон Кіхот". Історична розповідь про життя місцевих мешканців та ремесла. Майстер-клас із приготування традиційних страв на основі місцевих продуктів. Обід у затишній таверні з видом на млини. Прогулянка історичним селом із ремісничими крамницями.

Рис. 3.15. Млини в Ла-Манчі

День 8: Виноградники Ла-Ріохи.

Прибуття до виноробного регіону Ла-Ріоха. Відвідування сучасної виноробні з оглядом винних льохів і дегустацією елітних сортів. Прогулянка серед мальовничих виноградників. Обід у ресторані з винною картою місцевого виробництва. Знайомство з технологіями виробництва та екологічними стандартами вирощування винограду. [73]

День 9: Венеція, Італія.

Прогулянка романтичними каналами Венеції з акцентом на район Каннареджо. Відвідування традиційних ремісничих майстерень, де виготовляють маски та скло. Екологічна екскурсія містом із знайомством із проектами збереження лагуни. Обід у локальній остерії з автентичними стравами. Вечірня прогулянка вздовж Гранд-каналу з оглядом визначних пам'яток.

День 10: Озеро Комо, Італія.

Ранковий переїзд до озера Комо, одного з наймальовничіших місць Італії. Прогулянка на катері вздовж озера з оглядом елегантних вілл і садів. Зупинка в містечку Белладжо для відвідування ботанічного саду. Обід у ресторані на березі з видом на гори та воду. Вечірня прогулянка мальовничими стежками серед оливкових гаїв. [76]

Рис. 3.16. Белладжио, Комо

День 11: Парк Адамелло-Брента.

Ранковий похід екологічними стежками парку Адамелло-Брента, відомого своїми альпійськими пейзажами. Зупинка біля кришталево чистих озер та мальовничих водоспадів. Майстер-клас із фотографії дикої природи. Пікнік на природі з місцевими делікатесами. Вечірній відпочинок у традиційній альпійській садибі.

День 12: Курмайор, Італійські Альпи.

Виїзд до альпійського містечка Курмайор, розташованого біля підніжжя Монблану. Прогулянка стежками з панорамними видами на гірські вершини. Відвідування місцевої сироварні з дегустацією альпійських сирів. Обід у традиційному ресторані з регіональними стравами. Вечірній відпочинок у гірському шале.

День 13: Парк «Фанес-Саннес».

Виїзд до природного парку «Фанес-Саннес» з його чарівними долинами й озерами. Екскурсія альпійськими стежками з зупинками для фотографування. Знайомство з програмами охорони навколишнього середовища та дикої природи. Пікнік біля мальовничого гірського озера. Повернення в готель на вечерю з місцевими стравами.

День 14: Сієна, Італія.

Переїзд до Сієни, одного з найстаріших міст Тоскани. Прогулянка середньовічними вулицями, відвідування собору та площі П'яцца дель Кампо. Майстер-клас із пошуку трюфелів разом із професійними собаками. Дегустація знайдених трюфелів із традиційними стравами Тоскани. Вечірній відпочинок у віллі серед виноградників.

Рис. 3.17. Площа «П'яцца дель Кампо»

День 15: Флоренція, Італія.

Відвідування історичних садів Боболі у Флоренції, знайомство з італійською садово-парковою архітектурою. Майстер-клас із виготовлення паперу з екологічних матеріалів. Обід у ресторані з органічним меню. Прогулянка містом з оглядом собору Санта-Марія-дель-Фьоре та площі Сеньйорії. Вечеря у ресторані з місцевими делікатесами.

День 16: Завершення туру.

Повернення до міжнародного аеропорту Флоренції або трансфер до залізничного вокзалу. Учасники отримують сертифікати про участь у турі. Прощання з групою та завершення подорожі з приємними спогадами й екологічними сувенірами.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Дана дипломна робота присвячена глибокому аналізу теоретичних основ і практичних аспектів сталого розвитку туризму, з акцентом на європейський регіон як приклад успішної інтеграції соціальних, економічних та екологічних підходів. У роботі визначено, що сталий туризм є сучасним інструментом, який дозволяє поєднати економічний розвиток із соціальною відповідальністю та екологічною стійкістю, сприяючи досягненню глобальних цілей сталого розвитку. Цей підхід забезпечує гармонійне співіснування інтересів місцевих громад, туристів і бізнесу, створюючи передумови для довгострокового прогресу.

Основу дослідження складає обґрунтування актуальності сталого туризму у контексті сучасних викликів, пов'язаних із глобалізацією, зростанням туристичних потоків і деградацією природних ресурсів. Особливу увагу приділено екологічним проблемам, які постають перед європейськими країнами, і необхідності впровадження інноваційних підходів для забезпечення стійкого розвитку. У роботі розкрито багатовимірну природу сталого туризму, що враховує соціально-економічні аспекти, вплив на культурне середовище та потребу в збереженні природних екосистем.

Європейський регіон займає провідне місце у впровадженні практик сталого туризму завдяки багатому культурному спадку, розвиненій туристичній інфраструктурі та прогресивним екологічним політикам. Західна і Південна Європа є прикладами того, як баланс між економічною вигодою, соціальною згуртованістю та екологічною відповідальністю може бути досягнутий через комплексний підхід до управління туризмом.

Особлива увага в роботі приділена таким країнам, як Франція, Іспанія та Італія, які демонструють провідну роль у впровадженні екологічно відповідальних практик. У Франції значна увага приділяється розвитку екотуризму через створення природних парків і заповідників, які забезпечують збереження унікальної флори та фауни. В Іспанії ключовим аспектом є

збереження культурної ідентичності через розвиток культурного туризму, що інтегрує традиції місцевих громад у туристичні продукти. Італія, у свою чергу, акцентує увагу на відновленні історичних об'єктів та інтеграції технологій у забезпечення сталого розвитку, наприклад, через впровадження систем моніторингу туристичних потоків і управління ресурсами.

Дослідження демонструє, що сталий туризм не лише сприяє економічному зростанню, але й формує відповідальне ставлення до природного середовища. У роботі наведено численні приклади практичних ініціатив, таких як організація екологічних турів, що включають екопросвіту для туристів, розвиток зелених маршрутів та підтримку місцевих виробників. Наприклад, у регіоні Прованс (Франція) популярні тури до виноградників, які поєднують дегустацію органічного вина з екскурсіями, спрямованими на ознайомлення з методами екологічного землеробства.

У роботі зроблено висновок, що сталий розвиток туризму вимагає комплексного підходу, який включає інтеграцію екологічних обмежень, цифрових інструментів та активну участь місцевого населення. Основні рекомендації стосуються розробки політик сталого туризму, що базуються на аналізі територіальних особливостей, і адаптації європейського досвіду до українського контексту. Це включає впровадження національних програм підтримки екотуризму, розвиток освітніх кампаній для популяризації екологічної свідомості серед туристів та стимулювання інвестицій у зелені технології.

Дипломна робота є вагомим внеском у розуміння потенціалу сталого туризму для забезпечення балансу між економічними, соціальними та екологічними цілями. Її висновки можуть бути використані як основа для розробки стратегій розвитку туристичної інфраструктури, планування маркетингових кампаній і вдосконалення міжнародного співробітництва в сфері сталого туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артеменко, В. Б. Індикатори стійкого соціально-економічного розвитку регіонів / В. Б. Артеменко // Регіональна економіка. – 2006. – № 2. – С. 90–97.
2. Атаманчук З. А., Неголюк Ю. В. Інвестиційне забезпечення «зеленої» економіки як пріоритетний напрям розвитку держави на засадах сталого розвитку / Атаманчук З. А., Неголюк Ю. В. // Економіка і організація управління. – 2021. – № 1. С. 6-14.
3. Божко Л. Д. Проблеми розвитку сталого туризму в Україні в умовах глобалізації / Л. Д. Божко // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2014. – № 2. – С. 43-50.
4. Бондаренко М. П. Дослідження туристичного ринку Європи та його конкурентоспроможність на міжнародному ринку // Економічний форум. – № 3. 2012. – С. 95–109.
5. Герасименко В. Г. Концепція сталого розвитку туризму: етапи становлення і сучасний зміст / В. Г. Герасименко // Зб. наук. праць “Туристична освіта в Україні: проблеми і перспективи”. – 2007. – Вип. 1. – С. 17-23.
6. Горіна Г. О. Компаративний аналіз підходів до територіального районування світу за туристичними регіонами міжнародними інститутами. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/3_ukr/55.pdf.
7. Гайдук А. Б. Процеси глобалізації та концентрації як фактор розвитку європейського та світового туристичних господарств. // Регіональна економіка. – 2003. № 1. – С. 227–233.
8. Гончаренко Н. І., Склярєнко Я. Я. Теоретико-методологічні основи дослідження туристичної політики Європейського Союзу // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія

- «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм».2017. Вип. 6. С. 161–167.
9. Дубовіч І.А. Сучасні теоретико-методологічні та правові проблеми реалізації концепції сталого економічного розвитку / І.А. Дубовіч // Україна: Схід-Захід – проблеми сталого розвитку : матер. другого туру Всеукраїнської наук.-практ. конф. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2011. – Т. 1. – С. 128-130.
 10. Єрмаченко В. Є. Дослідження світового та регіональних туристичних ринків : конспект лекцій / В. Є. Єрмаченко, Н. А. Дехтяр; МОНМС України, Харк. нац. екон. ун-т. – Х., 2011. – 240 с. – укр. – С. 43–44
 11. Журба І. Є. Методологічні принципи розробки соціально-економічних та фінансових основ сталого розвитку в умовах глобалізації. // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Економічні науки, 2017, Вип. 45, ч. 1.– С. 42–48.
 12. Зінько Ю.Збереження і сталий розвиток Карпат: Навчальний посібник зі сталого туризму / Зінько Ю., Рутинський М., Кудла Н. – К., 2008. – 60 с.
 13. Загорський В. С. Концептуальні основи формування системи управління сталим розвитком еколого-економічних систем : монографія / В.С. Загорський, 2018. – 336 с.
 14. Ісаєнко В.М. Стратегія сталого розвитку (туристична галузь) / В.М. Ісаєнко, К.Д. Ніколаєв, К.О. Бабікова, Г.О. Білявський, І.Г. Смирнов. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/6901/1/SSR-tourism.pdf> (дата звернення 09.10. 2024)
 15. Краєвська О. Інституційні механізми політики Європейського Союзу в сфері туризму // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2004. – Вип. 14. – С. 51-58.
 16. Краєвська О. Механізми взаємодії політики у сфері туризму з іншими соціально-економічними політиками ЄС // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2005. – Вип. 15. – С. 159-163.

17. Краєвська О. Політика Європейського Союзу у сфері охорони навколишнього середовища // Європейський Союз: політика, економіка, право. Навчальний посібник / За ред. Н.В.Антонюк, М.М.Микієвича. – Львів, 2005. – С. 262-271.
18. Карти Франції. URL: <http://www.maps-of-europe.com/maps-of-france/> (дата звернення 19.09. 2024)
19. Лепеха М. С. Порівняльна характеристика купально-пляжного туризму у Середземноморському й Тихоокеанському басейнах / М. С. Лепеха, О. В. Гречуха // Актуальні проблеми країнознавчої науки : матеріали II Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Луцьк, 14–15 трав. 2015 р.) / за ред. В. Й. Лажніка. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – С. 147–150.
20. Лебедев І. В. Сталий розвиток туризму: досвід Європейського Союзу і завдання для України / Лебедев І. В. // Вісн. соц.-екон. досліджень: зб. наук. праць. Одеса: ОНЕУ. 2018. – № 3 (67). – С. 162–173.
21. Миронов Ю.Б. Матеріали наукової конференції "Актуальні проблеми економіки і торгівлі в сучасних умовах євроінтеграції" (м. Львів, 11-12 травня 2017 р.). - Львів: ЛТЕУ, 2017. - 440 с. - С.218-219.
22. Миронов Ю. Б., Тучковська І. І. Сталий розвиток туризму: сутність, завдання та принципи / Ю. Б. Миронов, І. І. Тучковська // Актуальні проблеми економіки і торгівлі в 197 Менеджмент та економіка туризму сучасних умовах євроінтеграції: матеріали щорічної наукової конференції професорсько-викладацького складу та аспірантів Львівського торговельно-економічного університету ; відповід. за вип.: проф. Семак Б. Б. – Львів : ЛТЕУ, 2017. – С. 2018-2019.
23. Миронов Ю. Б. Сутність та чинники сталого розвитку туризму в регіоні / Ю. Б. Миронов // Вісник НЛТУУ. – 2013. – Вип. 23.11. – С.117-122.
24. Мандрик І. П. Особливості розвитку туризму в Португалії / І. П. Мандрик, В. Степасюк // Науковий вісник Волинського національного університету

- імені Лесі Українки. – Серія : Географічні науки. – 2012. – № 9 (234). – С. 153–158.
25. Мандрик І. П. Природно-географічні чинники розвитку курортно-пляжного туризму в Італії / І. П. Мандрик, Т. В. Михальчук // Актуальні проблеми країнознавчої науки : матеріали V Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Луцьк, 18–19 трав. 2017 р.) / за ред. В. Й. Лажніка. – Луцьк : ВежаДрук, 2017. – С. 53–56.
 26. Михальчук Т. В. Природно-географічні чинники розвитку курортно-пляжного туризму в Іспанії / Т. В. Михальчук // Актуальні проблеми країнознавчої науки : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Луцьк, 15–16 лист. 2016 р.) / за ред. В. Й. Лажніка. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. – С. 139–141.
 27. Масляк П.О. Рекреаційна географія: навч. посіб. / П.О. Масляк. – К.: Знання, 2008. 343 с.
 28. Мереха І. С., Троян М. Ю., Мозгова Д. Р. Потенціал сталого туризму для імплементації Європейського Зеленого курсу. С. 28-32. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bdf346cf-e9e7-45bb-b735-8adde396d8d4/content>. (дата звернення 22.08. 2024)
 29. Навчально-методичний посібник «Актуальні проблеми туризму і сфери послуг» (для студентів спеціальності 242 «Туризм» (усіх форм навчання)) / укл. Ю. В. Макогон, К. В. Осипенко – Маріуполь : МДУ, 2021 – 168 с. (URL:https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1945/1/nmp_aktualni_problemy.pdf). (дата звернення 19.10. 2024)
 30. Новий етап-збереження культурної спадщини і розвиток сільського зеленого туризму у Франції // Туризм сільський, зелений. — 2005. — № 4. — С. 4-29
 31. Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Теоретичні основи туризмології: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Ніка-Центр, 2005. – 316 с.

32. Олійник Я.Б., Шищенко П.Г., Любіцева О.О. Стратегія сталого розвитку туризму в Україні: географічний підхід // Географія в інформаційному суспільстві: Зб. наук. праць. – К.: Обрії, 2008. – Т. 1. – С. 191-199.
33. ООН. Глобальні Цілі Сталого Розвитку. URL: <http://un.org.ua/ua/> (дата звернення 22.10. 2024)
34. Пазенок В.С., Федорченко В.К. Туризмолія: концептуальні засади теорії туризму. - К.: Видачничий центр «Академія», 2013. – 368 с.
35. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. Резолюція А/70/L.1 Генеральної Асамблеї ООН від 18.09.2015 р. Офіційний портал електронних документів Організації Об'єднаних Націй. URL: <http://undocs.org/A/70/L.1>. (дата звернення: 02.10.2024).
36. Популярні морські курорти Італії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://traveltours.com.ua/populyarni-morski-kurorti-italii/> (дата звернення 09.09.2024)
37. Республіка Франція. URL: <http://www.republicfrance.com/france-paris/france-invites-you-to-visit-the-orsay-museum.html>
38. Регіональний туризм: сучасні виклики та перспективи розвитку. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/monografiji/melko_0032.pdf (колективна монографія, Київ - 2022).
39. Розвиток туризму у Європі: показники окремих територіальних субринків Європи. URL: <http://tourism-book.com/books/book-18/chapter-1239/> (дата звернення 01.11. 2024)
40. РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ТУРИСТИЧНОМУ РЕГІОНІ. URL: http://dgu.com.ua/bitstream/123456789/1092/1/%d0%a8%d0%b0%d1%80%d1%83%d1%82%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be_2021.pdf. (дата звернення 12.10. 2024)

41. Регіональні особливості розвитку і розміщення туристичного комплексу Франції [Електронний ресурс] // Освіта та самоосвіта – URL: <http://referatss.com.ua/work/regionalni-osoblivosti-rozvitku-i-rozmishhennjaturistichnogo-kompleksu-francii/>. (дата звернення 03.09. 2024)
42. Смаль В. В., Смаль І. В. Туризм і сталий розвиток / В. В. Смаль, І. В. Смаль // Вісник ЛНУ. – Серія: Географічна. – 2005. – Вип. 32. – С. 163-173.
43. Смаль І. В. Туристичні ресурси світу / І. В. Смаль. – Ніжин : Вид-во Ніжин. держ. ун-ту ім. М. Гоголя, 2010. – 336 с.
44. Смаль І. В. ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТУРИСТИЧНИЙ РАЙОН. URL: https://tourlib.net/books_ukr/smal21c.htm (дата звернення 09.10. 2024)
45. Смаль І. В. ПІВДЕННОЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТУРИСТИЧНИЙ РАЙОН. URL: https://tourlib.net/books_ukr/smal21a.htm. (дата звернення 08.10. 2024)
46. Сталий розвиток – стан та перспективи: Матеріали II Міжнародного наукового симпозіуму SDEV'2020 (12-15 лютого 2020 року, Львів-Славське, Україна). – Львів. 2020. URL: <http://science.lpnu.ua/uk/sdev2020> (дата звернення: 20.09.2024).
47. Скабара Р. М. Головні туристичні регіони світу. URL: https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/29285/1/LEK_2.pdf.
48. Сайт департаменту туризму Франції. URL: <http://www.entreprises.gouv.fr/tourisme> (дата звернення 24.10. 2024)
49. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : [монографія] ; (вид. 2-ге, перероб. та доп.) / Т. І. Ткаченко. – К. : Видавництво КНТЕУ, 2009. – 463 с.
50. Туристична політика країн Європейського союзу [Електронний ресурс]. - 2009. - URL: <http://mytrevel.org.ua/strany/turisticheskaya-politika-stranevroejskogo-soyuza.html> (дата звернення 09.10. 2024)

51. Туристичні ресурси країн Центральної Європи. URL: http://studopedia.com.ua/1_364778_turistichni-resursi-kranoi-yevropi.html (дата звернення 13.11. 2024)
52. Туристична політика країн Європейського союзу URL: <http://mytrevel.org.ua/strany/turisticheskaya-politika-stranevroejskogo-soyuza.html> (дата звернення 09.10. 2024)
53. Ткач У. Сталий розвиток туристичної сфери регіону: теоретичний базис та умови становлення. Всеукраїнський науковий журнал «Актуальні проблеми інноваційної економіки». 2019. № 3. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/3648/1/12.pdf>
54. Ткачук Л. Актуальні проблеми розвитку туризму на узбережжях морів і океанів / Л. Ткачук // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – Серія : Географічні науки. – 2014. – № 11 (288). – С. 149–155.
55. Уварова Г. Ш. Сталий розвиток туризму в контексті рекреаційно-туристичного природокористування / Г. Ш. Уварова // Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. – Серія: економіка, право, політологія, туризм. – 2010. – Том 1. – № 1. – С. 217-221.
56. Хаустова В. Є., Омаров Ш. А. Концепція сталого розвитку як парадигма розвитку суспільства / Хаустова В. Є., Омаров Ш. А. // Проблеми економіки. – 2018. – № 1 (35). С. 265-273.
57. Ханова О. В., Скібіна С. О. Сталий розвиток країн ЄС: методика й індикатори оцінювання / Ханова О. В., Скібіна С. О. // Проблеми економіки. – 2017. – № 3. С. 20–32.
58. United Nations Conference on the Human Environment, 5–16 June 1972, Stockholm. URL: <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972> (дата звернення: 27.09.2024).

59. Drexhage J. Sustainable development: from Brundtland to Rio 2012. / J. Drexhage, D. Murphy. // International Institute for Sustainable Development (IISD) for UN. – 2010.
60. Hassan S. Determinants of Market Competitiveness in an Environmentally Sustainable Tourism Industry / S. Hassan // Journal of Travel Research. - 2000. - Vol. 38. - P. 239-245
61. Ritchie J.R.B. The Competitive Destination: A Sustainable Tourism Perspective / J.R.B. Ritchie, G.I. Crouch // Tourism Management. -2000. - Vol. 21. - P. 1-7
62. Mihalic T. Sustainable-Responsible Tourism Discourse - towards 'responsustable' tourism / T. Mihalic // Journal of Cleaner Production. - 2014. - Vol. 26.
63. Croes R. From potential to ability to compete: Towards a performance-based tourism competitiveness index / R. Croes, M. Kubickova // Journal of Destination Marketing & Management. - 2013. -Vol. 2. - P. 146-154.
64. Agyeiwaah E. Identifying core indicators of sustainable tourism: A path forward? / E. Agyeiwaah, B. Mckercher, W. Suntikul // Tourism Management Perspectives. - 2017. - Vol. 24. -P. 26-33.
65. Madhavan H. Social and psychological factors influencing destination preferences of domestic tourists in India /H. Madhavan, R. Rastogi //Leisure Studies. - 2013. - No. 32 (2). - P. 207-217.
66. UNWTO Tourism Highlights 2019 Edition. URL: <https://www.eunwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419876>. International Tourism Highlights 2020 Edition. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421152>. (дата звернення 11.10. 2024)
67. The European Green Deal. URL: <https://europeanclimate.org/the-europeangreendeal/> (дата звернення 12.10. 2024)

68. European Innovation Scoreboard 2023. URL: [file:///C:/Users/%D0%9F%D0%9C%D0%9F/Downloads/european%20innovation%20scoreboard%202023-KI0523230ENN%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%D0%9F%D0%9C%D0%9F/Downloads/european%20innovation%20scoreboard%202023-KI0523230ENN%20(1).pdf)
69. World Tourism Organization. URL: <https://www.unwto.org/> (дата звернення: 27.10.2024).
70. World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/> (дата звернення: 19.10.2024).
71. Італія – туристичний путівник. URL: <https://uk.wikivoyage.org/wiki/%D0%86%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%8F>
72. Курмайор. URL: <https://skitours.com.ua/resorts/courmayeur>
73. Ла-Ріоха. URL: <https://see-sights.com/la-rioja-krayina-vynogradnykiv/>
74. Оливкові гаї Андалусії. URL: <https://ntdtv.com.ua/5397-starodavni-olivkovi-gayi-andalusiya-spodivayutsya-dodati-do-spisku-yunesko>
75. Венеція – туристичний путівник. URL: <https://uk.wikivoyage.org/wiki/%D0%92%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%86%D1%96%D1%8F>
76. Озеро Комо. URL: <https://tripmydream.ua/media/idei-puteshestviy/ozero-komo-kak-dobratsja-gde-ostanovitsja-chem-zanjatsja>
77. Каннареджо. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B6%D0%BE>
78. Гонсалес, Х. А. Управління стійким туризмом у середземноморських країнах: сучасні виклики та перспективи / Х. А. Гонсалес // Журнал європейських досліджень у туризмі. – 2020. – Т. 12, № 3. – С. 45-67.
79. Дмитренко, О. В. Туристична привабливість історико-культурних пам'яток Франції: можливості адаптації до українських реалій / О. В. Дмитренко // Географічні дослідження. – 2021.

80. Ламберт, Ж. Культурно-історичні маршрути Франції: між традиціями та інноваціями / Ж. Ламберт // Європейський журнал туристичних досліджень. – 2019.
81. Семенова, Л. В. Сучасний розвиток туризму в Альпійських регіонах Італії: проблеми і перспективи / Л. В. Семенова // Вісник Чернівецького національного університету. Серія: Географія. – 2019.
82. Фернандес, Л. Розвиток гастрономічного туризму в Каталонії: місцеві традиції та глобальні тенденції / Л. Фернандес // Гастрономічний туризм. – 2023. – Т. 9, № 2. – С. 77-102.
83. Шуканов П. Моніторинг геоекономічної трансформації світового ринку туристичних послуг / П. Шуканов, О. Горячов, В. Карпенко, Н. Карпенко // Часопис соціально-економічної географії. – 2017. – Вип. 23. – С. 38–44.